

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

UPPSATSER

Mikael Sandberg: Hur växer demokratin fram? Dynamisk (evolutionär komparation och några metodtest på europeiska regimdata

ÖVERSIKTER

Lennart Lundquist: Problem med den tudelade humanvetenskapen

Elias Berg: Om värdet av demokrati

LITTERATURGRANSKNINGAR

Jacob Westberg: Den nationella drömträdgården. Den stora berättelsen om den egna nationen i svensk och brittisk Europadebatt. Anm. av Iver B. Neumann.

Magdalena Inkinen: Mobilizing the Lower Castes. The Rise of the Bahujan Samaj Party in India. Anm. av Anirudh Krishna.

ABSTRACTS

Statsvetenskaplig Tidskrift 2003/04: Register

INNEHÅLL

UPPSATSER

Mikael Sandberg: Hur växer demokratin fram? Dynamisk (evolutionär komparation och några metodtest på europeiska regimdata 265

ÖVERSIKTER

Lennart Lundquist: Problem med den tudelade humanvetenskapen 305

Elias Berg: Om värdet av demokrati 335

LITTERATURGRANSKNINGAR

Jacob Westberg: Den nationella drömträdgården. Den stora berättelsen om den egna nationen i svensk och brittisk Europadebatt. Anm. av Iver B. Neumann. 341

Magdalena Inkinen: Mobilizing the Lower Castes. The Rise of the Bahujan Samaj Party in India. Anm. av Anirudh Krishna 349

ABSTRACTS 355

Statsvetenskaplig Tidskrift 2003/04: Register 357

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

Utgiven av Fahlbeckska Stiftelsen med stöd av Vetenskapsrådet.

Redaktionssekreterare: Lennart Lundquist
(ansvarig utgivare)

Bitr. redaktionssekreterare: Peter Santesson-
Wilson

Redaktionsutskott: Lennart Lundquist, Peter
Santesson-Wilson och Lars-Göran Stenelo

Teknisk redaktör: Bengt Lundell

Tidskriftens ombud

Göteborg: Mikael Gilljam

Karlstad: Curt Räftegård

Stockholm: Rune Premfors

Växjö: Lena Agevall

Umeå: Nicholas Aylott

Uppsala: Jörgen Hermansson

ISSN 0039-0747

Tryck: Studentlitteratur, Lund 2005

Tidskriften utkommer med fyra nummer per årgång.

Prenumerationspris 2005 (årg 107) 360 kr.

Pris för enstaka nummer 95 kr.

Studenter erhåller abonnemang till nedsatt pris
efter hänvändelse till vederbörande lärare.

Prenumeration sker genom insättning av avgiften
på postgiro 27 95 65-6 med angivande av namn
och adress eller skriftligen till tidskriftens exp.

Adress: Statsvetenskaplig Tidskrift, Box 52,
221 00 Lund.

Telefon: 046-222 9776 (Lundquist), 222 8093

(Santesson-Wilson), 222 1071 (Lundell)

Telefax 046-222 4006.

e-post: Statsvetenskaplig.Tidskrift@svet.lu.se.

Eftertryck av tidskriftens innehåll utan
angivande av källan förbjödes.

Hur växer demokratin fram?

Dynamisk (evolutionär) komparation och några metodtest på europeiska regimdata*

Mikael Sandberg

... now if our chosen subject were not the forms of constitution but the forms of animal life ...

(Aristotle, *The Politics*, book IV, chapter 4)

There is going on a "natural selection" of ideas, customs, institutions irrespective of natural selection of individuals and races.

(Ritchie, "Social Evolution", s. 171)

Taxonomists seem to feel passionately about their schools of thought, in a way that we expect in political science or economics, but not usually in academic science.

(Dawkins, *The Blind Watchmaker*, s. 275)

Hur växer demokratin fram?

Den statistiska jämförelsens brister och den dynamiska komparationen

Hur kan demokratisering förstås och mätas och hur kan vi jämföra graden av demokrati i system som har helt olika politiskt, historiskt och kulturellt ursprung? Detta är en kritisk fråga. Det statsvetenskapliga standardsvaret är komparativ metod. Przeworski and Teune skriver i en klassiker att (1970):

Comparative method requires a strategy for establishing equivalence. (...) The strategy proposed here in effect holds the social system constant by adapting the basis for inference so that the impact of the social system can be removed. It provides a basis for validly coding the characteristics of specific systems into a common idiom, a language of generality. This was the insight and impact of the early functionalists – to reduce social diversity into a general language. (p. 111)

Anledningen till användning av den komparativa metoden är således att få fram en generalitet genom att koda karakteristika inom olika samhällssystem och därmed få bort systemets effekter på det som jämförs.¹ Kärnan i det som av detta skäl här kan kallas den *statiska* jämförelsen är just denna: att hålla systemet konstant såsom det föreligger vid endast en tidpunkt, och därmed underlåta att förhålla sig till systemets livshistoriska föränderlighet som en funktion av systemtyp och mognadsgrad. Man skulle kunna jämföra det med en undersökning av samband mellan livsföring och uppkomst av en viss sjuk-

dom utan att man har möjlighet att veta vilka djurarter eller åldersgrupper som ingår i undersökningen.

En av anledningarna till att denna situation uppstår är att man inom samhällsvetenskapen inte sällan har en population av relativt få fall att undersöka, och att dessa populationer ofta är typmässigt oklassificerade eller omtvistat klassificerade vid undersökningstillfället. Därtill kommer det generella statistiska problemet med undersökning av få fall. Av matematiska skäl kan man inte entydigt tolka samband mellan många variabler om man undersöker få fall.² Därmed tvingas den komparerande analytikern normalt till relativt förenklade och kvalitativt förankrade slutledningar eftersom de statistiska kontrollmöjligheterna blir betydligt reducerade. Statistisk kontroll blir svårare eller omöjlig vid traditionella komparativa analyser. Lijphart uttrycker det sålunda (1971, p. 684):

The logic of comparative method is [...] the same as the logic of the experimental method. The comparative method resembles the statistical method in all respects except one. The crucial difference is that the number of cases it deals with is too small to permit systematic control by means of partial correlations.

Av ovanstående skäl utesluts normalt alla möjligheter till förståelse av systemtransformation eller betydelsen av eventuella tidigare utvecklingssteg i de system inom vilka fall kompareras. Detta är en mycket allvarlig begränsning i den traditionella komparativa analysen då det många gånger är så att orsaker till hur samhällen eller politiskt beteende ser ut vid en tidpunkt hänger ihop med tidigare utvecklingssteg snarare än andra samtida drag eller beteenden.

Med paneldata kan naturligtvis antalet fall ökas proportionellt mot antalet mätpunkter, vilket drastiskt ökar möjligheterna för dynamisk komparation. Inte minst gäller det institutionell utveckling som ofta har historiska rötter och bäst förstås genom att analysera dessa rötter snarare än samtiden på basis av tvärsnittsdata. I denna artikel förespråkas och testas därför något jag kallar *dynamisk* eller *evolutionär komparation* som baseras på jämförelse av skillnader mellan undersökningsenheter över tid. Analysen är teoretiskt inspirerad av de mer dynamiskt grundade studierna av teknisk förändring inom innovationssystem (översikt i Sandberg 2000) inom vilka innovationer ofta ses som "stigberoende", dvs. de tar enskilda steg i serier som är unika för just dem eller för en liten grupp av dem. I detta sammanhang betraktar vi således politiska regiminstitutioner som regler, normer, rutiner, eller systemtypiska "vanor" för politisk kommunikation och förändringar av dem som innovationer.

Teoretiska rötter till den dynamiska komparationen

Dynamisk – till skillnad från statisk – jämförelse tillämpas sällan i samhällsvetenskaperna även om Schumpeter gjorde sitt bästa för att förespråka dynamiska ansatser (se speciellt 1934 och 1947). Bland statsvetare är min erfarenhet från flera ansökningsgranskningar att många är misstänksamma mot vad jag tror bland dem uppfattas som ekonomisk eller elitdemokratisk³ teori. Det är därför motiverat att understryka att termen 'dynamisk', vars motsats är 'statisk', är ett grundläggande begrepp inom alla systemvetenskaper. Vare sig det

handlar om vetenskapen om fysikens, den biologiska ekologins eller datalogins system, är 'dynamisk' adjektivet för att beskriva de system som på grund av återkopplingar från utflöde till inflöde resulterar i *föränderlig* systemanpassning till omgivningen. Inför man ROT-avdrag för att öka sysselsättningen ingår man i ett dynamiskt system. Tar du med paraply för att det ser ut att bli regn ingår du i ett dynamiskt system. Röstar du på oppositionen för att du är missnöjd med regeringen ingår du i ett dynamiskt system. I själva verket är de flesta system omkring oss dynamiska, både i den fysiska och sociala sfären. Schumpeter är tillsammans med Veblen en av de främsta samhällsteoretikerna att tillämpa och förespråka dynamiska ansatser, vilket sker i verk som dessvärre sällan läses inom vårt ämne. Det är därför kanske inte så märkligt att statsvetenskapens företrädare tycks ha svårt att inse dynamiska ansatserns essens och dess potential för det egna ämnet inom vilket det så ofta skrivs och talas om 'det politiska systemet'. Möjligen är det så att man inom statsvetenskapen nöjt sig med att läsa Eastons klassiska systemteori (1965) som sedan mest tycks användas som ett slags dispositionsschema mellan beskrivning av inflöden i statistiska termer och utflöden i statistiska termer utan mycket till förståelse av den systemdynamik som återkopplingsmekanismer egentligen måste orsaka. Och ett av skälen är naturligtvis att Easton och hans efterföljare inte hade metoder och tekniker för en sådan dynamisk analys av system. Nu har vi allt fler sådana tekniker, såsom evolutionär trädanalys och simuleringstekniker, såsom jag angivit i en översikt (Sandberg 2000). Denna artikel kan ses som en metodologisk fortsättning på samma tema.

Den metodologiska, metodtekniska och datorvetenskapliga utvecklingen inom biologin har skapat helt nya instrument för dynamisk och evolutionär analys. Det senaste halvsekle har exempelvis datavetenskap och nya gendatavetenskaper sammansmält till evolutionär analys av molekylärdata. Detta öppnar möjligheter för analys av även andra typer av datamängder med historiska dimensioner inkluderade som kan antas vara resultat av evolutionära förlopp. Under antagandet att även politiska institutioner evolverat (mer om hur det skall uppfattas nedan), kan därmed institutionell framväxt studeras i historiska trädanalys. Systemen hålls alltså inte konstanta utan deras variation i kritiska parametrar studeras för att utröna hur dessa parametrars värden härrör ur varandra eller ur andra systems parametrar historiskt. Det är därför denna artikels mer preciserade syfte att testa några av dess nya tekniska möjligheter på politiska data om demokratiframväxt internationellt.

Den dynamiska jämförelsen som analogi

Mycket kort kan man säga att en statisk jämförelse av dynamiskt föränderliga enheter således varken skiljer mellan äpplen och päron eller deras olika möglnadsgrad utan helt sonika jämställer dem som fysiska objekt vid en tidpunkt och endast mäter skillnader. Uppmätta skillnader som härrör ur (1) artskillnad och (2) livshistoria kan därför inte separeras. Hur förhåller det sig då med jämförelsen mellan olika regimer i världen genom historien? Hur kan icke-demokratier som är på väg att bli demokratier skiljas från icke-demokratier som inte är det? Vilka institutionella steg är viktiga att passera för att uppnå demokrati? Den typen av frågor kan inte en statisk jämförelse besvara.

Vi befinner oss därmed egentligen i en situation ganska lik Darwins när han brottades med problemet om de biologiska arternas uppkomst. Evolutionen – att arter förändrades och inte var av Gud givna – var en tanke som hade framförts av Lamarck utan att den kunde riktigt förklara observerade fenomen. Inspirerad av ekonomerna (!) Adam Smith och Thomas Malthus kunde Darwin bli den förste⁴ att förstå hur biologins arter vuxit fram (evolverat) – inte ur varandra utan med gemensamma ursprung, alltså trädformat. Biologin är därför pionjärvetenskapen för dynamisk jämförelse (men fick idén från ekonomer). Endast med dynamisk jämförelse kan den biologiska artevolutionen förstås. Skulle traditionell statisk jämförelse appliceras inom biologin skulle den evolutionära skillnaden mellan exempelvis fåglar och fladdermöss eller valar och fiskar förbises, dvs. i första hand deras grundläggande skillnader ur härstammingshänseende (fylogenetiska skillnader). Även livshistorieskillnader (ontogeniska skillnader) skulle förbises, som till exempel embryonala utvecklingsstadier som skulle – vid en statisk jämförelse – kunna leda till att sammanblanda tidiga foster hos däggdjur (som genomgår stadier med gälar) med fiskar och groddjur.

Som statsvetare bör vi enligt min mening vara intresserade av analoga frågor. Om likheter och skillnader finns mellan fransk och polsk demokrati, är de två demokratierna som regimtyper bestående av komplex av institutioner av samma historisk-evolutionära ursprung eller av olika? Varifrån kommer influenser till konstitutionella förändringar? Är exempelvis svensk och ukrainsk demokrati egentligen institutionellt besläktade som regimtyper och i så fall hur?

Inom biologin reserveras oftast ordet ”utveckling” för individers livshistoriedata (ontogeni) medan ”evolution” reserveras för förändringar mellan populationers generationer (fylogeni). I det följande används därför ordet ”utveckling” om de enskilda fallens förändring, medan ordet ”evolution” används om förändring mellan olika generationer. Man måste emellertid samtidigt hålla i minnet att många dynamiska processer i den biologiska världen är samevolverande (symbiotiska i någon grad) och epidemiska, dvs. de sprids likt virus i kopierad och parasitär massupplaga med några små variationer i en ”generation”, våg eller smittospridning. Epidemierna slås i allmänhet tillbaka av värdjurens ständigt ”uppdaterande” immunsystem och kan därför bara efterföljas av något förändrade (muterade) versioner eller epidemier, som i nästa cykel åter uppdaterar immunsystemen. Den biologiska evolutionen av en art kan således vara evolutionen av den arten i symbios med en parasit eller symbiont. Just sådana samevolverande par kan ofta evolvera mycket snabbare än andra arter. Samevolution (*co-evolution*, *arms race* eller *Red Queen*⁵ på engelska) kan således vara mycket evolutionärt framgångsrik trots att det för individen kan vara en plåga att vara utsatt för en parasit eller sjukdom.

Därför måste man också skilja mellan värd- och parasitperspektivet på utveckling och evolution. Likt virus kan förändra värdjurs DNA, skulle man analogt kunna vänta sig att också institutionella ”idévirus” kan tänkas förändra politiska system värdegrunder, inklusive deras institutionella ”arvsmassa”, dvs. rättsnormer uttryckta i konstitutionerna, lagarna, förordningarna, och den

politiska kulturen (se mer om memorer och politisk-ekonomisk evolution i Sandberg 2000).

Institutioner, liksom virus och bakterier, måste ur detta analogiperspektiv betraktas som "kloner",⁶ dvs. något som främst sprider sig genom kopiering (dock med viss frekvens av mutationer) och besmittning av värdar, alltså i detta fall statsbildningarna, de politiska kommunikationssystemen eller kulturerna, som i sin tur därefter hjälper till att sprida dessa kloner till andra politiska system. Varje institution eller "mutationstyp" är således uppbyggd av samma typ av underliggande värderingar, politiska idéer, rättuppfattningar, osv., motsvarande arvsmassan hos virus (dess genotyp). Institutioner tar sig uttryck i ett handlingsmönster, ett slags socialt beteendemönster eller vana (dess fenotyp).⁷ Och som symbionter med statsbildningar evolverar de då ihop, i en samevolutionär symbios som samtidigt sprider institutionen vidare.

Låt oss se närmare på hur sådana evolverande utvecklingsprocesser – såsom demokratin framväxt – skulle kunna teoretiskt underbyggas dynamiskt-komparativt, innan vi senare i artikeln fokuserar på olika analysmetoder och -tekniker för dynamisk eller evolutionär komparation av politiska institutionsdata. Det är värt att understryka att eftersom dessa tekniker ursprungligen bygger på *antaganden om evolverande processer i darwinistisk form* – alltså ett okonventionellt paradigmiskt teoriperspektiv – bör vi också vid en statsvetenskaplig applikation av dem åtminstone känna till en kandidat till evolutionär förståelse av politiska processers och institutioners framväxt. Utan en sådan försvåras dessutom en evolutionär tolkning av resultaten från en sådan analys.

Den evolutionära universalanalogin applicerad

Ekologisk och evolutionär dynamik

Inom biologin var Lamarck alltså den förste att introducera en dynamisk tankegång, medan Darwin var den förste att förstå den. Inom ekonomin var både Adam Smith and Malthus dynamiskt inriktade och blev också Darwins inspirationskällor. Sedermera kom den ekonomiska vetenskapen, efter Stuart Mill med sin inriktning på jämvikt, att förlora grund för dynamisk förståelse och analys av icke-linjära och långsiktiga ekonomiska förändringar. Ekonomin – eller dess neo-klassiska version – kom att fastna i en inriktning som inom biologin motsvaras av populationsekologin, och teorin – som för övrigt är äldre än Darwin – är snarlik. Den handlar i första hand om jämviktstillstånd inom en eller mellan flera populationer och vilka förutsättningarna är för dem. Först med institutionella teoretiker, Ritchie, Veblen m.fl., introducerades evolutionära element, motsvarande biologins populationsgenetik. Schumpeter, utan att vidare hänvisa till eller kännas vid biologin, införde också dynamiska element i sin teori såsom kreativ respons och innovation (1947).⁸

I både fallet populationsekologi och populationsgenetik kan vi tala om dynamik, men av två olika slag. I fallet jämvikt i ekologiska system kan den uppnås dynamiskt genom adaptiv respons. Ökar antalet råvaror leder det till minskning av antalet harar, vilket leder till minskning av antalet råvaror igen, osv. På samma

sätt leder en ökning av antalet datakonsulter till slut till en minskning av behovet av dem, vilket i sin tur i nästa steg leder till en minskning av antalet konsulter, vilket leder till mer behov igen. Det är i denna anda som Schumpeters teori om konjunkturcykler (1934) skrevs, liksom ett antal teorier om långa vågor i den ekonomiska och tekniska utvecklingen.

Med evolutionära modeller har vi en annan dynamisk analys som bottnar i den populationsgenetiska. Varje gång rävarna lyckas döda harar sker det selektivt. Det sämst anpassade till rävarnas angrepp faller offer innan de förökat sig så mycket som genomsnittet, medan de som är bättre anpassade förökar sina arvsanlag mer. Varje generation ger alltså snabbare harar, men också snabbare rävar, eftersom de snabbare nedlägger fler harar, därför lever längre och också förökar sig mer. Detta är egentligen en form av samevolution (*Red Queen*) som pågår till bägge arter uppnått en nivå som inte låter sig förbättras därför att det till slut kostar för mycket att evolvera ytterligare förbättring i denna kapprustning. Arterna uppnår därför "stasis", dvs. evolutionen avstannar i en evolutionär till skillnad från ekologisk jämviktsform.

På samma sätt ger den kollapsade marknaden för datakonsulter en selektion av de bäst anpassade till de krympande behoven. En selektion ger i andra konjunkturcykeln en population av evolutionär marknadsanpassning bland dem – de mest anpassade företagen, produkterna och teknikerna överlever. I Schumpeters analys innebar det att det ständigt och språngartat ger teknisk-organisatorisk förändring eller innovation, dvs. de som innoverat med bättre marknadsanpassning överlever och "reproduceras" genom nya krav för hur varor produceras, krav som konkurrenter sedan mer eller mindre måste följa. Mycket förenklat är det också Schumpeters och den evolutionära ekonomins förklaring till den ständigt pågående men språngvisa teknikutvecklingen (översikt i Sandberg 2000).

På liknande sätt kan vi föreställa oss att politiska innovationer bland världens stater och deras institutioner är en evolutionär process. Spridningen av demokrati i en första våg ledde med viss fördröjning till en alltför stor minskning av därefter kvarvarande kandidater för denna typ av regim vilket ledde till en temporär efterföljande svacka i antal övergångar till demokrati. Det minskade antalet övergångar ger i en andra våg möjlighet för modifierade versioner av demokrati att spridas, vilken i sin tur också leder till nedgång bland de kvarvarande kandidaterna till denna nya form, osv. Demokratien evolverar därför som en effekt av ekologiska förändringar i varje cykel, generation eller våg i förlopp som ter sig epidemiologiska. Selektion som en effekt av populationsekologisk dynamik ger alltså evolutionär dynamik i längre perspektiv, över flera cykler; nya och bättre anpassade former sprider sig. I denna artikel fokuserar vi på den senare typen av dynamik, den evolutionära, som ger nya artbildningar eller förgrenade förlopp av innovationer, i detta fall bland politiska institutioner.

Ultimata utesluter inte proximala förklaringar

Just skillnaden mellan statiska modeller och dynamiska ansatser är således centrala hos Schumpeter. Men varken Veblen, författaren till artikeln "Why is

economics not an evolutionary science?”, eller Schumpeter drev sina ansatser till fullständig teoretisk klarhet om dynamisk förändring så långt som Darwin gjorde det inom biologin. Och – kan man tillfoga – hade de lyckats skulle ekonomin frambringat lika framstående forskningsgrenar som biologin gör idag med bioteknik och bioinformatik.

Socialvetenskapen i övrigt, vid sidan om ekonomin och innovationsforskningen, rymmer numera allt oftare dynamisk modellering, låt vara sällan med hänvisningen till analoga processer i naturen. Inom statsvetenskapen är emellertid dynamisk teori sällsynt. Kanske kommer Karl Deutschs kybernetik (1963) närmast, vilket inte är en slump, eftersom han samarbetade med Schumpeter i slutet av 1940-talet. Robert Dahls *Polyarchy* (1971) uppvisar också klara drag av dynamik i det han definierar polyarki/demokrati som systemresponsivitet för *alla* medborgare. Hans institutionella profiler i slutet av boken motsvarar också ett slags regim-DNA i förenklad form. Men i övrigt tynade dynamiska ansatser i stort med behaviorismen segertåg även om de delvis återuppstår genom institutionalismen, dock främst bland innovationsforskarna. Centralt inom dynamiska ansatser ligger nämligen interaktionen mellan skedanden, vilket inte en behaviorist normalt accepterar som utgångspunkt. Uppdelningen av variabler mätta vid en tidpunkt (tvärsnittsanalyser) och efterföljande analys med modeller där endast en variabel är beroende utesluter egentligen upptäckten av dynamik. Stiganalysdiagram på basis av tvärsnittsdata är ett typiskt exempel på detta. Med tvärsnittsanalyser kan därför inte reciproka relationer – nödvändiga för dynamik – upptäckas, än mindre mätas eller förstås, hur hög ”kvalitet” de än anses ha inom den dominerande normalvetenskapen.⁹

Nu skall detta argument inte tas som intäkt för någon uppfattning att dynamiska ansatser inte är kompatibla med kausalanalys och empiriska test av hypoteser. Tvärtom egentligen; popperiansk falsifiering hyllas som en grundprincip inom biologin. En dynamisk ansats kan inkludera både kausalsamband enkelriktat och reciprokt, därför att den förra är en delmängd av vår metodologi, som inte utesluter tillämpning av det primitivare i fall där det är adekvat (jfr. Tinbergen om fyra frågor om ”varför?” inklusive den kausala dimensionen, se Sandberg 2000). Det finns ju hur mycket statistiska analyser som helst inom biologin, men det av (nästan) alla accepterade darwinistiska teoriperspektivet är ändå dynamiskt. Biologer brukar därför tala om ultimata (evolutionära och därmed dynamiska) och proximata (näraliggande och ofta statistiska) kausala förklaringar till fenomenen.

Darwinistisk universalteori och Campbells regel

Finns det något mer obskyrt eller förhatligt inom behavioristiska och empiriskt inriktade forskningsmiljöer än att föreslå universalmodeller eller nya teoriperspektiv? Näppeligen. Ockhams rakkniv är alltid vassast slipad inom dessa normmiljöer. Men dessa teorisimplicitetens vapendragare har också magra svar på de viktigaste frågorna samhällsvetenskapen ställer. Speciellt sådana av dynamisk karaktär såsom ”hur uppstod x?”, ”vilka former har x historiskt?”,

”med vilka medel sprids x?”, osv. Om vi nu anger ”x = demokrati” eller ”demokratisering”, alltså ett fenomen som spritts bland ett stort antal stater, vad kan då kategoriseras och jämföras då dessa demokratiseringar har olika ålder och kanske även ursprung? Hur vet vi för övrigt att ett land, som visar upp vissa ytliga drag som liknar dem inom demokratier, verkligen demokratiseras? Redan Aristoteles ställde denna typ av frågor och besvarade dem också på ett sätt som visar att även han tänkte i analogi med förändring inom djur- och växtriket. I *Politiken* (*Politics* bok V, [1962], s. 155) definierar han ”A democracy exists whenever those who are free and are not well off, being in the majority, are in control of government”¹⁰ och liknar demokratiernas konstitutioner vid organismer med olika funktioner (se inledande citat).

Men analogin mellan organismer och regimer är farlig. På ett kvasi-darwinistiskt sätt har också Bagehot – den engelske konstitutionsanalytikern – en evolutionär-dynamisk grundsyn, men dessvärre av ett ras- eller civilisations-darwinistiskt slag, dvs. med en analogi mellan organismer och civilisationer grundade på raser, bland vilka de mest civiliserade länderna är de som har dynamik och därför överlever, osv. (Bagehot 1867-1872 [1974]). Det är just den typen av rasbiologisk kvasi-darwinism som misskrediterat darwinismen som förklaring till dynamisk samhällsförändring.

1800-talets socialevolutionister hade emellertid inte kunskap om gener och inte heller om vilken liten skillnad ”raser” egentligen har inom den mänskliga arten. Man knöt också raserna och deras kulturer hårt till varandra, och trodde därmed att vissa kulturer inte bara var ”högre stående” utan också grundade i skillnader i arvsmassan. Wilsons klassiska *Sociobiology* (1975) är en av få utlöpare i vår tid för denna närmast kolonialt inspirerade evolutionslära. Men Wilsons bok utgör samtidigt en brygga in i den biologiska kulturforskning som utgår ifrån att kultur evolverar självständigt från generna. Dawkins, skapare av teorin om memers (1976, 1982), blev inspirerad av just Wilsons bok, men förde resonemanget vidare. Memer (kulturgener) ansågs av Dawkins evolvera självständigt. Idén att kulturgener kan evolvera självständigt var inte ny, men Dawkins kunde med sin förförliska *Den själviska genen* sprida denna ”mem” i mycket vida kretsar (se andra memteoribidrag i Sandberg 2000).

Tyvärr ligger också den nyss skandalomsusade Vanhanen alltför nära den typen av kvasi-darwinistisk samhällsteori, vilket var skälet till att hans demokratiteori inte nämndes i första versionen av denna artikel. (Jag hade nämligen redan upptäckt hans namn på en nazistisk hemsida!) Vanhanen i sin *Prospects of Democracy* (1977: 21-26) utgår helt klart från sociobiologiska utgångspunkter (även han inspirerad av Wilsons *Sociobiology*), dvs. att faktorer som fertilitet, populationen av arten människa och fysisk resursknapphet tillsammans för den avgör politikens utveckling: ”People and groups struggle for power to obtain scarce resources. (...) It can be hypothesized that: democratization takes place under conditions in which power resources have become so widely distributed that no group is any longer able to suppress its competitors or to maintain its hegemony” (sid. 23-24). Det gör mig också tveksam när Inglehart och Klingemann blandar in genetik i analysen av samhälle och välbefinnande (2000). Jag tror inte att sociobiologin har det för oss adekvata ana-

lysperspektivet genom sin grundläggande inriktning på människor som biologiska varelser. Detta innebär emellertid inte att jag anser Vanhanens analys i sina empiriska delar undermåliga – tvärtom. De har gett ett mycket värdefullt bidrag till den jämförande demokratiforskningen, liksom ett användbart mått på demokrati – hans Dahl-inspirerade demokratiindex baserad på mätningar av politiskt deltagande och konkurrens.

Min utgångspunkt för tillämpning av darwinism är emellertid en helt annan, nämligen vad som kallats Campbells regel (Campbell 1965): kultur– och därmed institutioner och andra normer–evolverar självständigt från den biologiska världen. Människans medvetande är bara kulturens habitat eller livsmiljö. Därmed behöver vi som samhällsvetare inte alls ta med de biologiska ”värdarna” för dessa institutioner i vår analys. Sociobiologin kan därmed lämnas därhän.

Utgående från Campbells regel, vad är det då i konstitutionella regler, institutioner och samhällens politiska normsystem som är evolverande? Tidigast var troligen Ritchie (1896) i att ange principen för institutionell selektion. I sin artikel ”Social Evolution” anger han (s. 171):

There is going on a ”natural selection” of ideas, customs, institutions, irrespective of the natural selection of individuals and races. (...) Where there is consciousness and reflection, the *habit* may be changed without the extinction of the *race*.

Även Veblen var evolutionist (Harris 1934) och ansåg institutionerna som ömsom vanetänkanden (*habits-of-thought*), ömsom vanor, evolverande darwinistiskt. Det är således institutionerna som är vår analysenhet, inte medborgare, väljare eller biologiska varelser. Som sådana överlevde de institutioner som var bäst anpassade, övriga avdog. Nya uppstod likt mutationer, av vilka åter några överlevde, anpassade sig och spreds, medan andra föll offer för förändringar inom rätts- eller moralmaskineriet. Institutioner i Veblens mening var sålunda ett slags sociala tänkesätt som likt gener producerar sociala handlingar bland samhällsaktörer (Durkheim hade kallat dem sociala ”fakta”) beroende på situationen eller miljöfaktorer. Detta är ett sätt att definiera institutioner som kan tyckas skilja sig diametralt från Norths, som ju anger institutioner som mänskligt skapade begränsningar för mänsklig interaktion, eller spelregler kort sagt (North 1990). Men regler och beteenden reflekterar ju varandra. Spelandet har gett regler som gett spelande med vissa små ”brott”, som i vissa fall ger anledning till modifiering av reglerna, vilket i sin tur skapar möjligheter för nya ”brott”. Veblen och North definierar institutioner mycket olika, men innebörden är snarlik, eller olika sidor av samma mynt. (I mer ateoretisk socialforskning, även inom vissa delar av statsvetenskapen, ges institutioner ibland innebörden domstolsväsende, sjukvård, polisen, osv., dvs. vad North skulle kalla aktörer eller organisationer som spelar enligt institutionernas spelregler.) Till skillnad från Veblen anser dock North att institutioner evolverar lamarckiskt (!) (1997, Sandberg 2001 och kommande).

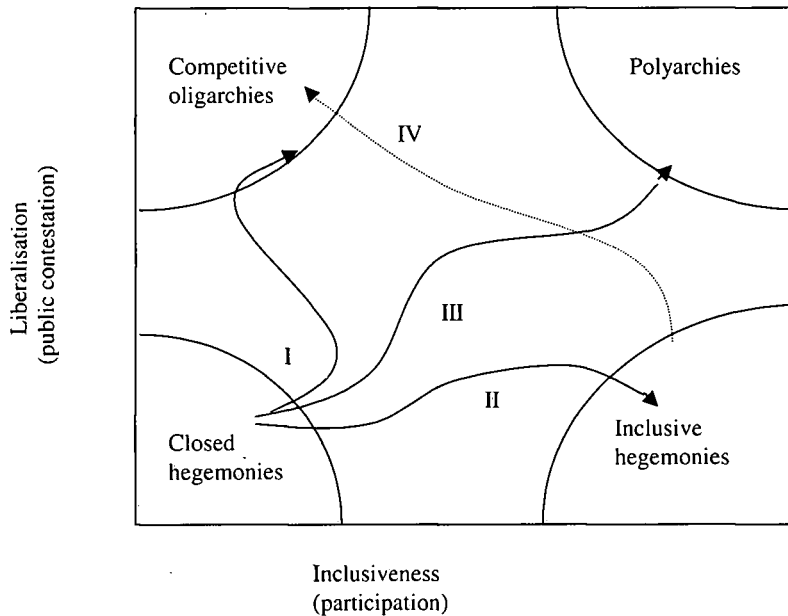
I denna text kallar vi för enkelhetens skull Norths spelregler institutioner, Veblens institutioner för socialt vanetänkande (*habits-of-thought*) eller system av sociala föreställningar (*belief systems*) och aktörer för just aktörer eller organisationer (motsvarande definitionen i Åberg och Sandberg 2002). Demo-

krati tänks vara en uppsättning institutioner, alltså spelregler för politisk kommunikation eller politisk beteende individuellt och organisatoriskt. Demokrati vilar dock på socialt vanetänkande eller system av sociala föreställningar, såsom politisk jämlikhet och rättsstatsprinciper. På det sättet vetter de Veblenianska vanetänkandena åt det politiska kulturområdet (Verba 1965, Almond och Verba 1989, Lipset 1990, Inglehart 1997). Evolutionshistoriskt har också den politiska kulturen och dess frambragta vanetänkande fött fram det vi idag kallar politiska institutioner, såsom demokratiska sådana, liksom regler för hur dessa regler skall ändras, nämligen enligt metainstitutionerna i konstitutionerna. Men hur? Jag har ett förslag och jag har framfört det tidigare med olika tillämpningar (1999, 2000, 2001, Åberg och Sandberg 2002). I detta sammanhang går det kort ut på följande.

Olika *idéer* om hur man skall handla politiskt är analoga med olika *gener* som indirekt via nedärvning utsätts för selektion, vilken därefter inverkar på framtida reproduktion. Institutionell och politisk beteendeselektion sker genom att handlingar eller beteenden som idéerna frambringar – ofta genom härmning – utsätts för selektion genom normer, moraler, regler – kort sagt institutioner i Norths mening. Selektion genom normer sker alltså indirekt bland idéer genom att *de handlingar som idéerna uttrycks i selekteras för eller emot av normer*. När väl handlingar selekterats genom att normer accepterat dem, *nedärvs de, till skillnad från de icke accepterade, ned i vanetänkandenas idépool igen*, i vad vi kallar minnen, erfarenheter, traditioner, historia, men även i spår av handlingar i arkiv, böcker, dokument, inspelningar, osv. *Därmed blir framtida politiska handlingsmönster indirekt påverkade av vad som accepterades eller inte accepterades i det förflutna*. Nya handlingsmönster uppstår alltså genom denna ”Darwin-maskin” som Plotkin (1994) skulle kallat det: (1) *variation* bland politiska handlingar som uttryck för vissa idéer, (2) *selektion* bland dessa handlingar genom normer, institutioner, inkl. metainstitutioner, såsom regler för institutionsändringar inom konstitutioner, samt (3) *nedärvning* i minnen, politisk erfarenhet, samt arkiv, dokumentation, utkast, lagar, grundlagar, osv. Man kan också uttrycka det så, att funnes inte en evolverande algoritm som den angivna, hade politisk verklighet aldrig förändrats. Om inte en algoritm eller Darwin-maskin föreligger kan inga föränderliga, dynamiska förlopp uppstå. Om de politiska systemen har eller är Darwin-maskiner förändras de, annars inte.

Vilket i sin tur leder till en annan intressant tankegång, nämligen att vissa regimtyper faktiskt är mycket mer dynamiska än andra. Social förändring under centraliserade och slutna system sker betydligt långsammare och mindre komplext än i öppna och centraliserade (Popper 1971, 1979). Tar vi Dahls klassiska figur ”stigar till polyarki” som utgångspunkt, är det lättare att förstå varför.

Med ökat deltagande och ökad pluralism uppstår det ju en ökad variation bland politiska förslag eftersom fler grupper och aktörer är inblandade. Variationen ökar alltså. Med ökat deltagande ökar även den sociala basen för selektion, dvs. selektionen är kollektiv och har majoriteten minst bakom sig, vare sig det handlar om parlamentariska avgöranden eller institutionell selektion

Figur 1. Dahls "Paths to Polyarchy". Dahl (1971, p. 7), streckad post-kommunistisk stig IV tillförd.

genom redan beslutade regelverk eller andra existerande normer. Därmed höjs Darwin-maskinens evolverande effekt, eftersom både variationen och selektionen ökar. Demokrati bibringar således mer darwinistiskt evolverande politik än andra system, som ju i högre utsträckning är monokulturer, där ett fåtal eller rentav enskilda härskare presenterar eller beslutar om förslag.¹¹ Bland demokratier är det således också så att de mest dynamiska är de som frambringar störst variation förslag och där avgöranden ligger i så många händer som möjligt. Omvänt är det också därför minst dynamik i ett system som är administrerade och centraliserade, snarare än civila och decentraliserade. För att exemplifiera med hjälp av de Tocquevilles distinktion (Tocqueville, 1981 [1835], kap. V¹²), gynnar centralisering av det demokratiska styret demokratin snarare än det centrala administrerandet av den. Uttryckt i institutionstermer: centralt skapade institutioner – spelregler – gynnar demokrati (annars splittring och anarki), medan central administration (och de Tocqueville exemplifierar tyvärr icke men hade sannolikt sitt hemland under vissa historiska perioder i åtanke) icke gynnar det. (Man frågar sig vad han skulle ansett om EU!) Med evolutionära termer: *förädling kräver konsistenta och stabila selektionsprinciper över många generationer av politiska handlingar, ibland viss tur med mutationer och speciellt framgångsrika individer, men gynnas inte av selektiv rigiditet och rädsla för nya former.* Evolution och systemstyrd förädling med

öppenhet inför det oväntade är vad som gör demokrati överlägset andra system.¹³

Prövning av dynamisk komparation

Analogin

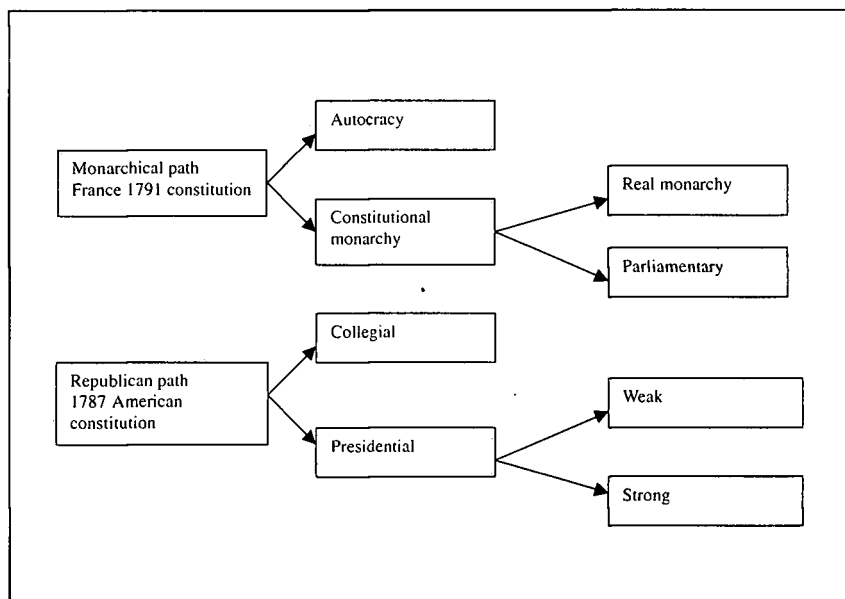
Tinbergen som i Lorenz efterföljd (bägge fick nobelpriset 1973) definierade den nya vetenskapen etologi, läran om djurbeteenden, ansåg fyra frågor centrala för den nybildade grenen av biologin: (1) det fylogenetiska (evolutionära) varför, (2) det funktionella varför, (3) det ontogenetiska (livshistoriska) varför, och (4) det kausala varför (Tinbergen 1963). Det kausala varför förstår vi bäst, det har fått störst fokus genom den av oss så väl kända behaviorismen. Det är också för besvarandet av de kausala varför som empiriska test sker. Det funktionella varför, som redan Aristoteles använde i sin komparation av stadsstaters konstitutioner i *Politiken*, är dels misskrediterat genom strukturfunktionalismen, dels lätt att missbruka. Det kräver ju djupgående systemkunskap för att klargöra vilka eventuella funktioner system eller politiska handlingar har, dels måste funktionerna hos system och handlingar skiljas från funktionerna hos organismernas organ eller beteenden. Och däri ligger egentligen funktionalismens grundläggande misstag; analogin mellan organismen och det sociala systemet, snarare än analogin mellan olika populationers evolverande ekologi i det biologiska fallet och det evolverande ekologiska systemet av institutionellt frambringade och selekterade handlingar i det socialvetenskapliga.

Det ontogenetiska varför fokuserar istället på livshistoriers betydelse. Eftersom vår primära selektionsenhet är handlingar, utgör deras "livshistoria" snarast själva utförandet av handlingen. Det fylogenetiska varför är förklaring i termer varför något överlevt mellan generationer, något som ligger till grund för den evolutionära genetiken och vars tekniker vi återkommer till nedan.

Statsvetenskapliga dynamiska jämförelser och stigberoendeanalyser

Förnyelse av demokratiska institutioner har ofta haft en av tre inspirationskällor: den engelska, den franska eller den amerikanska konstitutionen. Det har selektivt införts element av dem i de tre vågor som Huntington är känd för att ha studerat. I den första vågen spelade den amerikanska konstitutionens makt-delningselement stor roll för ett antal demokratier (liksom maktindelningen även spelade roll för icke-demokratiska men konstitutionella monarkier med parlament i någon form, såsom den svenska definierad i 1809 års författning, utvecklade genom ständsriksdagens avskaffande 1866), även om det i sin tur var Montesquieus ([1748] 1989) idéer som influerade den amerikanska framgången i att förverkliga den. Men senare i vågen kom parlamentariska idéer från den engelska konstitutionen att spela stor roll, speciellt för de konstitutionella monarkier som därmed lättare kunde förvandlas till parlamentariska demokratier.

Under andra vågen kom parlamentariska influenser att spridas i mycket mindre utsträckning däremot, och under den tredje var det snarare den franska

Figur 2. Lanes "two major constitutional paths" ("stamtavlor" utgående från två grundtyper). (Lane 1996 s. 64)

semi-presidentialismen, vars maktindelning mellan president och parlament vid regeringsbildning kom att bilda mönster i många öst- och postsovetiska stater.¹⁴ Till stor del hänger systemproblemen i Öst samman med bristande historiskt och socialt grundad partietablering och behovet av stark ledning under demonteringen av de tidigare statskontrollerade sektorernas oligarkier (Åberg och Sandberg 2002). Det intressanta i dessa epidemiska vågspridningar är att just nya versioner skapas eftersom marknaden så att säga redan är mättad i de tidigare demokratimogna systemen med en tidigare institutionell version.

Lane (1996) har föreslagit en karta över konstitutionella stigar, bland vilka de post-kommunistiska staterna har haft att växla in på konstitutionellt. Eftersom de utgår från ursprung och går framåt i tiden, kan de kallas institutionella "stamtavlor".

Två grenar finns således, den presidentiella med ursprung i den amerikanska, och den parlamentariska, med ursprung i den konstitutionella franska monarkin. Inspirationen till den konstitutionella monarkin fick Montesquieu från Storbritannien som han besökte omkring 1730, där alltså den ursprungliga innovationen gjordes. Om parlamentarismen som princip betraktas som en konstitutionell innovation, tillämpades alltså uppfinningen först där. Det amerikanska presidentstyret är den andra huvudsakliga demokratiska konstruktionen. Dess spridning har skett under alla tre demokratiska vågor, inte minst i latinamerikanska och postkommunistiska länder.

Vi närmar oss således en liknande problematik som Darwins och den dynamiska komparation som Darwin initierade. Institutionella stigar motsvarar biologins härstammingsgrenar i det att de utgör framväxt på basis av en förgreningsspunkts generering av en ny kombination, provocerad av en ny selek-

tionsmiljö för en del av populationen. Delen av "arten" anpassar sig på ett annat sätt till denna miljö än den andra, vilket till slut leder till två populationer. Nya kombinationer i exempelvis kungamakt kombinerad med parlamentarism, framsprungen för första gången i England under den Årorika revolutionen, spreds därefter som institutionellt element och vidareutvecklades eller anpassades till nya institutionella miljöer i ett stort antal länder. På motsvarande sätt influerade den amerikanska modellens tankegångar senare konstitutionella konstruktioner inom andra systems normmiljöer.

Ser man till demokratisk utveckling över lång tid, menar Rose och Shin att post-kommunistiska stater utvecklats "baklänges" (2001), dvs. demokratiserats före parlamentarism och rättstat föreligger. Vi närmar oss då tankar om 'stigberoenden', dvs. att vissa steg är nödvändiga för att senare uppnå vissa mål. Burton *et al.* (1992: 23, se även Landman 2000: 66) hävdar att konsoliderad demokrati springer ur ett stabiliserat och institutionaliserat system, som i sin tur är resultatet av en uppgörelse mellan elit och massa efter att ett auktoritärt system brutits ner. Om det auktoritära systemet istället leder till massmobilisering och polarisering mellan elit och massa, leder det till återgång till auktoritärt system, eller till pseudo- eller instabil demokrati.

Men hur kan en empirisk analys av stigberoenden gå till? Data från *Freedom House* vid tre tidpunkter, 1900, 1950 och 2000 (ur Leif Johanssons länderdatabas) kan utnyttjas för att få fram de 'regimstigar' nationer tagit under förra seklet. Det motsvarar sålunda paleontologens data, där tre "sediment" ger olika data för olika "fossil". Låt oss först utgå från traditionell tabellteknik, där procentsatser av varje regimtyp som vid nästa tillfälle 50 år senare är demokratiskt beräknas. Eftersom jag här utgår ifrån demokratier 2000 och letar bakåt efter vad de haft för föregångare eller "regim-anor", kan vi kalla tabellen en förenklad 1900-talets demokratisk-institutionella "antabell" (tabell 1).

Tabellen visar att det är bland de konstitutionella monarkierna 1900 som flest blir demokratiska 1950, nämligen 42 procent (8 stycken). Det är också det största flödet av länder. Alla regimer som är demokratiska 1950 är det också 2000, men bland de som är auktoritära 1950 är det 90 procent (9 stycken) som också blivit demokratiska 2000. Största flödet till demokrati, 43 stater, kommer emellertid från de kolonialt beroende 1950. Näst största flödet till demokrati 2000 är de totalitära staterna 1950, 20 stater. (Naturligtvis missar nedslagen just 1900 och 1950 diktaturerna däremellan, men vi återkommer nedan med en mer kronologiskt fullständig analys.)

För att få fram vilka stigar som finns och deras olika förklaringsstyrka kan faktoranalysen med fördel användas i ett första steg. Lämpligen förvandlar man då först nominal- och ordinalskaledata till ett antal dummy-variabler (med värdena 0 och 1 för varje variabelvärde i den ursprungliga variabeln). Vid en (i detta fallet varimax-roterad) faktoranalys (eller principle component) skapas då en lösning som visar vilka olika kronologiska steg som mest tas i en följd och vilka som reducerar den gemensamma variansen mest. I tabellen 2 visar det sig att det finns två stigar mot demokrati om nu regimtyper 1900 och 1950 tas med i analysen.

Tabell 1. 1900-talets demokratiinstitutionella "anor" (procent och absoluta antal av nationer i övergångar till demokrati mellan 1900, 1950 och 2000).

Regimtyp 1900	Procent som blir demokratier 1950	Antal som blir demokratier 1950	Regimtyp 1950	Procent som blir demokratier 2000	Antal som blir demokratier 2000
Begränsad demokrati	27	7	Demokrati	100	22
Konstitutionell monarki	42	8	Begränsad demokrati	73	16
Absolut monarki	20	1	Konstitutionell monarki	44	4
Kolonialt beroende	4	3	Auktoritärt system	90	9
Protektorat	5	1	Totalitärt system	67	20
Imperium	6	2	Kolonialt beroende	56	34
			Protektorat	45	14

Källa: Leif Johanssons länderdatabas

Dimensionerna är rangordnade så att de som reducerar mest varians kommer först. Den vanligaste stigen mellan regimtyper 1900, 1950 och demokrati 2000 är således den som innebär att man varit imperium 1900 och totalitär stat 1950. I den stigen reduceras 15 procent av den gemensamma variansen i alla variabler. Demokrati eller inte 2000 "laddar inte" starkt på denna dimension. Där emot är det fallet i de två därefter listade dimensionerna. I det fallet är det först en dimension med stark laddning på demokrati 2000 och 1950 samt konstitutionell monarki 1900. Detta är ju en stig som är den normala i den första vågens demokrati, som ju Sverige tillhör. I en andra dimension som innefattar demokrati 2000 inkluderas även kolonialt beroende 1950 och 1900. I denna stig återfinns således de tidigare kolonier som framgångsrikt demokratiserats under andra hälften av 1900-talet. Återstoden av stigar inkluderar inte demokrati 2000, men andra regimtyper.

En faktoranalys kan också utvecklas genom att spara faktorladdningarna i separata variabler som korreleras med variabler man är intresserad av, såsom exempelvis rättstradition eller Vanhanens demokratiindex (se de nedersta raderna i tabellen 2). Man får då reda på att dimensionerna 2 och 3 (i vilka demokrati 2000 ingår) har olika rättstraditioner; i det första fallet främst skandinavisk (0,44**) men även tysk (0,18*), i det andra fallet i viss mån "socialistisk" (dvs. erfarenhet av sovjettypiskt rättssystem, 0,13) och fransk (0,04). Man ser också att de två demokratistigarna har hög men varierande korrelation med Vanhanens demokratiindex: 0,71** respektive 0,20**. Emellertid har även dimension 1, där de socialistiska staterna ingick, relativt stark korrelation mellan faktorladdningar och demokratiindex: 0,19*.

Många statsvetare tvekar inför att använda faktoranalyser eftersom inte beroende och oberoende variabler är definierade och det därmed ställer kausal-

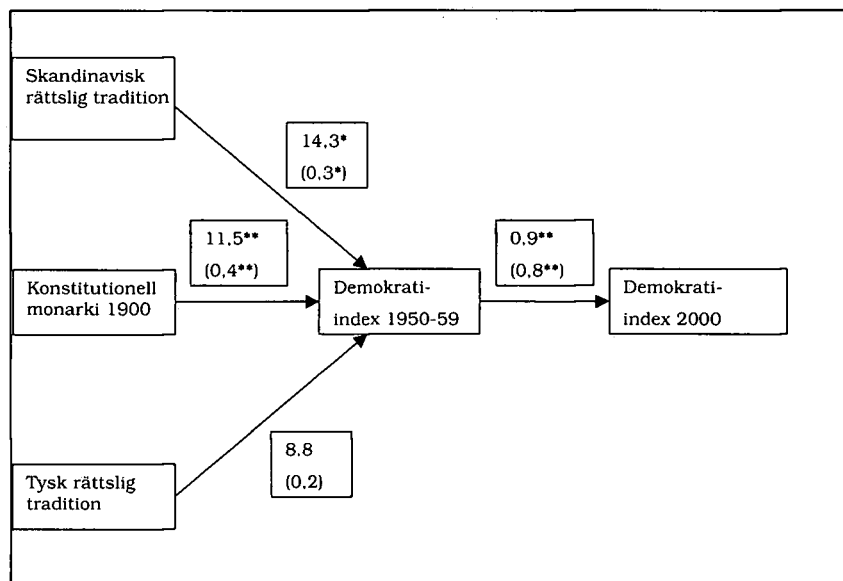
Tabell 2. Två "stigar" mot demokrati i Europa 1900-1950-2000 och deras korrelation med olika rättstraditioner: faktoranalys av regimtypvariabler ("principal component") och bivariat korrelation med rättstraditioner.

Viktigaste komponenterna/ Variabler och deras laddning	1	2	3	4	5	6	7	8
Demokrati 2000		0,54	0,33					
Demokrati 1950		0,80						
Begränsad demokrati 1950						0,91		
Konstitutionell monarki 1950							0,83	
Traditionell monarki 1950				0,89				
Absolut monarki 1950								0,95
Auktoritär regim 1950					0,95			
Totalitär regim 1950	0,90							
Kolonialt beroende 1950	-0,51	-0,39	0,40		-0,25	-0,35		
Protektorat 1950			-0,80					
Begränsad demokrati 1900						0,83		0,29
Konstitutionell demokrati 1900		0,75						
Traditionell demokrati 1900				0,83				0,29
Absolut monarki 1900							0,73	
Kolonialt beroende 1900	-0,57	-0,36	0,31	-0,24	-0,33	-0,31	-0,23	
Protektorat 1900			-0,77					
Imperium 1900	0,89							
Procent av total varians som förklaras:	13,06	10,71	9,94	9,58	9,16	9,09	8,25	6,41
<i>Komponenters korrelation med:</i>								
Brittisk rättstradition	-0,32**	-0,05	-0,07	-0,08	-0,21**	-0,06	-0,13	0,12
Fransk rättstradition	-0,27**	-0,07	0,04	0,06	0,30**	0,14	0,15	-0,06
Socialistisk rättstradition	0,77**	-0,12	0,13	0,03	-0,10	-0,10	0,00	-0,08
Tysk rättstradition	-0,03	0,18*	-0,17*	-0,06	0,01	0,00	-0,05	0,05
Skandinavisk rättstradition	0,02	0,44**	-0,02	0,01	-0,09	-0,03	-0,04	-0,12
Vanhanens demokratiindex	0,19*	0,71**	0,20**	-0,14	0,08	0,00	-0,07	-0,05

Källa: Leif Johanssons länderdata (Freedom House)

frågorna på sin spets. Vad påverkar egentligen vad? Men när man har tidsbundna data som vi haft ovan, är orsaksfrågan avgjord av kronologin. Översätter vi våra stigar från faktoranalysen till stiganalysform mellan de viktigaste variablerna i kausalkedjan till demokrati idag, kan vi erhålla följande värden (fig. 3).

Vanhanens demokratiindex för år 2000 är till 80 procent effekten av att vara demokratiindexet för 1950-59 (standardiserad regressionskoefficient). I sin tur är demokratiindexet för 1950-talet till ca. 40 procent effekten av att vara en konstitutionell demokrati 1900. Uttryckt i ostandardiserade koefficienter innebär det att en ändring från 0 till 1 i variabeln konstitutionell demokrati 1900 ger en genomsnittlig ökning av Vanhanens demokratiindex för 1950-talet med 11,5 (Vanhanens index kan ju stiga ganska högt beroende på att det är en produkt av tävlan mätt som andel röster på andra än det största partiet och deltagande mätt som den andel av befolkningen som verkligen röstade delat med 100). Men demokratiindexet för 1950-talet är också starkt påverkat av rättstraditioner, fr.a. att tillhöra den skandinaviska. Det finns således starkt stigberoende mellan typ av fördemokratisk regim, rättstradition, och demokratiutveckling under 1900-talet, nämligen på det sättet att konstitutionella monarkier i högre utsträckning än andra regimer gett demokratier i mitten av seklet (även tillhörighet till skandinavisk rättstradition har effekt på demokratiindex på 1950-talet men inte på indexet för 2000).¹⁵ Tillämpning av sådan stiganalys blir emellertid otymplig eftersom inte alla stigar kan anges och det därför oftast

Figur 3. Stiganalys av några viktiga faktorer längs den dominerande vägen mot demokrati.

Data: Leif Johanssons länderdatabas

Anm.: Stigkoefficienterna är ostandardiserade regressionskoefficienter (betakoefficienter/ standardiserade regressionskoefficienter inom parentes). Koefficienter markerade med ** är signifikanta på 99%-nivån, de med * signifikanta på 95%-nivån.

blir så att de starka effekterna anges och hårddras i analysen. Det är således en stor metodologisk nackdel eftersom det ger så stora förenklingar.

Tillämpningen av tabell-, faktor- och stiganalys är emellertid knappast dynamisk i fullständig mening då man bara har tre mättillfällen som inkluderas, samt att analysformerna inte är möjliga att expandera till ett stort antal mättillfällen. Därmed försvinner exempelvis Tysklands och Italiens diktaturer mellan mätpunkterna. Men vare sig tabeller, faktoranalyser eller stigdiagram kan ju inkludera, säg, 200 årliga mätpunkter (och därmed rader i tabeller) av politiska system, såsom det i Polity IV. Därtill krävs andra tekniker.

Det fylogenetiska (evolutionära) varför: europeiska regimpaneldata

Låt oss då komma till några första försök till tillämpning av fylogenetisk analys av politiska data. 140 års biologiskt teoriarbete sedan Darwin har lett till en flora av konkurrerande skolbildningar och tekniker för evolutionär trädanalys. Dessa tekniker baseras på olika principer och antaganden och ger ofta olika resultat. Flera är tekniker för att systematisera, medan andra syftar till att verkligen få fram det verkliga härstamningsträdet. (För den som går vidare inom detta område är litteraturen enorm, men som introduktion, läs Dawkins, 1986, kap VI "The one true tree of life"). I detta sammanhang vill jag först anknyta till existerande tekniker i SPSS, trots att det egentligen inte optimalt uttömmar möjligheterna till dynamisk komparation.

I detta exempel utnyttjas också till en början samma data som i faktoranalysen ovan, dvs. regimtilhörighet 1900, 1950 och 2000 bland alla världens stater enligt Leif Johanssons databas. Därmed kan vi pröva de olika tekniker SPSS erbjuder för de lättjefulla, för att därefter, i mån av behov, leta efter andra trädanalys tekniker, som kräver mer teknisk fingerfärdighet men också ger mer i en idéhistorisk "fossilforskning".

Nu innebär inte detta att valet av institutionella drag är oproblematiskt och att vilka som helt kan väljas. Tvärtom är detta givetvis centralt. En gigantisk litteratur och flera konflikter bland biologiska taxonomer finns redan här. Inom den s.k. kladistiken är målet att finna det träd som bildas genom att så få evolutionära förändringar som möjligt krävs. Teoretiskt bygger kladistiken dels på tankegången att det mest förgreningsfattiga trädet är det mest troliga, dels att reverserande förändringar är osannolika. Många olika tekniker har utvecklats för att få fram detta träd. Men kladistiken har kritiserats bland flera som vill nå egentliga evolutionära stigar, snarare än de enklaste trädformerna för artuppdelning. Både verkliga processer och teorin om dem kompliceras dessutom av att flera former är analoga snarare än homologa, dvs. kan uppstå som anpassningar till liknande miljöer, trots sina helt olika eller endast långt tillbaka sammanstrålande härstamningsrötter. Exempelvis har vi ett antal djurarter i Australien som är analoga med dem i Europa och Asien, men som inte alls är nära släkt utan resultatet av anpassning till liknande livsmiljöer. På samma sätt kan man argumentera för att politiska institutioner kan anpassa sig till samma internationella normmiljöer, anta liknande morfologier, utan att alls vara "besläktade" i övrigt. Rösträtt och rätt till partibildning i post-sovjetiska stater kan exempelvis hävdas vara analogier till de förändringar som i första och andra vågens demokratier bars fram av demokratiska och liberala ideologier, snarare än homologier, dvs. härstammande från dem. Denna distinktion mellan analogier och homologier låg till grund för den stig- eller trädanalys som den tyske biologen Hennig presenterade (1950, 1965). Den har bildat skola för hennigiansk analys och flera trädanalytiska datorprogram bygger på Hennigs distinktion.

Intressant nog har även paleontologin (fossilforskningen) utvecklat sina tekniker för trädanalys. I relation till ämnet konstitutionernas evolution är det speciellt intressant att notera att det inom paleontologin finns trädanalys vars dynamiska material inte är organismer själva utan fossiler av deras verksamhet. Det kan gälla bon, fångstfällor, osv., vars fossilerade former utgör grund för evolutionär trädanalys. Dyliga fossil benämns *ichofossil* och utgör således lämningar av vad Dawkins kallat utökade fenotyper (*extended phenotypes*), syftande på spindelnät, bäverns damm och dyliga fysiska artefakter, skapade genom geners uttryck, men också kulturell inläring bland djur. Faktiskt finns inom matematisk arkeologi och historia exempel på liknande analyser av exempelvis skrifter, eftersom det går att spåra härstamningar om kopieringen av skrifter varit inkorrekt (Haigh 1971). Tekniker för att analysera utökade fenotyper finns alltså. Återstår att tillämpa dem inom området politiska regimers framväxt.

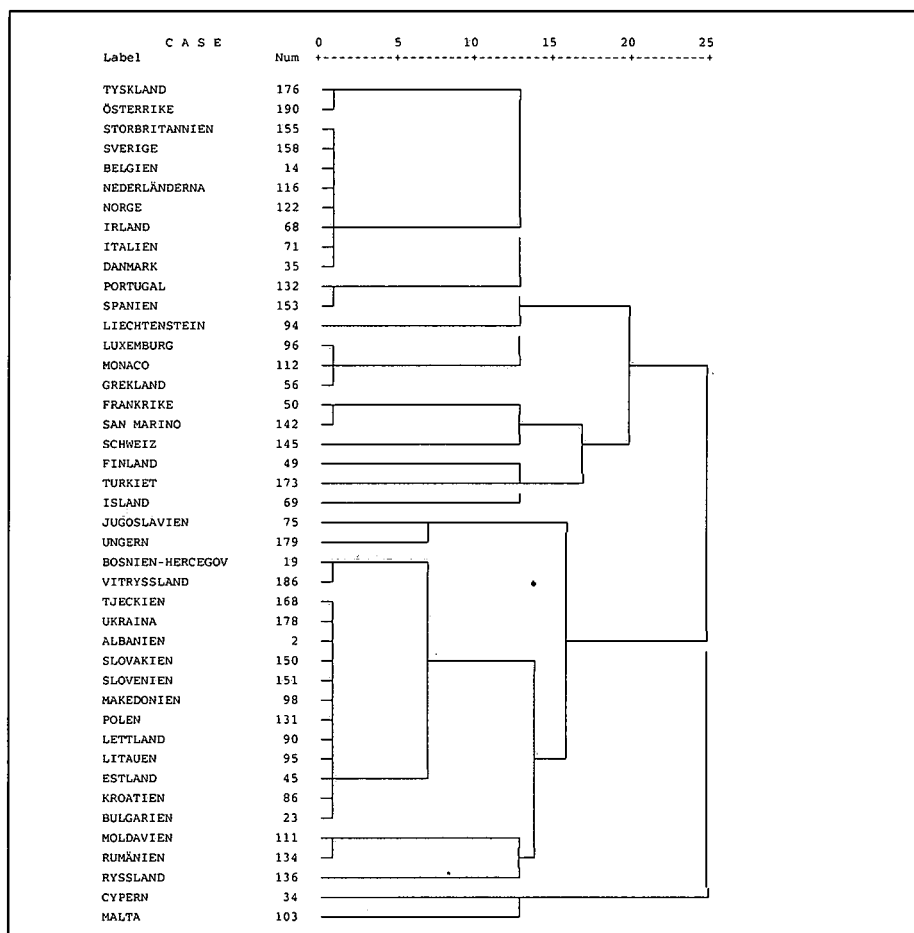
SPSS kontra MEGA

I det följande vill jag främst jämföra vad SPSS och främst dess klustringstekniker producerar för resultat och vad ett program för evolutionär trädanalys kan ge, nämligen MEGA (Molecular Evolutionary Genetics Analysis 2.1). De har det gemensamt att de utnyttjar olika typer av algoritmer för att beräkna vilka fall i databasen som är mest lika varandra över ett antal variabler. I SPSS kan även variabler klustras och beskrivas i trädform. I övrigt är MEGA oerhört mycket rikare i att erbjuda olika tekniker för att få fram evolutionära träd av olika typer av data (enskilda aminosyror eller nucleidkedjor) och dessutom flera tekniker för att testa dessa träds standardfel i estimering av distanser mellan grenar (bootstrapping). Dessutom är den grafiska utformningen av träden presentabel direkt i publicerad form, som vi skall se. Träden kan även modifieras på ett enkelt och mycket hanterbart sätt. Men först presenteras tekniken i SPSS.

Utgående från de variabler som utnyttjades i figur 3 kan vi nu exemplifiera olika sätt till klustring i syfte att demonstrera olika trädanalys tekniker. I SPSS finns möjligheten att ta fram dendrogram (hierarkiska trädogram) som klustrar genom att börja med att hitta det närmaste paret fall eller variabler i enlighet med ett distansmått man väljer och kombinerar dem till kluster. Algoritmen fortsätter ett steg i taget, sammanbinder par med kluster tills alla ingår.¹⁶ Endast de europeiska länderna är inkluderade i figuren av utrymmesskäl. Längden på varje gren är ett mått på likheterna mellan länderna. Tyskland och Österrike är exempelvis förbundna med en gren som är kortast möjlig. De har alltså samma kodning, nämligen demokratier år 2000, protektorat 1950 och konstitutionella demokratier år 1900 (detta enligt Freedom House och här är tyvärr inte plats för kritik av deras kodning). Nästa grupp av länder, Storbritannien, Sverige, Belgien, osv., har också samma kodning, nämligen demokratier år 2000, demokratier år 1950 och konstitutionella monarkier år 1900 (inklusive Italien, vars fascism således ligger mellan mätpunkterna). Skillnaden mellan Tyskland och Österrike å ena sidan och Storbritannien, Sverige, Belgien osv. å den andra är alltså en etta som flyttas från en position till en annan i datamatrixen. Det innebär två ändringar från 0 till 1 i ena fallet och tvärtom i det andra. Följden i dendrogramet blir att dessa två grupper förbinds med en längre gren med viss längd.

Antalet nivåer i grenverket är i detta fall tre. På det sättet grupperas först alla europeiska länder efter "sin utvecklingsväg", som i sin tur delas upp i lägre nivåer av utvecklingsvägar. Men det bör understrykas här att det inte är "härstamningar" av regimer (Turkiet, Island och Finland är inte som regimer av samma ursprung), utan snarare "härstamningar" av den symbios av demokrati och historisk bakgrund man kan finna. (Då har Turkiet, Island och Finland demokratiskt släktskap för sin symbios, eftersom de bägge har ett icke-demokratiskt förflutet 1900, eller bakgrund som ett protektorat.)

Tre stora grenar kan skönjas. Överst återfinns den västeuropeiska, mellerst den östeuropeiska, nederst Cypern och Malta. Den västeuropeiska grenen karakteriseras av demokrati år 2000 och därefter ev. ett eller två avsteg från vägen demokrati 1950 och konstitutionell demokrati 1900. Portugal och Spanien var

Figur 4. Den europeiska demokratins "antavla" 1900-2000 (hierarkisk klustring: "average linkage" byggd på euklidiska avstånd mellan olika institutionella regimer 1900, 1950 och 2000, SPSS-utskrift).

Källa: Leif Johanssons länderdatabas.

t.ex. auktoritära år 1950 men konstitutionella demokratier år 1900. Vi kan kalla det en auktoritär mutant 1950 som inte överlevde som regimtyp. Liechtenstein var demokrati år 2000 och konstitutionell monarki år 1900, begränsad demokrati 1950, således en annan svag mutant. Luxemburg, Monaco och Grekland var konstitutionella monarkier inte bara år 1900 utan även 1950, vilket endast gör dem sena i sin demokratiutveckling. Frankrike och San Marino var bägge demokratiska både 2000 och 1950 men inte konstitutionella monarkier 1900 utan snarare begränsade demokratier, dvs. ovanligt snabba i sin demokratiutveckling (en tidigt icke-parlamentarisk mutant). Schweiz är ensamt om att vara demokrati år 2000 men begränsad demokrati både 1950 och 1900. Finland, Turkiet och Island förbinds med en längre förgrening. De har som antytts det gemensamt att de kodas som demokratier både för år 2000 och 1950, men år 1900 var av annan typ; i det finska fallet tillhörde landet ett imperium, det

ryska, i det turkiska fallet var det en auktoritär monarki och i det isländska ett protektorat (till Danmark). Flest fall har alltså den gren som även angivits i faktoranalysen ovan, nämligen konstitutionell monarki år 1900, demokrati år 1950 och 2000.

Däri skiljer sig denna grupp länder från den andra stora gruppen som är öst-europeisk. Dess största grupp, Tjeckien, Ukraina, Albanien, osv. är kodade som demokratier år 2000 men totalitära år 1950 och tillhörande imperier år 1900. Jugoslavien och Ungern är närmast den västeuropeiska grenen genom att de var konstitutionella monarkier 1900 och totalitära år 1950. Grenen är längre emellan de två beroende på att Jugoslavien till skillnad från Ungern inte heller var demokratiskt år 2000. Moldavien och Rumänien har det gemensamt att de var totalitära monarkier år 1900. Ryssland är särfall genom att det kodas som auktoritär monarki 1900.

Som tredje huvudgrupp i Europa finner vi Cypern och Malta som visserligen var demokratier år 2000, men var kolonier år 1950 och koloni resp. protektorat år 1900.

Kritiker (såsom en av mina anonyma granskare av denna artikels första version) kan hävda att en hierarkisk klustring av denna typ endast innehåller samma information som en tabell. Det är sant i så måtto att samma information är bas för analysen. Men genom klustring av dessa rådata tillförs en sammantagen gruppering som tar hänsyn till flera variabler i kombination. Man kan jämföra det med den genetiska forskning som tar reda på evolutionära släktgrenar mellan djurarter genom att ta hänsyn till flera variabler i kombination i de genetiska sekvenserna. Endast en tabell över alla gener i alla positioner ger ingen ledtråd till grupperns dynamiska komparation. Dessutom skulle en sådan tabell ofta bli orimligt stor. Däremot kan en sådan tabell naturligtvis utgöra rådata för en sådan komparation. Å andra sidan ger inte metoden ett garanterat sant historisk utvecklingsträd, vilket är en mer relevant kritik till vilken jag återkommer.

Resonemanget om rådata och klustringstekniker motsvarar teknikkontroverser i biologisk taxonomi eller systematik, främst den mellan "fenetiker" och "kladister". Fenetiker klustrar enheter efter deras grad av likhet, enligt samma principer som i figuren 4 ovan. Emellertid ger det som nämnts ingen reliabel evidens för sant evolutionära samband eller ens en sund kunskapsbasis för klassificering. Denna teknik – som dock fortfarande spelar stor roll – tillämpas på både individ-, populations- och högre nivåers taxa (enheter som skall klassificeras). Tekniken baseras således på distanser, likhet och olikhet mellan taxa, precis som i analysen av regimer ovan. Med distans menas oftast euklidiska avstånd och därmed är de enkla att utföra i även SPSS som vi sett, där euklidiska avstånd kan utgöra bas för beräkning av dendrogram som det i figur 4, eller som de kallas inom biologisk taxonomi, fenogram (vilket inte skall blandas ihop med kladogram för beräkning av äkta evolutionära härstamningslinjer). De vanligaste fenogramteknikerna som också används med SPSS (och där i grenform kallas dendrogram) bygger på metoder som "nearest neighbor", "farthest neighbor", "centroid clustering", "unweighted pair group method using arithmetic averages", "weighted pair-group method using arithmetic averages", osv. Inom den biologiska taxonomin har dessa kommit att användas

allt mindre (för den som vill fördjupa sig i varför, se Dawkins 1986 kap. 10 eller Quicke 1993).

Den avgörande kritiken mot den fenetiska systematiken har alltså emellertid sitt ursprung i ett arbete av den tyske biologen Hennig (1950), vars arbeten slog igenom först då den engelska översättningen kom (1965). Viktigaste argumentet var att fylogeni bara kan konstrueras på basis av gemensamma *härledda* drag (drag som härstammar från varandra, till skillnad från gemensamma drag som inte härstammar från varandra) och han utvecklade en metod på basis av denna princip. Hennigs teknik och dess derivat kallas numera "kladistik" (*gr. cladós = gren*) evolutionär systematik. Hennig reflekterade alltså djupare över vad som händer med karakteristiska drag under evolution. Han noterade att drag evoluerade från en primitiv utformning (han kallade den *apomorfi*) till en annan mer avancerad (*plesiomorfi*). Därför måste det vara så, argumenterade han, att om det finns ett drag som kan ha fler tillstånd inom en grupp, kan bara ett vara det ursprungliga och därför är alla andra härledda (härstammande från det första, apomorfa). Av det skälet att man vill kunna kontrollera om klustringen som SPSS ger verkligen skiljer på apomorfa och plesiomorfa drag valdes just politiska regimdata från olika tidpunkter (i detta fall en mycket förenklad paneldatabas med data för endast åren 2000, 1950 och 1900). Som genomgången av dendrogrammet i figur 4 visade, så klustrade faktiskt SPSS i en kronologiskt korrekt form, men vi hade inte kunnat kontrollera det om data inte hade haft panelkaraktär. Slutsatsen av detta är således att om hierarkisk klustring i SPSS används för dynamisk komparation bör helst paneldata först användas för att kontrollera eller indikera att resultatet verkligen korrekt skiljer kronologiskt på ursprungliga och härledda karakteristika.

Men efter Hennig har kladistiken sökt tekniker för att få fram de evolutionärt sanna träden, snarare än de klassifikationsmässigt korrekta. Tre typiska former av analyser inom kladistiken för att uppnå detta syfte är analys baserad på antingen förgreningsminimering (*parsimony analysis*), kompatibilitetsanalys (*compatibility analysis*) och maximal sannolikhetsanalys (*maximum likelihood analysis*). Det är minimeringsanalysen som är mest dominerande inom den biologiska kladistiken och som utgör den mest biologiskt-evolutionärt logiska. Avgörande för den är att skapa det enklast möjliga trädet, dvs. det som kräver minsta antalet förändringar i karakteristika. Med ett större antal drag och taxa blir emellertid antalet möjliga träd mycket stort mycket snabbt och man måste införa någon typ av sökstrategi efter det evolutionärt sanna trädet. Algoritmer har utvecklats för att finna det kortaste trädet, och det finns flera metoder att få fram det.

Ett stort antal program har utvecklats på basis av förgreningsbegränsning, varav många finns nedladdningsbara och flera är gratis. De mest kända är kanske PAUP (Phylogenetic Analysis Using Parsimony) och Hennig86. Flera paket,¹⁷ såsom PHYLIP, finns gratis nedladdningsbart på nätet och användes i första versionen av denna artikel. Emellertid hade PHYLIP den nackdelen att det var komplicerat att finna endast ett träd som analysresultat. Alltför många träd kan bildas av data och frågan är då hur det mest valida eller korrekta trädet erhålls. I ett relativt nyutvecklat program MEGA (Molecular Evolutionary Ge-

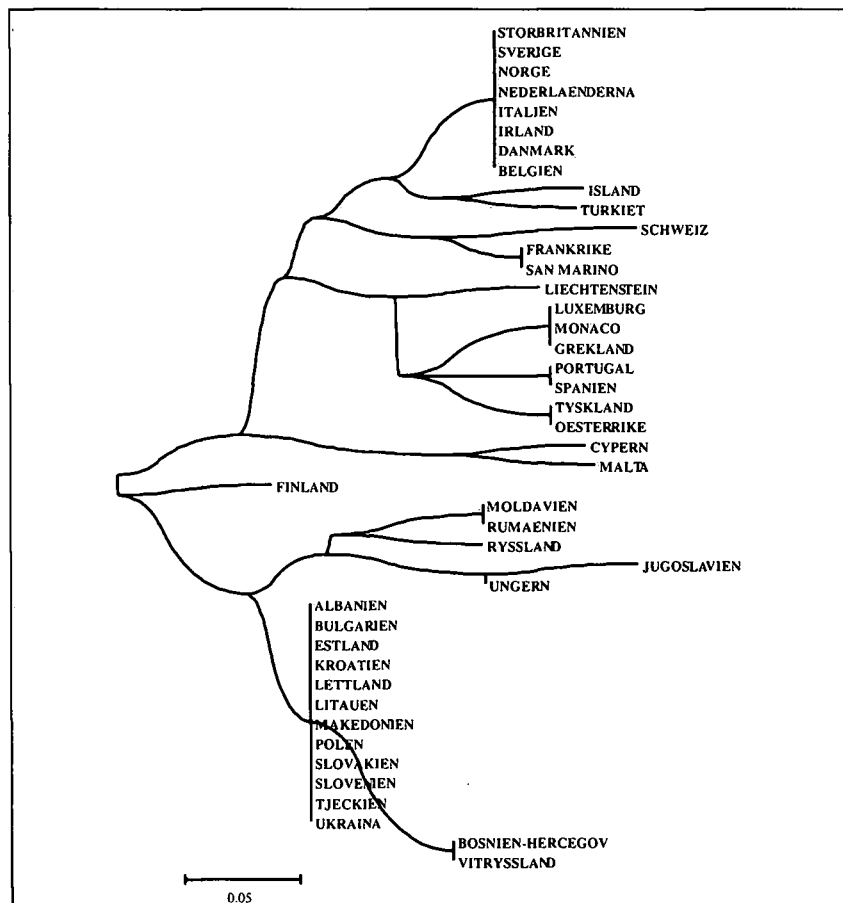

netics Analysis 2.1) ges ännu fler möjligheter till att lätt komma fram till enskilda lösningar i form av träd-diagram. Därmed tar vi ett steg till mot vad som eftersträvas här, nämligen en evolutionär trädanalys av politiska regimer som leder till ett enda träd.

Vi prövar MEGA med samma datamängd som tidigare, alltså europeiska länder med regimdata från 1900, 1950 och 2000, med en av de många tillgängliga teknikerna i MEGA för fastställande av ett evolutionärt korrekt träd (Kimura 2-parameteranalys, se Kumar et al. 2001).

Analysen delar dels in fall i trädförgrening, samt beräknar längd på grenar som mått på distanser mellan fallen. (I figur 5 har jag valt en mjukare trädlayout än den "fyrkantiga".)

Att inte alla världens länder inkluderas i trädanalysen beror endast på platsbrist. Alla världens länder hade annars lätt kunnat ingå. Dock föreligger även

Figur 5. Exempel på resultat av en evolutionär trädanalys med programmet MEGA (Molecular Evolutionary Analysis 2.1.) på europeiska regimdata 1900, 1950 och 2000.

Anmärkning: Kimura 2-parameteranalys, se Kumar et al. 2001. Distansmåttstocken uttrycker likhet mellan tidsserier av dummy-kodade variabelvärden snarare än "härstamning".
Källa: Data från Freedom House (ur Leif Johanssons länderdata).

vissa begränsningar i form av dataminne för kalkyl av ett konsensussträd (om sådan väljs för beräkning i MEGA) för alla möjliga kombinationer av träd från många variabler och länder. En grenreducering med knapphetsanalys ("parsimony analysis") är då mycket utrymmeskrävande och ersattes i detta fall med en annan teknik som MEGA erbjuder (se anmärkning i figuren). I manual och hjälpfunktioner finns dessa tekniker väl beskrivna.

MEGA utgår från nukleotid- eller proteinsekvensdata och kodas enligt speciell förkortningslista, vilket gör att endast kategoriska dummy- eller 1-0-variabler kan användas (som översätts till exempelvis A-C-variabler).¹⁸ Resultaten i trädform kan både testas och presenteras i olika grenformskepnader, av vilka den mjukare trädformen som resultat av antal distanser mellan aminosyror använts i analysen ovan. Resultatet i trädform kan därefter omformas för att antingen ge endast topografisk grenform eller grenform med avstånd.

Analysen ger i detta fall ett träd som i sin struktur liknar men inte överensstämmer med SPSS-utdraget av klusteranalysen i figuren 4. För det första delas Europa i detta fall i två, nämligen den "västra" och "östra". Till den västra hör både Cypern och Malta, medan Finland placeras nära förgreningen men i den "östra". I övrigt är de små grenverken identiska. Dock tillför MEGA-trädet landangivelser på grenarna så att man får en uppfattning hur långt olikheter drivits ut bland Europas regimer.¹⁹ Således ger i detta fall MEGA ett historiskt trovärdigare och matematiskt mer detaljerat resultat. Det är således en klar vinst i relation med en enkel tabellredovisning av datamatriken, och skulle mätillfällena varit fler hade trädogrammet avslöjat de olika vågorna av demokratispridning tydligare.

Komparativt MEGA-test på Polity IV-data: Demokratisering i Sverige och Ukraina

En ytterligare vinst är att man kan använda MEGA-analysen till så stora datamängder att en tabellredovisning, eller en faktor- eller en stiganalys blir omöjlig eller svåröverskådlig. Detta gäller framför allt när man använder paneldata över regimer, såsom Polity IV. Dessa data används främst för tidsserieanalys för regimer, men kan även transformeras för att användas i en evolutionär trädanalys. Jag har gjort det för två fall, nämligen Sverige och Ukraina. Dessa två länder skiljer sig på de flesta sätt, som vi noterat ovan, och de återfinns därför också på grenar långt ifrån varandra i figuren 5 ovan. Medan Sverige har varit en nation under hela perioden för Polity IV:s mätserie (1800-), ingår Ukraina först 1991 som självständig "polity". Sverige har således en mycket längre mätserie och karakteriseras av höga värden på de flesta demokratiindikatorer. Ukraina har mycket kort mätserie och inte alls så höga värden på flera demokratiindikatorer.

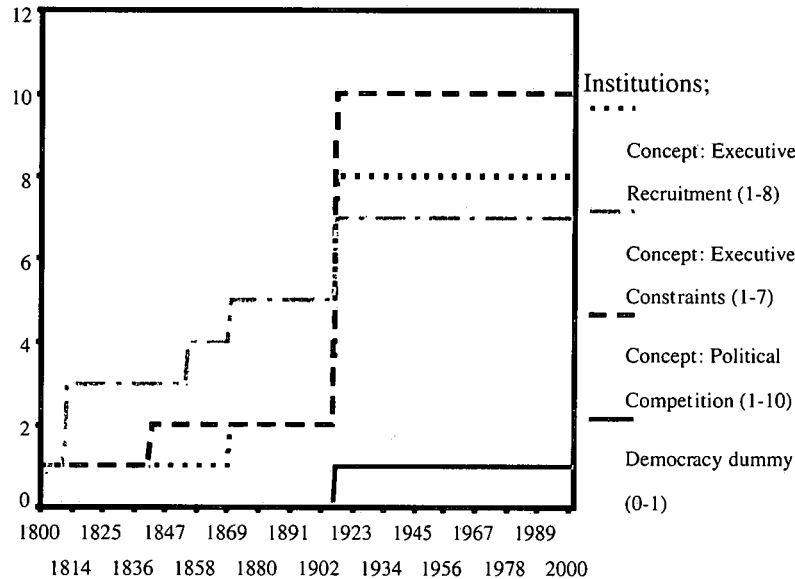
I figurerna anges i detta exempel förändringar i tre begreppsvariabler som Polity IV innefattar – "Concept: Executive Recruitment" (val av exekutiven), "Concept: Executive Constraints" (kontroll av exekutiven) och "Concept: Political Competition" (flerpartisystem) som egentligen är ordinalskalor och inte intervallskalor som figurerna 6 och 7 nedan antyder. Begreppen, variablerna

och deras värden är utvecklade av Eckstein och Gurr (1975) och beskrivna i Marshall och Jagers manual till datamängden (2002). Egentligen är begreppsvariablerna en kvarleva från en tidigare Polity-version men används här eftersom det är enklare med ett fåtal variabler och syftet är att pilotmässigt studera tekniken. (Polity IV innehåller en längre serie institutionella variabler som alltså inte alla provas i denna artikel.)

Värdena på de tre variablerna anges under figurerna. Variabeln "Executive Recruitment" sträcker sig exempelvis från "suppressed" till "institutionalized electoral" på en 8-gradig skala (den streckade i figurerna 6 och 7). Av dessa figurer ser man att både Sverige och Ukraina nått värdet 8 "electoral transition/persistent conflict/coercion" under 1990-talet, men att Ukraina 1999 halkade ner till värde 7 "factional". I Sveriges fall har värdet 8 uppnåtts redan i början av 1900-talet, men har värde 1 "suppressed" från år 1800 till 1860-talet, då ju ständsriksdagen avskaffades och tvåkammarriksdagen infördes. I valet av exekutiv, får man alltså veta att Sverige under den konstitutionella monarkins år hade en undertryckt opposition mot exekutiven (jag antar att man här avser riksrådet och konungen), medan man under 1900-talet har en vald övergång till ny regering under stabilt konfliktförhållande – vilket också gällde Ukraina fram till 1999, då det förföll till fraktionspolitiskt val av regering enligt Polity IV.

Dessa kodningar kan naturligtvis alltid ifrågasättas, speciellt eftersom ju Ukraina inte har ett parlamentariskt system utan snarare presidentstyre, men syftet är nu inte detta, utan snarare gäller frågan hur man dynamiskt kan komparera institutionella utvecklingar. På variabeln "Concept: Executive Constraints" uppnår Sverige högsta värdet, nämligen 7, dvs. "Executive Parity or Subordination", medan Ukraina för nöja sig med 5, alltså "Substantial Limitations". Det handlar i det svenska systemet om att regeringen är beroende av riksdagsmajoritetens förtroende (eller att undvika majoritetens misstroende) och i det ukrainska att presidenten och regeringen måste anpassa sig till parlamentets majoriteter i olika frågor. Slutligen uppnår Sverige högsta värde 10, "Institutionalized Electoral", och håller det under hela 1900-talet och Ukraina värde 9, "Electoral Transition: Limited Conflict/Coercion", under hela 1990-talet på variabeln "Concept: Political Participation". På det sättet får Ukraina sammantaget ändå mycket bra betyg jämfört med Sverige som är en av första vågens demokratier. Men nu är alltså syftet inte just jämförelsen enbart över tid utan dynamiskt så, dvs. hur dessa tre institutionella utvecklingar kan jämföras i sin helhet och vilka stadier som hänger ihop med vilka i denna samevolution.

Därför skapas först dummy-variabler av dessa tre institutionsvariablers värden. Därmed har vi 1-0-serier över tillhörighet varje år för varje stat till tre institutionella utvecklingsstadier. Dessa tre variabler anges med institutionskoderna A, B eller C och stadierna i den institutionella utvecklingen anges med arabiska siffror, således som A 1-8, B 1-7 och C 1-10 i nedanstående figurer. Jag inkluderade även en demokratiindikator för att märka ut var demokrati återfinns i trädet. I detta fall angav jag minst 7 på skalan 1-10 på variabeln "institutionalized democracy" som 1 (demokrati: ja) och lägre än 7 som 0 (de-

Figur 6. Sveriges institutionella förändring i tre variabler samt en demokrati-indikator.

Anmärkning: Begreppsvariablerna är egentligen ordinalskalor enligt nedanstående:

A: "Executive recruitment" har värdena: (1) ascription, (2) dual executive/designation, (3) designation, (4) self selection, (5) gradual transition from self selection, (6) dual executive (election), (7) transition or restricted election, (8) competitive election.

B: "Executive constraints" har värdena: (1) unlimited authority, (2) intermediate category 1/3, (3) slight to moderate limitations, (4) intermediate category 3/5, (5) substantial limitations, (6) intermediate category 5/7, (7) executive parity or subordination.

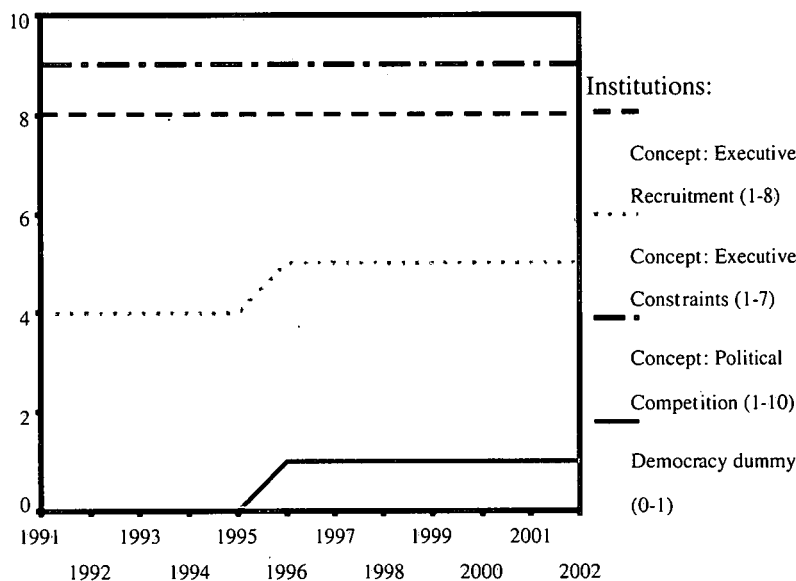
C: Political competition har värdena: (1) suppressed, (2) restricted, (3) imposed transition, (4) uninstitutionalized, (5) gradual transition from uninstitutionalized, (6) factional/restricted, (7) factional, (8) electoral transition: persistent conflict/coercion, (9) electoral transition: limited conflict/coercion, (10) institutionalized electoral.

Institutionalized democracy som är en intervallskala från 1-10 har i denna figur gjorts till dummyvariabel med värdet 1 för alla fall över 7 i den ursprungliga skalan.

Källa: Polity IV (vissa år uteslutna pga. av missing data)

mokrati: nej). Därefter sparades data i separata SPSS-filer, i detta fall Sveriges och Ukrainas.

Därefter kastas variabler och fall om i datamängden (SPSS-kommandot "transpose") för varje land. Därmed får man dummyvariabler som fall och serier av värden för varje år som variabler, vilket då också gör att dessa år inte längre ingår i sig som variabler. Dessa SPSS-data sparas som *.dat-filer. Därefter kan dat-filen redigeras i exempelvis Notepad och formateras efter vad MEGA kräver. Omkodning måste då bl.a. ske till aminosyreförkortningar av dummyvariablernas värden (exempelvis 0 = A och 1 = C). Alla stadier med enbart 0 tas bort eftersom staten ifråga aldrig varit på dessa institutionella stadier. Man skapar därmed ett slags DNA-sekvensdata för landets institutioner

Figur 7. Ukrainas institutionella utveckling i tre variabler samt en demokrati-indikator.

Anmärkning: Begreppsvariablerna är egentligen ordinalskalor enligt nedanstående:

A: "Executive recruitment" har värdena: (1) ascription, (2) dual executive/designation, (3) designation, (4) self selection, (5) gradual transition from self selection, (6) dual executive (election), (7) transition or restricted election, (8) competitive election.

B: "Executive constraints" har värdena: (1) unlimited authority, (2) intermediate category 1/3, (3) slight to moderate limitations, (4) intermediate category 3/5, (5) substantial limitations, (6) intermediate category 5/7, (7) executive parity or subordination.

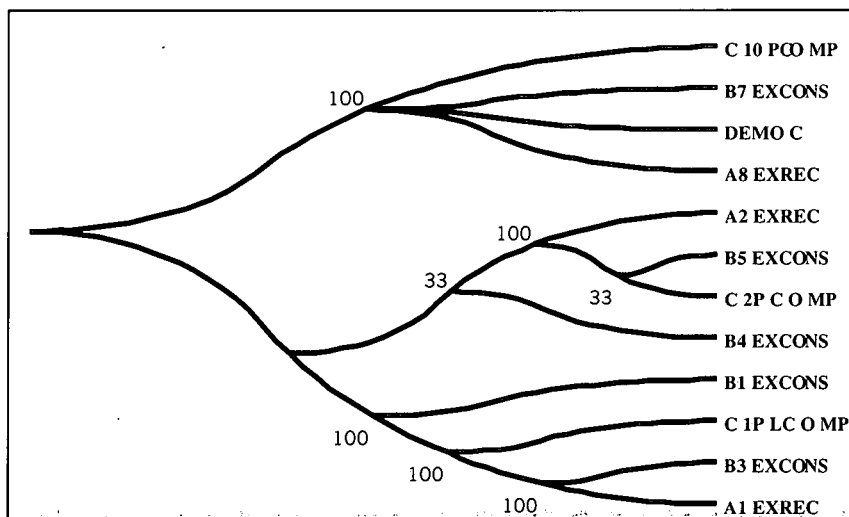
C: "Political competition" har värdena: (1) suppressed, (2) restricted, (3) imposed transition, (4) uninstitutionalized, (5) gradual transition from uninstitutionalized, (6) factional/restricted, (7) factional, (8) electoral transition: persistent conflict/coercion, (9) electoral transition: limited conflict/coercion, (10) institutionalized electoral.

"Institutionalized democracy" som är en intervallskala från 1-10 har i denna figur gjorts till dummyvariabel med värdet 1 för alla fall över 7 i den ursprungliga skalan.

Källa: Polity IV

varje år sedan 1800 men utan att året anges som variabel. För Sveriges del handlar det alltså om 199 variabler (antalet år) och 26 fall (antalet institutionella stadier plus demokrativariabeln). Dessa läses in i MEGA och analyserna kan börja. Exempel från analyserna av Sverige och Ukraina ges i figurerna 8 och 9.

Figuren 8 är således den svenska A-B-C-institutionella evolutionens minst komplicerade konsensussträd ("maximum parsimony – consensus tree"). Det innebär att MEGA först tagit fram de i detta fall 135 olika träden som är lika mycket minimerade i grenverken och därefter genom metoden andel av alla träd som har en viss gren (angivet med procentsats i förgreningen) skapat ett enda träd som överensstämmer med alla dessa 135. Trädet har egentligen ingen

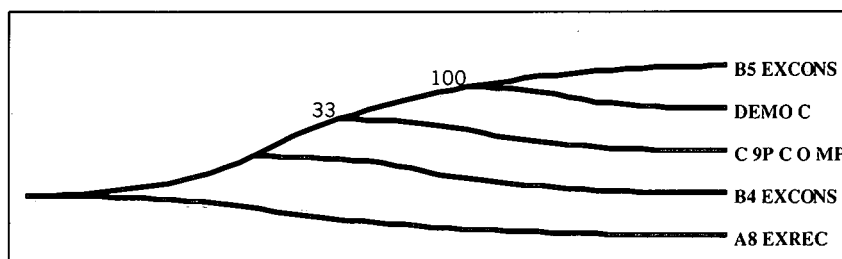
Figur 8. Trädanalys av Sveriges institutionella evolution 1800-1999: konsensussträd bland dem med maximal knapphet (maximum parsimony-consensus tree).

Källa: Exempel på MEGA-analys av Polity IV-data

Anm.: Baserad på tre begreppsvariabler förkortade A (Executive Recruitment), B (Executive Constraints) och C (Political Competition) med 7-10 värden samt en demokratiindikator DEMOC (Democratic Institutionalization). Se förklaring i texten och i tabellerna 6 och 7. Trädet är ett konsensussträd av de 135 träd som är lika möjliga att skapa på basis av data och andelen i procent av träden som har varje förgrening anges. Ett bootstraptest ger samma träd.

rot tekniskt sett men har tilldelats det i den grafiska utformningen; det skall således inte betraktas som ett härstamningsträd utan som ett träd som visar närmsta släktskap mellan olika institutionella stadier i Sverige 1800-1999. Däremot är ju stadierna rangordnade så att de kan tolkas historiskt med hjälp av demokratiindikatorn DEMOC. Vilka dessa stadier är framgår i figurenas grentoppar. Eftersom stadierna kan inkluderas i trädet i olika ordning, har de ordnats i kronologi nerifrån och upp.

Då demokratiindikatorn lagts sist kan man således se vilka stadier som övergången till demokrati (alltså minst 7 på skalan institutionaliserad demokrati) är "släkt" med mest institutionellt sett. I det svenska fallet är således demokrati något som överensstämmer helt med de institutionella stadierna A8, B7 och C10, dvs. de högsta stadierna i de tre institutionella variablerna "Executive Recruitments", "Executive Constraints" och "Participation", således "competitive election" i exekutivens rekrytering, "executive parity or subordination" i exekutivbegränsningen, respektive "institutionalized electoral" i politiskt deltagande. Det innebär således att dessa tre institutionella grader har precis samma värden under hela den tid som också demokrati har sitt högsta värde, i praktiken att de ändras alla fyra 1917 och därefter bibehålls. Det framgår ju tydligt i figuren 6 att så sker.

Figur 9. Trädanalys av Ukrainas institutionella evolution 1991-1999: konsensussträd bland dem med maximal knapphet (maximum parsimony- consensus tree).

Källa: Exempel på MEGA-analys av Polity IV-data, i detta fall en mycket liten datamängd som i råform anpassad till MEGA helt enkelt ser ut som följer:

```
#MEGA
!Title Institutionsdata Ukraina;
!Description Polity IV-data 1999-2002;
#A8EXREC C C C C C C C C C C C C
#B4EXCONS C C C C C A A A A A A A
#B5EXCONS A A A A C C C C C C C C
#C9PCOMP C C C C C C C C C C C C
#DEMOC A A A A C C C C C C C C
```

Anm.: Baserad på tre begreppsvariabler förkortade A, B och C samt en demokratiindikator (DEMOC). Se förklaring i texten och i tabellerna 6 och 7. Trädet är ett konsensussträd av de träd som är lika möjliga att skapa på basis av data och andelen i procent av träden som har varje förgrening anges. Ett bootstraptest ger samma träd med något lägre procenttal, indikerande problemet med Ukrainas mycket begränsade dataset.

Därefter finns några ytterligare grenverk med relativt oomtvistade förgreningar. Dessa ansamlingar av näraliggande "kvistar" utgör regiminstitutionella tillstånd som tillsammans beskriver den svenska regimtypen under olika eror. Som äldst i början av 1800-talet har vi sålunda kombinationen A1+B3, dvs. "ascription" i "executive recruitment" kombinerat med "slight to moderate limitations" i "executive constraints". Därefter utvecklas (i alla träd, dvs. 100 procent av dem) C1, alltså lägsta stadiet "suppressed" av "political competition". Därefter har vi till och med en återgång till B1, alltså en total frånvaro av begränsningen av exekutiven. Observera att detta inte är direkt vad figuren 6 kan avslöja, såvida men inte fokuserar helt på hur stadierna i institutionernas evolution samspelar. Det är i detta samspel som trädanalysen (figur 8) beskriver våra rötter i den konstitutionella monarkins tidiga liv.

Därefter sker två steg innan demokratins genombrott. Dels ökar begränsningen av exekutiven först självständigt till B4 ("intermediate category 3/5"). Därefter tas ett samlat steg bland de tre institutionerna till A2+C2+B5 genom parlamentarismens genombrott 1866: A2, "dual executive designation", som princip för utseendet av exekutiven, alltså att konung och riksdag delar på ansvaret för regeringsbildning i kombination med B5, "substantial limitation", alltså avgörande begränsningar i kungamakten, dock tillsammans med endast C2, "imposed transition", i politisk tävlan – demokrati föreligger ju ännu inte. Så kommer då slutligen demokratins genombrott i ett slag för Sveriges del 1917 (definierat som värde 1 på demokratiindikatorn DEMOC). Då övergår alla tre institutionerna till sina högsta värden, liksom demokratiindikatorns.

(Åren 1907-1916 är inte kodade i Polity IV för Sverige och har därför uteslutits i analyserna.)

I det ukrainska fallet är den institutionella evolutionen kortare och mycket enkel i relation till demokratins genombrott. Institutionerna förändras inte mycket under åren 1999-2002 men ett steg i ökad begränsning av exekutivens makt 1996 orsakar övergång till demokrati i meningen minst 7 på den 11-skaliga variabeln institutionaliserad demokrati. Vad som då skedde i Ukraina var att en ny konstitution godkändes som bl.a. gav parlamentet rätt att avsätta den presidentutnämnda regeringen (Åberg och Sandberg 2003: 223). Utgångspunkten är således först B4 när det gäller begränsningen av exekutivens makt ("intermediate category 3/5" som stadium i "executive constraints"), i det ukrainska fallet främst presidentmakten. Över hela perioden 1991-2002 har Ukraina i övrigt ett högt värde för hur exekutiven (presidenten) väljs, nämligen A8, "competitive election", som högsta stadium för exekutiven rekrytering, men också hög politisk konkurrens, C9 ("electoral transition: limited conflict/coercion") som stadium för politisk tävlan. Det är övergången från B4 till ökad begränsning av exekutiven B5 ("substantial limitations") 1996 som ger övergång till demokrati.

Således kan trädet inte bli mycket enklare än i det ukrainska fallet. Facit finns ju i figur 7, men trädanalysen skapas alltså utan tidsvariabeln 1800-1999 (hela den lilla datamatrixen för Ukraina – dess institutionella DNA för dessa tre variabler – finns också under figuren 9). Det innebär att evolutionen av institutioner analyserades dynamiskt som träd utan tidsvariabel.

Det innebär också att den ukrainska demokratin slog igenom med svagare politisk tävlan (A9 snarare än A10) och framför allt alltför svaga begränsningar av exekutivens makt (B5 snarare än B7). Det är en viktig distinktion om man jämför med Sverige vars demokrati är helt förknippad med inte bara högsta värdet på politisk tävlan utan även de högsta värdena för rekryteringsprinciperna för och begränsningarna av exekutiven. Därmed kan ukrainsk och svensk demokrati sägas ha vuxit fram helt olika institutionellt, nämligen på så sätt att det i det ukrainska fallet skedde med flera svagheter, främst i begränsningar av exekutivens makt, men även i graden av politisk tävlan. Ukrainas demokrati har därför mycket lite gemensamt med den svenska.

Nästa fråga är ju varför denna skillnad föreligger och varför de två fallen kom att utveckla sig institutionellt med olika grad av samspel mellan institutioner och med olika hastigheter för dem. I det svenska fallet förelåg flera förutsättningar för den fullständiga demokratiövergången, av vilka parlamentarism var en, förekomst av partiväsen som en följd av detta en annan. I det ukrainska fallet kom nationsbildandet inte främst som ett resultat av egna nationsbildningssträvanden utan snarare som en effekt av Sovjetunionens sönderfall, och dominerades också därför av det presidentstyre som var typiskt för den sista sovjettiden då Gorbatsjov var centralgestalt i kraft av sitt presidentskap. Parlamentarism – att folkdeputerades kongresser på unions- eller republiknivå skulle avgöra regeringens tillsättning – var en omöjlig tanke under de starka post-sovjetiska presidentskapen. Därför var heller inte partier i verklig parlamenta-

risk mening bildade och anpassade för ett opinionsarbete för att vinna regeringsmakt, vare sig före eller efter imperiets sönderfall.

De presidenter som valdes i de blivande post-kommunistiska staterna var partilösa i egentlig mening. Dessa presidenter stred också ofta med sina parlament (ofta med stora grupper systemfientliga kommunister) i olika frågor, vilket paralyserade politiken och därför skapade förakt för parlamenten (och därmed indirekt och ologiskt för parlamentarism, som ju inte fanns!). Dessutom ledde det till att presidenterna därför också ansåg sig ha skäl att stärka sin makt ytterligare på parlamentens bekostnad bland annat genom system av dekret.

Genom frånvaro av partisystem i parlamentarisk mening bildades ett slags fraktioner av partiorganisationer för och emot vissa presidentkandidater. Det skapade i Ukraina liksom tidigare i Vitryssland en mindre demokratisk form av politisk tävlan och svagare begränsningar av presidentmakten. Inom en politisk kultur utan traditionella rättsstatsprinciper och med starkt politisk ledarskap som tydlig ingrediens har detta också lett till politiska våldsdåd med syfte att vinna opinion eller tysta oppositionen (Åberg och Sandberg 2003). Det är ungefär där vi är i skrivande stund, inför valen av president i Ukraina i oktober 2004.

Värdet av trädanalysen

Vad är då värdet av de genomförda trädanalyserna och tolkningen av politiska institutioners evolution i Sverige och Ukraina? Grenfördelningarna i figureerna 8 och 9 kan tyckas mer imprecisa än kurvorna i figureerna 6 och 7. En dynamisk jämförelse kan väl ske enbart på basis av dem? Varför då över huvud ägna sig åt trädanalys? Några svar är att detta dels handlar om grundforskning, dvs. utveckling av ämnet för utvecklingens egen skull. Dels kan andra typer av trädanalys på ett tydligare sätt – se figuren 5 – ge mått på avstånd mellan samevolverande institutionsstadier som inte en tabellanalys kan ge. Inte heller kan så många fall/variabler inkluderas som i trädanalysen.

Men den evolutionära analysen ger också en potentiell möjlighet, nämligen att i en framtid kunna åldersbestämma grenuppdelningar på basis av enbart nutida tvärsnittsdata. Det är ju bland annat det den molekylära evolutionsgenetiken gör. Låt mig ta ett exempel på en analogi. Inom den molekylära genetiken baserar man sin härstamningsanalys på molekylseriedata. Eftersom molekylseriedata är mer exakta än morfologiska data (utseededata) kan man beräkna andelar av exempelvis en viss aminosyras förändring mellan prover från ett antal arters DNA. Det har visat sig i jämförelse med fossildata att dessa proportionella förändringar med viss felmarginal är proportionella mot den kronologiska tiden för den evolutionära förgreningen mellan dessa arter. Därmed har inte bara avstånden genetiskt mellan arterna kunnat bestämmas utan också ungefärligt när förgreningen skedde inom populationen av deras närmast gemensamma förfäders art. Man har därför talat om en molekylär-genetisk klocka, som kan användas som instrument för uppskattning av vid vilken ungefärlig kronologisk tidpunkt artförgreningen skedde. På analogt sätt kan

man då fråga sig om en viss institutionell gradförändring från ett stadium till ett annat också tar ungefärligt lika lång tid. Det är en empirisk fråga.

Emellertid finns det en viktig skillnad mellan informationsöverföringen genetiskt och institutionellt. I det förra fallet sker det med mer eller mindre konstant hastighet p.g.a. generationernas längd är mer eller mindre konstant. Liksom smittspridning sker kommunikation av institutionella begrepp och idéer allt snabbare på grund av den tekniska och sociala utvecklingen. En idé- eller begreppsgeneration är så att säga mycket kortare nu än för hundra år sedan. Jag har i annat sammanhang beskrivit just kommunikationsfrekvensernas kurvlinjära ökningstakt i ett paper där densamma simulerades på basis av reella data om övergångar till och från demokrati 1800-2000 (Sandberg kommande). Men om man nu kan fastställa även denna tekniskt och socialt betingade ökning i kommunikationerna över tid för vissa institutioners förändring skulle man där- efter även kunna utnyttja en institutionsevolutionär klocka för uppskattning av den tid som förflutit sedan en institutionell innovation genomförts. Därmed skulle kravet på paneldata inte längre vara essentiellt.

Sist och slutligen är det ändå avgörande att teknikerna testade ovan faktiskt ger en dynamisk komparation av de politiska systemens framväxt och institutionella evolution, vilket är just det den traditionella komparativa metoden i statskunskap inte förmår. För att bygga vidare på testerna av den dynamiska komparationen ovan är det emellertid i första hand inte teorierna, tekniker och mjukvara som är svaga punkter. Dessa är välutvecklade av biologerna, datavetarna och matematikerna. (I doktorandkursen Dynamisk samhällsvetenskap och datorsimulering av kommunikation och förändring vid Högskolan i Halmstad under vintern 2004-2005 ingår flera av de viktigare bidragen.) Istället är det i första hand det för statsvetarna tillgängliga datamaterialet som i för liten utsträckning har panelkaraktär och institutionsinriktning. Till del kan det kompenseras av att utveckla redan existerande paneldatamängder av typen Polity IV med nya variabler. Framför allt måste kodade politiska institutioner göra möjligt att testa en evolution av regimskillnader mellan demokratiens vågor, såsom den dynamiska teorin predicerar. Till del kan långa tvärsnittsdataserier användas för att skapa paneldata på aggregerad landnivå i den mån variabler är adekvat formulerade för institutionell analys. Sådant kan läggas in i datamängder av typen Leif Johanssons länderdatabas. Det är dock ett tidsödande och rutinmässigt arbete om det skall byggas i större format. Svensk samhällsvetenskaplig datatjänst (SSD) borde väl vara den naturliga platsen för sådan kompilering av paneldata på landnivå.²⁰

Tillämpning av dynamisk komparation på existerande politiska data är dock också en fråga om verklighets- och vetenskapssyn. En förutsättning för att en dynamisk komparation skall anses angelägen och adekvat är ju att man också anser att den sociala verkligheten verkligen växer fram dynamiskt eller genom evolution. Det gäller alltså att inte se samhället bara som en maskin som man med sin ingenjörskonst hela tiden ensidigt politiskt förbättrar. Sociala samband är också till stor del uppbyggda av politiska och institutionella normer som med viss grad av osäkerhet och eftersläpning ger sociala beteenden och vanor präglade av idéer som låg till grund för den ursprungliga normbildningen. Den-

na ständiga informationsöverföring av politisk-kulturell karaktär kan tänkas ske både i ekologiska och evolutionära former. Sådana tröga och komplexa sociala processer som utgör vår politiska kultur kan då inte hanteras politiskt-ingenjörsmässigt vare sig inom politiken eller statsvetenskapen.

En annan förutsättning är förstås också att man anser vetenskapen vara det sätt vi har att studera och förstå denna dynamik – snarare än så kallat ”sunt förnuft” eller ”politisk fingertoppskänsla” – och att alla till buds stående tekniker och teorier är öppna för oss.

Slutsatser

I denna artikel argumenterar jag mycket kortfattat för en dynamisk jämförelse istället för den inom statsvetenskapen helt dominerande statiska. Eftersom biologin sedan Darwin är pionjärvetenskapen inom området dynamiska jämförelse, samt eftersom viss institutionell teori är i darwinistisk mening evolutionär, görs några inledande försök med tekniker och program från biologin. SPSS har till del tekniker som utnyttjas av biologer, såsom hierarkisk och icke-hierarkisk klusteranalys, men den kan inte tillämpas för analys av ”härstamningar” bland demokratiska institutioner, utan snarare bara för klassifikation. Faktoranalys av paneldata ger en ganska klar bild av huvudsakliga utvecklingsstigar men skapar inte kategoriska stigar utan komponenter omkring vilka variabelvärden kretsar med olika närhet. Efter att man fått viss indikation från faktoranalysen på vilka variabler som hör ihop med det undersökta variabelvärdet, kan man därefter också testa dessa variabler med stiganalys i traditionell mening. Dessa faktoranalyser kan knappast användas när antalet mätpunkter är stort – listan av årsvisa variabler blir opraktiskt lång.

I molekylärbiolegisk forskning används andra tekniker och program, och i denna artikel demonstreras MEGA (Molecular Evolutionary Analysis) och ett exempel på trädanalys med det programmet. Basen för analysen är kategoriska 1-0-variabler som omkodas. Med denna teknik kan paneldata med ett stort antal mätpunkter analyseras, såsom Polity IV-data om institutionell utveckling i alla världens stater sedan 1800, varav några variabler använts här.

Analysmöjligheterna ger vid handen att dynamiska jämförelser kan utföras med hjälp av programvaror från den biologiska forskningens fylogenianalys och evolutionära molekylärgenetik, och vi kan alltså ta ytterligare steg mot evolutionära komparationer inom vår vetenskap och därmed få en rikare historisk-internationell beskrivning och förklaring till exempelvis hur olika länders regimtyper utvecklats och också i förlängningen varför de uppvisar vissa andra kännetecken. Detta öppnar för flera nya möjligheter

Trädanalyserna kan sedan ligga till grund för nya typer av analyser. Till exempel kan ett trädigram utgöra grund för korrelering med andra statsvetenskapligt intressanta variabler och samevolverande processer såsom framväxten av tillit och socialt kapital.²¹ Därmed kan man göra klart vilka samevolverande stigar som lett till vilka karakteristika bland dagens politiska system.

Testresultaten är enligt min mening lovande, men kräver för sin överlevnad vidare integrerad teori-, metod- och datautveckling för dynamisk komparation,

något som våra utbildnings- och doktorandprogram med få undantag ännu inte innefattar. Tvärvetenskapliga lag är kanske nödvändiga för att bygga upp nya kompetenser för liknande typ av samhälls- och socialforskning, och att man i rekrytering till forskarutbildning i vissa fall ger förtur till kandidater med bakgrund även i teoretisk, datavetenskaplig och matematisk biologi. Därigenom kan vi på sikt vidareutveckla vårt ämne och skapa allt fastare mark för en dynamisk förståelse av de föränderliga förlopp som våra samhällen utgörs av.

* Ursprungligen framlagd för XIII nordiska statsvetarkonferensen i Aalborg den 15-17 augusti 2002. Jag är speciellt tacksam för kommentarer från Carsten Anckar, Dag Anckar, Lauri Karvonen, Martin Åberg och Olof Petersson samt för kommentarer från två anonyma granskare och statsvetarkollegierna vid Högskolan i Halmstad och Växjö universitet.

Noter

1. Detta gäller egentligen både *most similar* och *most different systems* design. I det förra fallet anses valet av liknande system vara ett slags design-bestämd kontroll för systemvariablers influenser. Gemensamma faktorer anses "kontrollerade för" (Przeworski and Teune, s. 33). *Most different systems design* ignorerar systemdifferenser och har ett implicit antagande om att systemnivån inte spelar roll. Undersökningar med denna design testar steg för steg på tvärs mellan systemen. Om antagandet om systemnivåns betydelselöshet håller blir analysen inter-systemisk, dvs. gäller inom systemen som undersöks. Om antagandet inte håller, måste systemfaktorer beaktas. Därmed syftar alltså även denna design till eliminering av oväsentliga systeminfluenser.

2. Ragins tekniker för boolesk sanningstabellanalys (1987) av få fall komparativt är därför att rekommendera vid normalvetenskapliga och statistiska analyser. Program för sådan analys finns gratis nedladdningsbara på hans hemsida.

3. En läsning av Schumpeters (1943) *Capitalism, Socialism and Democracy* och därmed hans teori om demokrati som ett institutionellt arrangemang för tävlan mellan politiska eliter och mellan regeringsalternativ visar enligt min uppfattning tydligt att han inte förespråkade denna elititävlan utan att han helt enkelt observerade detta i alla demokratier. Schumpeter

är realist snarare än elitist, tvärt emot vad många tillskrivit honom. Grundläggande för teorin om vad demokrati är var således existensen av ett val mellan minst två regeringsalternativ (obs: inte partier).

4. Så tror vi ju i alla fall, eftersom Darwin och hans efterföljare skrivit segrarens historia. Darwin skrev ju snabbt ihop sin *The Origin of Species* efter det att han läst Wallace manuskript på en artikel med samma idé.

5. Red Queen eftersom den Röda Drottningen i Lewis Carrolls *Through the Looking-Glass and What Alice Found There* på ett ställe säger: "Now, here, you see, it takes all the running you can do, to keep in the same place."

6. Ytterligare en komplikation till detta resonemang måste klaras ut, nämligen skillnaden mellan sexuell och klonisk reproduktion inom biologin och följderna för vår analogi. Inom biologins arter med sexuell produktion bildas ju avkomma av två föräldrar. Denna avkomma har en genkombination som skiljer sig något från bägge föräldrar därför att i befruktningsoögonblicket rekombineras generna i köncellerna som smälter samman (meiosis). Därför blir också syskon något olika inom sexuellt reproducerande arter. Sexuell reproduktion finns hos de "högre" organismerna och har förklarats med att de skapar mer variation och därmed en snabbare evolution än de icke sexuellt reproducerande arterna. Selektionen verkar ju då på mer varierande individer. Därmed anpassar dessa arter sig snabbare till omgivningen och vinner över icke sexuellt reproducerande organismer. Det finns också arter, speciellt växter, som växlar mellan sexuell och icke-sexuell reproduktion, oftast beroende på resurstillgång. I allmänhet växlar de till sexuell reproduktion då resurserna blir knappa, vilket därmed ökar farten på evolutionen för att skapa bättre anpassningar till denna nya knapphet.

Icke sexuellt reproducerande organismer delar

helt enkelt på sig i identiska kopior, så kallade kloner. Kloner utgör således genetiska kopior som uppstått genom delning av celler i två eller flera genidentiska delar. Det innebär också att enäggstvillingar i princip är kloner, liksom framodlade äppelsorter, jordgubbar, aspar, de flesta maskrosor, men även virus och bakterier. Bland äpplen, jordgubbar, aspar och maskrosor finns också sexuell reproduktion, antingen i vissa lokaler eller beroende av omgivningsresursernas grad av knapphet. Sociala insekters arbetare är kloniska och infertila systrar. Drottningarnas ägg befruktas en gång per säsong och därefter klonas äggen i massupplagor. Därmed blir själva samhället sexuellt reproduktivt men de enskilda arbetarna är kloner. På det sättet kan samhällena som helhet betraktas som enskilda individer, vars kropp är uppdelad i funktionellt separata kloner. Evolutionen sker därför primärt bland varianterna av insektsamhällen, inte bland arbetarindivider/kloner eftersom varianter inte finns bland dem utan mellan samhällena. Av det skälet, för att försvara sin egna geners fortbestånd, är det logiskt för insektsarbetarna att offra livet för sin drottning, medan det för sexuellt reproducerande organismer är mer logiskt att offra livet för sin avkomma.

Det intressanta för oss här är att bland kloner får begreppet organism/population och art likhets-tecken. Man kan ju inte riktigt tala om generationer då det inte finns någon skillnad mellan ursprungsorganismen och de avknoppade kopiorna. Population mister också sin mening eftersom en klon har ett antal identiska kopior spridda – låt vara med viss mutationsfrekvens. På sätt och vis blir kloner så att säga ständigt existerande organismer med gener som endast förändrar sig långsamt genom att det ibland blir mutationer i delningarna och bland dessa är det en mycket liten del som innebär en reproduktiv anpassning. Begreppet död blir egentligen också meningslöst bland icke sexuellt reproducerande arter eftersom kopior finns på annat håll av samma slag. Varje klon blir således en ansamling celler som tillsammans med andra kopior av densamma finns så länge den finns. Bakterier av samma slag kan därför ses som en global jätteorganism spridd i enskilda celler som utgör parasiter på värdjur.

Därmed blir begreppen evolution och (livshistorie-)utveckling synonyma för kloner. De blir också mer komplicerade. Vår förståelse och vårt

språk är mer anpassat för att förstå livshistorieutveckling bland sexuellt reproducerande organismer. När kloners blandning mellan evolution och utveckling skall verbaliseras blir det svårare.

7. Se Sandberg 2000 för en vidare beskrivning av analogin. Beträffande analogin med biologiska genotyper och fenotyper föreslår jag där istället begreppen memotyper och femotyper för mememas motsvarigheter. Institutioners memotyper utgörs således av idéer och kognitioner, medan deras femotyper utgörs av de handlingsmönster dessa idéer och kognitioner utmynnar i.

8. Jag har argumenterat för att Schumpeter är kryptodarwinist, dvs., han avsäger sig all likhet med darwinism (såsom den förelåg då), men tillämpar många av dennes vetenskapliga förhållningssätt i analysen av ekonomins och innovationernas dynamik (se Sandberg kommande b för en grundligare genomgång). Exempelvis ser han enligt min mening framväxten av innovationer ur ett evolutionärt (fylogenetiskt) perspektiv.

9. Det anser jag gäller även om det finns interaktion mellan olika x i en regression på y . För att en förklaringsmodell skall vara dynamisk måste rimligen ekvationen förändras som en funktion av tid.

10. Aristoteles lista över demokratidrag är följande (p. 237):

1. Election: all citizens eligible for all offices;
2. Rule: all over each and each in turn over all;
3. Offices filled by lot, either all or at any rate those not calling for experience or training;
4. No tenure of office dependent on the possession of a property qualification or only on a very low one;
5. The same man not to hold the same office twice or only very rarely – a few permitted exceptions, notably offices connected with warfare;
6. Short term of office for all offices or as many as possible;
7. Jury-courts all chosen from all the citizens and adjudicating on all or most matters and always on the most important and far-reaching, such as those affecting the constitution, investigations, contracts between individuals;
8. The Ecclesia or Assembly is the sovereign authority in everything, officials having no so-

vereign power over anything except quite minor matters, or else the Council is sovereign in matters of greatest importance;

9. Payment for services, in the assembly, in the law-courts, and in the offices, is regular for all (or at any rate the offices, the law-courts, council, and the sovereign assemblies, or offices, where it is obligatory to have meals together);

10. Low birth, low income, and low tastes are regarded as typical of the rule of the people;

11. If any perpetual office remains in being (...) we note that it is shorn of its power and its holders selected by lot from among picked candidates.

Dessa kan jämföras med de proceduriella definitioner som modern demokratiteori ställer upp (fr. a. Dahl, 1971, p. 3)

1. Freedom to form and join organisations
2. Freedom of expression
3. Right to vote
4. Eligibility for public office
5. Right of political leaders to compete for support and votes
6. Alternative sources of information
7. Free and fair elections
8. Institutions for making government policies depend on votes and other expressions of preference

I bägge fall kan man naturligtvis använda dessa för kladistisk analys (se senare del av papperet).

11. Redan Aristoteles skriver i *Politiken*, bok V: "... there is virtually no such thing as an internal stasis within a democracy" (s. 192).

12. Tocqueville definierar skillnaden mellan centraliserad styrning (centralized government) och centraliserad förvaltning (centralised administration) på följande sätt:

Certain interests are common to all parts of a nation, such as the enactment of its general laws and the maintenance of its foreign relations. Other interests are peculiar to certain parts of the nation, such, for instance, as the business of the several townships. When the power that directs the former or general interests is concentrated in one place or in the same persons, it constitutes a centralized government. To concentrate in like manner in one place the direction of the latter or local interests, constitutes what may be termed a centralised administration. (1981, s 59.)

Det intressant är att T. anser USA på 1830-talet karakteriserat av en perfekt centraliserad styr-

ning, men utan centraliserad förvaltning. Likaså England har detta drag. Även Frankrike under Ludvig XIV hade enligt T. en fullständigt centraliserad styrning, men en svagare centraliserad förvaltning än under T's tid. Andå skriver han: "It is undeniable that the want of those uniform regulations which control the conduct of every inhabitant of France is not infrequently felt in the United States." (p. 65). T ansåg centraliserad styrning en nödvändig förutsättning för effektivitet.

13. Elster 1988 har samma tankegång om än i andra termer. Till exempel skriver han i sin analys av Tocqueville:

The avowed aim of democracy is to be a good system of government, but Tocqueville argues that it does not realize this goal. Democratic governments lack the ability to proceed in a systematic, coherent way; they cannot plan for the future, or stick to past decisions. Yet the very activity of governing democratically has as its by-product a certain energy and restlessness that benefits industry and prosperity. (p. 97)

14. Det är till stor del med utgångspunkt från denna andra väg som Linz framkastat sin teori om presidentstyrets faror (Linz 1993).

15. Man skulle också mycket väl i Ragins efterföljd (1987) kunna använda boolesk analys och sanningstabellteknik i detta fall för att få fram vilka förutsättningar som måste föreligga för att demokrati skall uppstå. Ragins teknik är inte dynamisk i sig men kan användas på det sättet, om man exempelvis anger förutsättningar vid olika tidpunkter bland de förklarande variablerna i kausalanalysen. Det skulle då bli intressant med fler förklarande variabler än i tabellen 1 ovan, men boolesk analys kräver exponentiellt mer datakraft ju fler förklaringsvariabler som inkluderas.

16. För teknisk beskrivning hänvisas till SPSS-dokumentationen.

17. För en omfattande översikt över ett stort antal fylogenetiska analysprogram, av vilka många är gratis nedladdningsbara, såsom MEGA, se <http://evolution.genetics.washington.edu/phylip/software.html>.

18. Här har helt enkelt 0 kodats som ett protein ("A") och 1 som ett annat ("C") i analogi med vad som gjorts i en trädanalys av industrigenar inom OECD (Andersen 2003).

19. För en matematisk beskrivning av metoderna hänvisas till on-line-manualen för MEGA för hemsidan <http://www.megasoftware.net/>.

20. Men det tycks snarare bli vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg som sådan skapas i projektform (lett av Bo Rothstein och Sören Holmberg) inom ett slags nytt centrum för socialvetenskaplig datakompilering, där även statsvetenskaplig paneldata på sikt kommer att växa fram.

21. Rothstein angriper (2003: 287) en sociobiologisk uppfattning om socialt kapital som inte är värd uppmärksamhet, och som egentligen inte spelar någon roll inom forskningen:

Vi har avvisat de förklaringar som hänvisar till att människorna själva, bara för att de råkar vara födda i vissa samhällen, har några slags nedärvda inneboende kvaliteter som gör att de har olika förmåga att skapa socialt kapital genom att etablera universella institutioner.

Men han missar poängen med Campbells regel tillämpad på institutioners evolverande karaktär. Om nu universella institutioner evolverar historiskt, gör även förutsättningarna för socialt kapital det.

Referenser

- Almond G.A & Verba, S. (1989). *The Civic Culture*. Newbury Park, Cal.: Sage
- Aristotle (1962), *The Politics*, Harmondsworth, Penguin.
- Andersen, E.S. (2003), "The Evolving Tree of Industrial Life: An Approach to the Transformation of European Industry", Paper for the second workshop on the Economic Transformation of Europe, Torino, 31 Jan-3 Feb 2003.
- Bagehot, W. (1974) [1867-1872], "Physics and Politics. Or thoughts on the application of the principles of 'Natural Selection' and 'Inheritance' to political society", i *The Collected Works of Walter Bagehot*, ed. By Norman St John-Steuas, vol VII, London: The Economist: 13-144.
- Bagehot, W. (1929) [1867], *The English Constitution*, London.
- Berglund, S., Aarebrot, F.H., Vogt, H., Karasimeonov, G. (2001), *Challenges to Democracy. Eastern Europe Ten Years after the Collapse of Communism*, Cheltenham, Edward Elgar.
- Campbell, D T (1965) Variation and selective retention in socio-cultural evolution. In Barringier, H, Blanksten, G I and Mack, R W, *Social Change in Developing Areas. A Reinterpretation of Evolutionary Theory*, Schemkman, Cambridge.
- Cheibub, J.A. (1999), 'Divided Government, Deadlock and the Survival of Presidents and Presidential Regimes', presented at the conference Constitutional Design 2000, december 9-11, 1999, Center for Continuing Education, University of Notre Dame.
- Dahl, R.A. (1971), *Polyarchy. Participation and Opposition*, Yale University Press, New Haven.
- Dawkins, R. (1976), *The Selfish Gene*, Oxford University Press, Oxford.
- Dawkins, R. (1982), *The Extended Phenotype. The Gene as the Unit of Selection*, Freeman & Co, Oxford.
- Dawkins, R. (1986), *The Blind Watchmaker*, Penguin, London.
- Dennett, D. C., (1991) *Darwin's Dangerous Idea. Evolution and The Meanings of Life*, New York: Simon & Schuster.
- Deutsch, K.W. (1963), *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control*, Free Press, New York.
- Duverger, M. (1954), *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*, Wiley, New York.
- Easton, D. (1965), *A Framework for Political Analysis*. Chicago: University of Chicago Press.
- Eckstein, H. and Gurr, T.H. (1975), *Patterns of Authority: A Structural Basis for Political Inquiry*, New York: Wiley-Interscience.
- Elster, J. (1988), 'Consequencies of constitutional choice: reflections on Toqueville', in J. Elster and R. Slagstad, (eds.), *Constitutionalism and Democracy*, Cambridge University Press, New York.
- Felsenstein, J., (1989), Phylogeny Inference Package (Version 3.2.) *Cladistics* 5: 164-166.
- Haigh, John, (1971), Filiation of Manuscripts, in *Mathematic in the Archeological and Historical Sciences*, eds. F.R. Hodson, D.G. Kendall, and P. Tăutu, Edinburgh University Press.

- Harris, A.L. (1934), 'Economic Evolution: Dialectical and Darwinian', *Journal of Political Economy*, vol. XLII, 1, pp.34-79.
- Hennig, W. (1950), *Grundzüge einer Theorie der phylogenetischen Systematik*, Deutscher Zentralverlag, Berlin.
- Hennig, W. (1965), *Phylogenetic Systematics*, University of Illinois Press.
- Huntington, S.P. (1991), *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, Norman.
- Huntington, S.P. (1993a), 'Democracy's Third Wave', in Diamond, L. and Plattner, M.F. (eds), *The Global Resurgence of Democracy*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, pp. 3-25.
- Huntington, S.P. (1993b), 'The Clash of Civilizations?', *Foreign Affairs*, vol. 72, 3, pp.22-49.
- Huntington, S.P. (1996), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York.
- Inglehart, R. (1997), *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*, Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. and Klingemann, H. (2000), "Genes, Culture, Democracy and Happiness, in Culture and Subjective Well-being, ed by Ed Diener and M. Eunkook, Cambridge: MIT Press.
- Kumar, S., Tamura, T., Jakobsen, I.B., and Nei, M. (2001) MEGA2: Molecular Evolutionary Genetics Analysis software, Arizona State University, Tempe, Arizona, USA.
- Landman, T., (2000), *Issues and Methods in Comparative Politics. An Introduction*, London: Routledge.
- Lane, J.E. (1996), *Constitutions and Political Theory*, Manchester University Press, Manchester.
- Lijphart, A. (1971), 'Comparative politics and the comparative method', *American Political Science Review*, vol. 65, pp.682-93.
- Linz, J.J. (1993), 'The Perils of Presidentialism', in Diamond, L. and Plattner, M.F. (eds), *The Global Resurgence of Democracy* pp.108-126, Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Lipset, S.M. (1990), 'The Centrality of political culture', *Journal of Democracy*, vol. 1 No. 4, pp. 80-83.
- Lundquist, Lennart, (1993), *Det vetenskapliga studiet av politik*, Lund: Studentlitteratur.
- Marshall, M. M., and Jagers, K. (2002), "Polity IV Project. Political Regime Characteristics and Transitions 1800-2002", University of Maryland: www.cidcm.umd.edu/inscr/polity.
- Montesquieu, C. de, (1748) [1789], *The Spirit of the Law*, Cambridge University Press, Cambridge.
- North, D.C. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge.
- North, D.C. (1997), 'Economic Performance Through Time: The Limits to Knowledge', paper presented at the 1997 Conference of the International Society for New International Economics, St. Louis, Missouri, USA, September 19-21, 1997.
- Plotkin, H. (1994), *Darwin Machines and the Nature of Knowledge*, Harvard University Press, Cambridge.
- Popper, Karl R., (1971), *The Open Society and Its Enemies*, vols. 1-2, Princeton: Princeton University Press.
- Popper, Karl, (1979), *Objective Knowledge. An Evolutionary Approach*, Oxford: Clarendon Press.
- Przeworski, Adam and Teune, Henry, (1970), *The Logic of Comparative Social Inquiry*, New York: John Wiley and Sons.
- Putnam, R.D. (1993), *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton.
- Putnam, R.D. (2000), *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, New York.
- Quicke, D. L. J. (1993), *Principles and techniques of contemporary taxonomy*, London: Blacis Academic and Professional.
- Ragin, Charles C. (1987) *The Comparative Method. Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Berkeley: University of California Press 1987.
- Ritchie, David G., (1896) "Social Evolution", *International Journal of Ethics*, vol. 6 (2).
- Rose, R and Shin, D.C. (2001) 'Democratization Backwards: The Problem of Third Wave Democracies', *British Journal of Political Science*, vol. 13, 2, 331-54.
- Rustow, D.A. (1970) [1970], 'Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model', in

- Anderson, L. (ed), *Transitions to Democracy*, pp. 14-41, Columbia University Press, New York.
- Sandberg, M. (2001), "IT-spridningen i svenska organisationer ur institutionellt-evolutionärt perspektiv: resultat från en web-survey 1999", *Ekonomiska Samfundets Tidskrift*, no. 1, 2001.
- Sandberg, M. (1999), *Green Post-Communism? Environmental Aid, Polish Innovation and evolutionary political economics*, Routledge, London.
- Sandberg, M. (2000), 'Politiska och ekonomiska 'uttrycksarters' uppkomst genom institutionell selektion: några steg mot en evolutionär politisk ekonomi', *Statsvetenskaplig tidskrift*, vol. 103, 2, pp. 115-148.
- Sandberg, M. (2004), "Hybridvetenskap och innovation: något för statsvetenskapen?" Bokkapitel i *Tvärvetenskap: Fält, perspektiv, metod*, Fredrik Sunnemark och Martin Åberg (red.), Studentlitteratur.
- Sandberg, M. (kommande) "A systems dynamics analysis of democratic diffusion" (submitted to *American Political Science Review*).
- Sandberg, M. (kommande b) "The Evolution of IT Innovations in Swedish Organizations: A Darwinian Critique of 'Lamarckian' Institutional Economics", *Journal of Evolutionary Economics*.
- Schumpeter, Joseph (1943) *Capitalism, Socialism and Democracy*, London, Allen & Unwin.
- Schumpeter, J.: *An Inquiry Into Productive Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*. Harvard University Press, Cambridge, Mass, 1934.
- Schumpeter, J. (1947). The Creative Response in Economic History, *The Journal of Economic History*, vol. VII, no. 2.
- Tinbergen, N., (1963), 'On aims and methods in Ethology', *Zeitschrift für Tierpsychologie*, vol. 20, pp. 410-33.
- Tingsten, H., (1933), *Demokratiens seger och kris*, Bonniers.
- Tocqueville, A. de, (1981) [1835], *Democracy in America*, Modern Library, New York.
- van Valen, Leigh, (1973), 'A New Evolutionary Law', *Evolutionary Theory* 1: 1-30.
- Verba, Sidney, (1965), "Comparative Political Culture", ss. 512-560, in *Political Culture and Political Development*, eds. Lucian W. Pye and Sidney Verba. Princeton University Press.
- Veblen, T. (1970) [1925], *The theory of the Leisure Class. An economic study of institutions*, Unwin Books, London.
- Wilson, E.O., 1975, *Sociobiology*, Cambridge, Mass.: The Belknap Press.
- Åberg, M. och Sandberg, M. (2002), *Social Capital and Democratisation. Roots of Trust in Post-Communist Poland and Ukraine*, Ashgate 2002.

Vertical line on the left side of the page.

Vertical line on the right side of the page.

Översikter och meddelanden

Problem med den tudelade humanvetenskapen

Ingen samhällsteori kan nu möjligen eller rimligen formuleras utan seriös metareflek-tion över dess egen diskursiva status. (McLennan 1995:130)

Ge mig en fast punkt [att stå på] och jag ska rubba världen. (Arkimedes)

All historia är teoribemängd. Alla försök att dölja detta faktum resulterar i dålig historia och dålig teori. (Collins 1999:13)

Ämnet för humanvetenskapen är en speciell art, *Homo sapiens*, som kan studeras av naturvetenskap, som vi skulle studera myror, och också av en annan samling discipliner, vilka som sitt centrala drag har omständigheten mänsklig subjektivitet och mening. (Mazlish 1998:12f)

Det kan vara epistemologiskt motiverat att tala om en tudelad humanvetenskap där klyftan går mellan en objektivistisk del (naturen) och en intersubjektivistisk del (samhället). Ontologiskt kan det sedan vara möjligt att överbrygga klyftan mellan delarna. En möjlighet erbjuder evolutionsteori som då är tänkt att erbjuda en fast punkt för teorikonstruktionen. Innan man överhuvudtaget börjar diskutera problematiken är det nödvändigt att utforma en begreppsapparat för metanivån. Det är ämnet för denna uppsats.

Det börjar redan med det svårfångade vetenskapsbegreppet. Vad som till slut återstår när man söker nödvändiga egenskaper hos humanvetenskaplig forskning är kravet på *intersubjektivitet* i meningen kontrollerbarhet för forskningsprocesser¹. Detta förutsätter att ytterligare krav är tillgodosedda, som att den vetenskapliga framställningen måste vara logisk, systematisk och sammanhållen. En kärnfråga är om en no-

motetisk samhällsvetenskap är möjlig. Kan vi klarlägga regelbundenheter eller mönster i samhällslivet? För att kunna prestera en intersubjektiv analys måste humanvetaren i utgångsläget klargöra åtminstone tre förhållanden. Av dessa är två *metateoretiska*:

1. *epistemologi* (i vad mån kan vi ha kunskap om verkligheten?).

2. *ontologi* (vilken är den sociala verklighetens natur?).

Det återstående förhållandet är *operativt*, dvs. det konfronteras direkt (genom operationaliseringar) med det konkreta, empiriska materialet:

3. *metodologi* (hur ska vi gå tillväga för att åstadkomma den möjliga kunskapen om verkligheten?).

Uppsatsen fokuseras på metateori, och metodologin är endast med för att visa relationen mellan metateori och operativ teori.

1. Inneslutenhet

Centralt för hela framställningen är idén om fenomenens inneslutenhet (*embeddedness*) som kan förekomma i flera skikt i tid och rum. Det mesta är inneslutet i något större som det påverkas av. Samtidigt påverkar det inneslutna det större. Det är därför inte möjligt att säga något definitivt om det inneslutna utan att känna till det inneslutande och tvärtom. Om man klargör en kausal relation inom en inneslutning blir det aldrig något annat än innesluten kausalitet vars betydelse är beroende av det större. För att ytterligare understryka inneslutenhetens betydelse följer en illustration (där det inneslutna spelar en underordnad roll för det större):

Föreställ dig att du och jag sitter i var sin båt som flyter omkring i den stora simbassängen

på ett väldigt kryssningsfartyg. Fartyget har en långsam och stadig kurs mot norr, men vi bryr oss bara om våra små båtars kurs, och vi kan inte se bortom det vatten på vilket vi manövrerar. Även om jag beslutar att gå i västlig riktning och du i sydlig kommer vi båda, av observatörer utifrån, anses slutligt röra oss mot norr. Eftersom våra erfarenheter inte är avpassade för vår slutliga destination är våra omedelbara och slutliga realiteter skilda åt. (De Waal 1996:29)

Inneslutenheten är särskilt intressant då det gäller den mänskliga individens sätt att relatera sig till sin omgivning. Det är kanske på denna nivå som den oerhörda komplikationen hos människan framträder tydligast. Och just där förekommer det en slentrianmässig användning av beslutsmodeller baserade på begränsad rationalitet i realistisk, operativ teori som vanligtvis motiveras i common sense-termer. Men inneslutenhetens roll för individen framgår tydligt på flera olika sätt. Sociobiologen Edward O Wilson framhäver betydelsen av att beakta människans fysiologiska utgångspunkter:

Jaget, en aktör i ett drama som ständigt förändras, saknar fullständig kontroll över sina egna handlingar. Det fattar inte beslut uteslutande genom medvetet, rent rationellt, val. Mycket av kalkylerna vid beslutsfattande är omedvetna – strängar som får marionettjaget att dansa. Strömkretsar och bestämmande molekylära processer förekommer utanför medvetet tänkande. De konsoliderar vissa minnen och suddar ut andra, förvränger förbindelser och analogier, och genomdriver de neurohormonella kretslopp som reglerar påföljande emotionella svar. (Wilson 1998: 131)

Det är sannolikt endast en liten del av mänskliga åtgärder som kan förklaras med funktionell rationalitet. Wilsons resonemang kan utvecklas, t.ex. med den differentiering på olika medvetenhetsnivåer som sociologen Anthony Giddens svarar för:

Men medvetenheten [reflexivity] opererar bara delvis på en diskursiv nivå. Vad aktörer vet om vad de gör och varför de gör det – deras kunskap som aktörer – genomförs i stort sett

som praktisk medvetenhet. Praktisk medvetenhet omfattar alla de saker som aktörer i "tysthet" vet hur man genomför i det sociala livets sammanhang utan att vara i stånd att ge dem direkt diskursivt uttryck. [Praktisk medvetenhet] måste skiljas från både det medvetna (diskursiv medvetenhet) och det omedvetna. (Giddens 1984:xxiii)

Innan vi överhuvudtaget går in på beslutsregler som rationalitet måste vi beakta individens position då den spelar en avgörande roll för agerandet. Kulturhistorikern Norbert Elias visar hur kulturella och andra förhållanden spelar in och modifierar eventuella försök att applicera transhistoriska beslutsmodeller:

Vårt samhälles beteendemönster, inpräntat i individen från tidig barndom som ett slags andra natur och vidmakthållen i honom genom en mäktig och ökande strikt social kontroll, ska förklaras ... inte i termer av allmänna, ahistoriska mänskliga ändamål utan som något som har utvecklats ur totaliteten av västsamhällets historia från de specifika former av beteende som utvecklats under dess förlopp och de integrerande krafter som omvandlar och sprider dem. Dessa mönster, liksom hela kontrollen av vårt beteende, liksom strukturen av våra psykologiska funktioner i allmänhet består av många lager: i deras utformning och reproduktion spelar emotionella impulser sin roll lika väl som rationella, drifter och affekter lika väl som egofunktioner. (Elias 1939a: 325)

Först måste vi alltså förstå människan inom ramen för hennes biologiska konstruktion och samhällsposition. Först därefter finns det skäl att se på olika beslutsregler. Beslutsregler kan utformas som slump, rutiner eller kalkyler och kan vara olika beroende på om det gäller individuella eller kollektiva beslut. Komplikationen är enorm.

En illustration till aktörers inneslutenhet presenteras i figur 1. Aktören befinner sig i en omgivning där naturen och samhället påverkar. Hennes aktiviteter påverkas också av hennes fysiologiska förutsättningar. Allt detta leder till att hon får en mer eller mindre explicit förståelse av sin identitet och sina roller. Logiskt följer sedan valet (som kan vara omedvetet) av beslutsregel.

Figur 1. Individaktörers identitets- och rollprocesser och beslutsregel.

Dock är relationen mellan nivåerna inte nödvändigtvis strikt hierarkisk.

2. Epistemologi för humanvetenskap

Forskaren befinner sig alltid i tid och rum och kan aldrig ställa sig vid sidan av och observera utifrån. Epistemologin och ontologin är både en del av historien och har en historia. De konstitueras av ett sätt att tänka och av de institutionella praktiker som är möjliga i en viss kontext. De ger en kunskapskultur som utgör ram för vad som är sant och falskt (Somers 1996:54f,63ff).

Det existerar ingen plats, ingen synvinkel utanför historien och samhället, eller logiskt "primär" i förhållande till dem, där man kunde placeras för att konstruera en teori om dem – en plats från vilken man kunde undersöka dem, fundera över dem, bekräfta nödvändigheten av deras existens – sålunda "konstituera" dem, reflektera över dem eller reflektera över dem i deras totalitet. Varje tanke om samhället och historien tillhör samhället och historien. (Castoriadis 1975:3)

Vi är starkt beroende av våra analyskategorier och tenderar att se endast det som vi söker efter. Det går inte att söka förutsättningslöst. Med en modell, som förutsätter ordning, finner vi sannolikt ordning oavsett verkligheten. När avvikelserna mellan forskningsresultat och det som

vi "spontan" upplever är betydande, söker vi nya instrument. Våra tankekategorier inkluderar och exkluderar och låser oss i bestämda positioner oavsett om vi vill det eller inte. Charles E Lindblom beskriver den klassiska 1800-talsliberalismen som sitt fängelse:

Det är inte det mest inhumana av fångelser; dess celler är mycket större än de i något annat fängelse som jag känner till. I själva verket är dess konstruktion sådan att interner ofta lyckas övertyga sig själva om att de är fullständigt fria. Men den omsorg som lagts ned på dess konstruktion och bibehållande gör det nästan omöjligt för mig och de andra internerna att bryta oss ut. (Lindblom 1990:x)

Insikten är inte ny. I Lunds domkyrka finns en gammal brunn i kryptan. Brunnskaret består av fyra sandstenshällar som restes i början av 1500-talet. På en av hällarna finns en inskription med bl.a. följande påstående:

Ack du logik, du är en underlig fyr, vad du fångar, det håller du fast.

Människor är kulturbestämda observatörer. Vad de ser och inte ser beror på var de finns i samhället (Fuchs 2001:1f,83). Individerna är olika och känner sig olika tillfreds med tillståndet i samhället. Därmed spelar också deras personlighet in när de observerar och försöker förstå och hantera världen.

2.1 Epistemologiska inriktningar utifrån den fasta punkten

Utgångspunkten är två epistemologiska huvudpositioner (figur 2). Den första omfattar *objektivisterna* som tror att de har kunskap om en fast punkt och kan uppnå objektiv kunskap. Den andra omfattar *relativisterna (subjektivisterna)* som inte menar sig ha kunskap om någon fast punkt. Inom naturvetenskaperna finns enbart objektivisterna, inom humanvetenskaperna både objektivisterna och relativisterna.

Relativisterna kan fördelas på två inriktningar. Den ena är *intersubjektivisterna* som analytiskt (*re*)konstruerar en fast punkt som grund för analysen. Den andra är *nihilisterna* som ser kaos som oundvikligt och inte ens försöker uppnå in-

tersubjektiv kommunikation. Frågan om det finns en verklighet oberoende av den enskilde iakttagaren (positiv ontologi) besvarar både objektivisterna och intersubjektivisterna jakande. Nihilisterna svarar nej.

Forskare kan känna en *cartesiansk ångest* inför den skepticism och nihilism som ibland följer med relativism (Bernstein 1983:16ff). Därför söker många ihärdigt en fast punkt från vilken vår kunskap kan utgå. För andra är detta sökande inte meningsfullt. "Trots mer än två tusen års försök av rationalistiska filosofer har ingen så långt varit i stånd att leva upp till Platons föreskrift att vårt tänkande för att undvika relativism måste vara rationellt och universellt grundat" (Flyvbjerg 2001:99).

Den humanvetenskapliga diskussionen under senare decennier har till stor del försiggått mellan objektivisterna och nihilisterna. Intersubjektivisterna lämnas antingen därhän eller placeras av objektivisterna bland nihilisterna. Skarpa gränser dras upp. "Relativism, om än skickligt och attraktivt förpackad, är fortfarande relativism och lider därför av sin inneboende defekt av att tendera mot nihilism eller åtminstone av att undvika praktiska frågor och problem om den verkliga världen" (Lloyd 1993:8). Resultatet blir en polemik där objektivisterna talar om nihilismens "flum" och nihilisterna förlöjligar objektivismens anspråk på objektivitet och (natur)vetenskaplighet.² Debatten pågår på flera fronter. Det finns motsättningen mellan objektivistisk och relativistisk humanvetenskap och mellan intersubjektivisterna och nihilisterna inom relativistisk humanvetenskap. Objektivistisk humanvetenskap ser naturvetenskapen som ett ideal. Relativistisk humanvetenskap accepterar att naturvetenska-

pen har den inriktning som den har men ser den som ointressant för humanvetenskapen.

I "Science Wars" under 1990-talet jämförde sig naturvetare med samhällsvetare (jfr Segerstråle 2000a, Ashman-Baringer 2001). Konklusionen var att det fanns en mycket potent naturvetenskap och en ganska impotent samhällsvetenskap. Samhällsvetenskapen uppfyller inte naturvetenskapens krav på förklarande och förutsäggande teori. Konstaterandet är korrekt, men är det så värst intressant? Bent Flyvbjerg betonar istället att samhällsvetenskapen (som fronesis) är starkast där naturvetenskapen är svagast. Samhällsvetenskapens bidrag till förklarande och förutsäggande teori är obetydligt. Men naturvetenskapen har inte bidragit till den reflekterande analysen av värden och intressen som är en förutsättning för en upplyst politisk, ekonomisk och kulturell utveckling (Flyvbjerg 2001:2f, 60ff).

Wilson ser ingen principiell skillnad mellan förutsättningarna för human- och naturvetenskap. Han beskriver aktuell humanvetenskap starkt negativt. Många humanvetare vill inte inkluderas i en enhetsvetenskap tillsammans med naturvetenskapen utan trivs i en atmosfär av kaos som de tar för kreativitet. Några driver personliga politiska linjer i sin forskning. Istället för att samarbeta ägnar de sig åt bittra, ideologiska dispyter. De förstår inte och uppmuntrar inte varandra. Humanvetare kan än idag lära av sina antika föregångare. Det är ett dåligt tecken utifrån principen "att framgång i vetenskapliga discipliner kan mätas efter hur snabbt deras grundare glöms bort" (Wilson 1998:200ff).³ Wilson förkastar relativistisk teori som han dock enbart verkar känna till i nihilistisk version. Han är po-

<p>1. Objektivisterna har kunskap om en fast punkt och kan uppnå objektiv kunskap.</p>
<p>2. Relativisterna saknar kunskap om en fast punkt varför:</p>
<p>2a Intersubjektivisterna (re)konstruerar en fast punkt för analysbruk.</p>
<p>2b Nihilisterna noterar att vi inte kan kommunicera.</p>

Figur 2. Epistemologiska grundpositioner utifrån den fasta punkten.

sitiv till ambitionen hos den logiska positivismen men menar att den misslyckats pga. okunighet om den mänskliga hjärnan. Liknande omdöme får den neoklassiska nationalekonomin (Wilson 1998:69, 216ff).

De tre inriktningar inom humanvetenskaplig epistemologi, som definieras efter inställning till den fasta punkten, är oförenliga. Man måste välja att arbeta enligt någon av dem, och det är inte likgiltigt vilken:

1. *Objektivismen* är inte generellt möjlig i humanvetenskap eftersom den bygger på en fast punkt som inte finns (eller inte har kunnat påvisas) och kan leda till fundamentalism. Oftast saknar dess representanter en uttalad ontologi och har en naiv epistemologi (med värdefrihet, objektivitet osv.). Naturvetenskapen uppfattas av många, t.ex. positivisterna, neopositivisterna, kognitivisterna, funktionalisterna och strukturalisterna, som ett samhällsvetenskapligt ideal (jfr Flyvbjerg 2001:26ff).

2. *Intersubjektivismen* är, så länge det saknas en given fast punkt, den enda hållbara positionen för samhällsvetaren. Kravet på intersubjektivitet förutsätter att vi explicit anger vår analytiska fasta punkt. Oenighet råder sedan om vad man ska (re)konstruera som fast punkt. Människor prövar genom sin intersubjektivitet forskningens process och substans.

3. *Nihilismen* är definatoriskt vetenskapligt oacceptabel för att den utesluter möjligheten till intersubjektivitet. Kanske kan nihilism ge värdefull kunskap, men det är inte vetenskaplig kunskap.

Intersubjektivismen har därmed åtminstone två gränser att bevaka. Vid den ena står de humanvetenskapliga objektivisterna med sin påstådda fasta punkt. Vid den andra står nihilisterna som tror att intersubjektivitet är ouppnåelig. Enligt extrem nihilism saknar vi strängt taget förmåga att kommunicera med varandra. Wilson tror att det är möjligt att skapa en enhetsvetenskap för naturen och samhället (Wilson 1998:2f, 13, 42ff). Målet är begreppslig enhetlighet för all vetenskap, och han hävdar att naturvetenskaperna är på god väg. Biologins nivåer håller t.ex. på att föras samman i ett enda begreppssystem (Wilson 1998:7f, 48ff, 55ff, 88ff). Ambitionen

är hissande, men något starkt stöd för sin optimism har han inte. Nätverket av kausala förklaringar från kvantfysiken till hjärnvetenskapen och evolutionsbiologin är inte färdigt att ta i bruk. Wilson ser själv luckor i sina resonemang och uppfattar många av de redan klarlagda förbindelserna som tunna som spindeltråd. Ändå tror han att kausalnätverket rör vid gränsen mellan naturvetenskap och humanvetenskap. Så småningom finner vi vägen från gen till kultur (Wilson 1998:137).

Wilson är väl medveten om de problem naturforskningen ställs inför när den ger sig in på humanvetenskapens domäner och betecknar syntessvårigheterna som enorma. "Enheter som organismer och arter är, till skillnad från elektroner och atomer, ofattbart varierande. Vad värre är, var och en av dem förändras under utveckling och evolution" (Wilson 1998:93). Motargumentet till hans ståndpunkt kunde vara praktiskt och knutet till vetenskapens aktuella situation. Inte ens inom naturvetenskapen finns det nämligen något som *tillnärmelsevis* kan gälla som enhetsvetenskap. Vad ska man då säga om att koppla in också humanvetenskaperna?

2.2 Den fasta punkten i en epistemologiskt tudelad humanvetenskap

Ska man kunna bygga upp en kumulativ humanvetenskap fordras en någorlunda fast grundval av det slag som ibland beskrivs som *den fasta punkten*. Vetenskapshistorien kan visa upp ett antal försök att ange sådana – mest känd är kanske Descartes: "Jag tänker, alltså är jag." Ambitionen är central. I avsaknad av en fast punkt kan forskaren inte ens ange vad som är god eller dålig vetenskap.

Var ska vi söka efter den fasta punkten? En möjlighet har öppnat sig med evolutionsbiologins enorma frammarsch. Den studerar människor som biologiska varelser i deras sociala sammanhang och menar att varje mental process har en biologisk bas som är naturvetenskapligt åtkomlig. Om det finns någon fast punkt, som kan hjälpa oss att bygga upp en kumulativ humanvetenskap, bör vi söka efter den i evolutionsbiologin. Detta förutsätter att vi ser människan som en

del av naturen – resultatet av samma typ av mekanismer som har skapat alla andra arter.

”[S]tartpunkten för humanvetenskaperna måste vara *Homo sapiens* som ett djur” (Mazlish 1998:68ff). Men människan är samtidigt en kulturvarelse. Det är inte givet att natur och samhälle kan studeras med samma ontologi, epistemologi eller metodologi (jfr Newton 2003:36). Hur ska evolutionsbiologin användas? Där människan befinner sig i skärmingspunkten mellan natur och samhälle kan hennes sociala beteende antas vara som mest präglad av hennes biologi. Det betyder att då vi studerar *individens själv* och *dennes närmaste relationer*, dvs. relationer med *andra individer ansikte-mot-ansikte* och med *naturen*, erbjuds en öppning för ett mer objektivistiskt betraktelsesätt inom humanvetenskapen. I större enheter förväntas människans biologi få sämre genomslag.

Framför allt är två av evolutionsforskningens resultat intressanta för uppgiften att (re)konstruera en fast punkt. Det ena gäller de delar av människans fysiologi som registrerar, reflekterar eller spårar externa omständigheter och relaterar sig till dessa (jfr Sterelny 2003:4). Det andra gäller formerna för relationerna mellan människor:

1. Människan är inte ett oskrivet blad som kan präglas av sin omgivning på ett totalt oförutsägbart sätt. Den mänskliga hjärnan har istället ett antal predispositioner som både sätter gränser och erbjuder möjligheter för påverkan från omgivningen och för vad individen kan åstadkomma (jfr Pinker 2002).

2. Människan fungerar endast i kollektiv. Några små kollektivtyper med ansikte-mot-ansikte-relationer och som högst 130 medlemmar utgör primära mänskliga levnadsformer. De utgör kärnformer för mänsklig samvaro och finns i alla sammanhang där människor verkar (jfr Caporael 2001).

Som en illustration till innebörden i dessa båda punkter hämtas några citat från ett arbete av Matt Ridley. Den första punkten kan utvecklas i enlighet med följande citat:

[Våra kulturer] är kanaliserade uttryck för våra instinkter. Det är därför samma teman dyker upp i alla kulturer – teman som familj, ritual, förhandling, kärlek, hierarki, vänskap,

svartsjuka, gruppljalitet och vidskepelse. Det är därför, trots alla ytliga skillnader mellan språk och vanor, som främmande kulturer fortfarande är omedelbart förståeliga på en djupare nivå av motiv, känslor och sociala vanor. Instinkter hos en art som människan är inte oåterkalleliga, genetiska program, de är predispositioner för inläring. (Ridley 1996:6)

Illustrationen till den andra punkten utgår från människans starka sociala natur. Den kan uttryckas på följande sätt:

Vi lever i städer, arbetar i team och våra liv är spindelväv av samband som förenar oss med släktingar, kollegor, kompanjoner, vänner, överordnade, underordnade. Misantroper till trots är vi oförmögna att leva utan varandra. Också på en praktisk nivå är det förmodligen en miljon år sedan någon mänsklig varelse var helt och övertygande självständig: förmögen att överleva utan att utbyta sina färdigheter med andra människors. Vi är mycket mer beroende av andra medlemmar av vår art än någon människo-apa eller annan apa. Vi är mer som myror eller termiter som lever som slavar för sina samhällen. Vi definierar dygd nästan exklusivt som prosocialt beteende och last som anti-socialt beteende ... Ett av de ting som kännetecknar mänskligheten framför andra arter och förklarar vår ekologiska framgång är vår uppsättning hypersociala instinkter.

...
Samhället uppfanns inte av resonerande människor. Det utvecklades som en del av vår natur. Det är lika mycket en produkt av våra gener som våra kroppar är. (Ridley 1996:5f)

Var går gränsen för det ”naturligt” sociala? Den sociala form, som vi selekterats för under hundratusentals år, är i vilket fall som helst inte det moderna masssamhället. Utifrån överväganden om vad som är nödvändigt för överlevande och reproduktion menar sociologen Linnda Caporael att man kan rekonstruera människans selektiva omgivning i gruppformer. Tanken är att ”den mänskliga ansikte-mot-ansikte-gruppen består av ett litet antal evolutionärt signifikanta kärnformer och att unikt mänskliga mentala sys-

tem är anpassade till dessa kärnformer” (min kursivering). Caporael frågar sig sedan varför människor, som är anpassade till att leva ansikte-mot-ansikte, ändå bygger och lever i storskaliga samhällen (Caporael 2001:242, Caporael 1995, Caporael-Baron 1997:328ff). Hon svarar:

[På] ett fundamentalt sätt har människans naturliga omgivning inte förändrats. Den bibehålls genom sociala/kognitiva mekanismer och en aktivitetsstruktur genom vilka människor genom livsförloppet ”analyserar” informationsimpulserna från den komplexa omgivningen i en smågrupps-”grammatik” ... (Caporael 1995:15)

3. Ontologi för humanvetenskap

Ontologier kan ha olika abstraktionsgrader. Kan man beskriva människans hela tillvaro uteslutande i biologiska termer? Evolutionspsykologen Steven Pinker frågar varför man i så fall skulle stanna vid biologi. ”Biologi i sin tur kan grundas i kemi och kemi i fysik, och man lämnas att kämpa för att förklara orsakerna till första världskriget i termer av elektroner och kvarkar. Även om första världskriget inte bestod av annat än ett stort antal kvarkar i ett mycket, mycket komplicerat rörelsemönster, får man inga insikter genom att beskriva det på det sättet” (Pinker 2002:70).

Eventuella skillnader mellan natur och samhälle måste beaktas. Är det rimligt att inta en dualistisk hållning (som jag provisoriskt gjort för epistemologin)? För att kunna diskutera detta måste vi ha tillgång till en differentierad ontologi. Den uttrycks i tre dimensioner vilka fortsättningsvis presenteras översiktligt:

1. *Aggregeringsnivåer* (mikro-, makro- och mesonivå)
2. *Aktörposition* (individualism, holism och relationism)
3. *Verklighetsplan* (realitets-, informations- och utsagoplan)

3.1 Aggregeringsnivåer

”Storlek” som ontologisk dimension handlar om fysisk storlek och gäller utsträckning i både

tid och rum. Storleksproblemen är allmängiltigt mänskliga och skiljer det mänskliga samhället från andra sociala varelsers levnadsformer (Gerstein 1987:93f). Relationen mellan små och stora enheter (av tid eller rum) är kanske det fundamentala problemet för samhällsteori (Lloyd 1993:43,62ff).⁴ Då nivåerna både har viss autonomi i relation till varandra och är beroende av varandra är det angeläget att finna samband mellan dem (Berreman 1978, Lawler et al. 1993, Fielding 1988, Alexander-Giesen 1987). Definitivt föreligger kvantitativa skillnader mellan nivåerna, och de kan även vara kvalitativt olika.

Det finns flera olika storleksbegrepp (jfr Wiley 1988:254f). Jag väljer *mikro-*, *meso-* och *makronivå* som ger några sträckor på en förmodad kontinuerlig aggregeringslinje (jfr Collins 1987:196f). Någon exakt definition av aggregeringsnivåerna är inte meningsfull (jfr Gerstein 1987:88f). De definieras i relation till varandra varför det inte finns något som i sig är mikro, meso eller makro (jfr Alexander 1987:291), utan nivåerna uppfattas som analytiska storheter (jfr Alexander-Giesen 1987:1f). Enligt Turner byggs indelningen på mer än analytisk lämplighet, och han påstår t.o.m. att nivåerna är verkliga (Turner 2003:2). Det finns inget behov av att hävda något sådant.

Inför konkret analys läses nivåerna. Mikronivån omfattar här individen i gruppen med ansikte-mot-ansikte-relationer och upp till 130 individer. Mesonivån omfattar medelstora till stora kollektiv, som företag, intresseorganisationer, partier och myndigheter och deras omgivningsrelationer. Makronivån omfattar mycket stora kollektiv, som staten, ekonomin och kulturen och deras relationer. Uttryckt i händelser börjar t.ex. mikronivån med den enskilda vapeninsatsen, mesonivån med slaget och makronivån med kriget. (Det är vanligt med indelning enbart i mikro- och makronivå. Mesonivån ingår då i makronivån, jfr Alexander et al 1987, Fielding 1988.)

Det föreligger *kvalitativa* skillnader mellan nivåerna (se Berreman 1978:228). En viktig skiljelinje går mellan å ena sidan mikronivå, med den biologiskt starkt präglade individen i gruppen, och å andra sidan meso- och makronivå med efter hand allt större kollektivaktörer och

strukturer. Kvalitativa olikheter mellan nivåerna indikerar att de har en viss inbördes autonomi. Nivåerna kan inte reduceras till varandra. Allt i samhället är inte aggregerade mikroaktiviteter.⁵ Då mikroelement är inneslutna i meso- och makroelement måste man alltid arbeta med samtliga tre nivåer. Lägre nivåer påverkas av högre och tvärtom. Mikroaktörer kan spela en stor roll på högre aggregeringsnivåer (jfr Collins 1988:242ff).

Hur knyter man kärnformerna i den mänskliga evolutionen till aggregeringsnivåerna? Var finner vi kärnformerna? Caporael menar att ansikte-mot-ansikte-gruppen är medvetandets naturliga omgivning. I ett utvecklingsperspektiv på hundratusentals år kan det inte vara frågan om kollektiv av någon betydande storlek. Om organisering spelar en stor eller avgörande roll för människans liv kunde man således förvänta sig att det gällde mikroorganisering. Caporael presenterar fyra kärnformer av organisering ansikte-mot-ansikte som selektionsomgivning för individen, nämligen *dyad* (2 individer), *arbets-/familjegrupp* (5 individer) och flock (30 individer) som befinner sig på mikronivå. Därutöver finns *makroskaran* på upp emot 300 individer. Formerna är hämtade från antropologisk forskning om samlare-jägare. De är hierarkiskt organiserade och konstitueras av aktivitet och storlek (Caporael 1995, Caporael-Baron 1997:328ff). Dunbar fokuserar på storleken 150 individer som han räknat fram utifrån storleken på hjärnans neocortex. Han finner siffran i de mest skiftande sammanhang. Där ligger t.ex. gränsen för hur många vänner och bekanta man har. Där är också övre gränsen för egalitära kollektiv. Bli en grupp större är det nödvändigt med någon form av hierarki (Dunbar 1996:76ff).

Hypotesen är att kärnformerna med upp till 30-talet individer som nätverk går igen på högre aggregeringsnivåer. Där kan de utöva stort inflytande. Detta kan även gälla individer:

Men beakta: det är inte vilken individ som helst som kan fatta sådana beslut; de måste befinna sig på en speciell plats i strukturen. Och det kan inte vara vilken struktur som helst; bara vissa typer av regeringsorganisationer, t.ex. de med extrem centralisering av politiska, militära, ekonomiska och kulturella

kanaler kan bli de i vilka de stora hjälteledarna (eller skurkledarna) uppstår. (Collins 1988: 243)

3.2 Aktörers position

Hur analyseras aktörers position och autonomi? Olika inriktningar har delvis olika föreställningar om detta. Följande två erbjuder utgångspunkt för resonemanget:

1. *Individualismen* ser individen som den grundläggande eller unika samhällsliga verkligheten. Allt kan reduceras till individer. Samhället är bara summan av individer och deras åtgärder. Sociala fenomen förklaras med hänvisning till individers motiv och handlingar.

Individualismen betonar individens autonomi. Den metodologiska förlängningen är metodologisk individualism.⁶

2. *Holismen* menar att samhällsstrukturer har sin egen självupprätthållande logik. Vi får en autonom strukturell existens och utveckling. Förändring kommer från det sociala hela och implementeras av individer. Individer är passiva bärare av kollektivt genererade sociala krafter.

I extrem form anser holismen att samhällen, civilisationer eller kulturer lever sina egna liv. Mindre extrema versioner tillskriver institutioner självreproducerande krafter – logiker i olika system som feodalism, kapitalism osv. Problemet blir främst att avgöra hur individbeteende ska knytas till dessa övergripande mönster. Man föreslår kombinationer av socialisering och sanktioner, negativa och positiva. (Tilly 2002:70ff, jfr Lloyd 1993:42ff, Miller 1987: 113ff).

Att holismen är konstig är uppenbart, men också individualismen är orealistisk. Individen utgör inte någon stabil och oproblematiserad källa för social handling eftersom jaget skapas vid kommunikation med andra. Jaget är inte bara essensen av de sociologiskt relevanta delarna av en biologisk organism. "[B]esatthet i personer och mänskliga tillstånd, med föreställningar, planer, mål och intentioner" leder fel (Knorr-Cetina 1988:24f). Alla moment och nivåer hos en verklighet måste vara kausalt verksamma. Individu-

alism och holism, hos vilka strukturer respektive individer förblir kausalt överksamma, kan inte fånga upp detta (Lloyd 1993:51f).

Varför tillämpas ändå metodologisk individualism? Det kan bero på en ideologisk bias förorsakad av den amerikanska samhällsforskningens dominans. Individualism "representerar mer eller mindre omedvetet den amerikanska trosatsen att allting kan förändras av individen och att samhället faktiskt bara är produkten av individuell handling" (Münch 1987:319).

Det finns emellertid ett tredje alternativ:

3. *Relationism* ser samhället som en struktur av interaktion mellan människor uttryckt i regler, roller och institutioner som måste produceras, reproduceras och transformeras av aktörer. Strukturerna påverkar aktörers handlingar, uppfattningar och avsikter. Aktörer påverkar och påverkas av naturen. Medvetandet manifesteras lika mycket i omgivningen som i människans huvud.

Relationell teori undviker såväl individualismens som holismens problem. Relationella modeller inriktas på en social verklighet som befinner sig i dynamisk, oavbruten rörelse. Individer härleder mening, betydelse och identitet från de växlande (funktionella) roller de spelar i relationer. Man kan inte ställa upp i förväg givna enheter (som individ och samhälle) som startpunkt för samhällsanalysen (Emirbayer 1997: 281ff, 287). Istället får vi acceptera att "[a]lla identiteter, ... alla gruppgränser, alla organisationer, alla stater eller nationer [inte är] fasta utan temporära kristalliseringar av nätverksinflöden. De är resultat av kommunikationsnätverk som kommunicerar om sig själva, vanligen till outsiders. Detsamma gäller individnivån, vad vi på ett reifierat och essentialistiskt sätt kallar personligheter; de är också flöden, temporärt fixerade på mikronivån av kommunikation ansiktemot-ansikte när dessa mikronätverk kommunicerar om sig själva" (Collins 2003:69).

Fokuseringen på processrelationer kan gå för långt. Processer fungerar nämligen inte enbart på relationer utan kräver den friktion som elementen erbjuder. Det spelar en roll att det är just människor som medverkar vilket indikeras redan av förhållandet att människan inte är något

oskrivet blad. Nu har relationellt tänkande inriktningar som beaktar *både* substans och process (jfr Lloyd 1993: 82ff, 89ff. Detta gäller inte minst tre relationella inriktningar som är högst aktuella i dagens humanvetenskapliga diskussion:

1. *Relationell realism* hävdar att transaktioner, interaktioner, sociala band och konversationer konstituerar samhällslivet. Det gäller delvis autonoma individuella processer. Kollektivt skapade strukturer, som sociala kategorier och organisationer, ger starka effekter på interaktionen. Både individer och kollektiv ses som ständigt föränderliga produkter av interaktion. Även indirekta effekter, kumulativa effekter, oavsedda effekter och effekter som påverkats av den icke-mänskliga omgivningen beaktas (Tilly 2002:70ff).

2. *Aktör-nätverksteori* är inriktad på att analysera ekologiska fenomen och förkastar den skarpa ontologiska distinktionen mellan natur och samhälle. Människor och andra varelser studeras inom samma referensram. Naturliga och sociala enheter kommer till som ett resultat av komplexa nätverk som sammanlänkar dem. Människan kan i detta perspektiv inte tilldelas en särskild ställning. Handling kan ombesörjas av både människor och andra (Murdoch 2001, 1998).

3. *Aktör-strukturteori* ser aktörer mot en bakgrund av samhällsstrukturer som de såväl formar som formas av i en ständigt pågående interaktion. Aktörer har definitoriskt någon grad av autonomi. Förändring är det naturliga tillståndet, och både aktörerna och strukturerna förändras oavslutligt mer eller mindre snabbt och djupgående. Samtidigt ger strukturer systemet någon grad av stabilitet.⁷

De tre relationella inriktningarna kompletterar varandra vid humanvetenskaplig analys. Det kan åstadkommas genom att aktör-struktur-analysen tydligare knyts till naturen och ekologiska strukturer. Det är viktigt att inte tappa bort den autonomi som aktörer och strukturer har i förhållande till varandra. Det börjar redan med individen som påverkas av samhället och naturen men som inte gör det förutsättningslöst. Individen har genetiskt bestämda predispositioner som präglar relateringen till omgivningen.

Andra aktörer, dvs. kollektiv som nätverk, organisationer och institutioner, är delvis låsta i positioner genom tidigare interrelationer. Dessa har medverkat till att bestämma värdet av kollektivens kapabiliteter (kunskap, makt, handlingsförmåga) och innehållet i deras prioriteter. Det finns en tröghet i organiseringen (strukturen av roller, processer, kultur och rum) (Lundquist 1987). Relationerna kan inte se ut hur som helst. Förändringar genom interrelationer slår inte igenom helt och omedelbart och har olika effekter på olika aktörer.

Det finns inga aktörer utan samhällsstrukturer och inga samhällsstrukturer utan aktörer. Aktörer och strukturer befinner sig i ständig interaktion. Då individen finns i tid och rum är den alltid inplacerad i en ekologisk struktur. Finns det ytterligare minst en människa (som individen förhåller sig till) föreligger det en samhällsstruktur. Själva grundtanken framförs i ett välkänt Marx-citat:

Människorna gör själva sin historia, men de gör den inte efter eget gottfinnande, inte under omständigheter som de själva valt utan under omständigheter, som är omedelbart för handen givna och redan existerande. Traditionen från alla döda släktled trycker som en mara på de levandes hjärna. (Marx 1852:33)

Ungefär samma formuleringar möter man om och om igen i den humanvetenskapliga forskningen. Som sociologen Margret Archer uttrycker det är det "en central del av vår dagliga erfarenhet att känna oss både fria och instängda, med förmåga att skapa vår egen framtid men ställda inför mäktiga, till synes opersonliga, krafter. De som genom reflektion avvisar den storslagna vanföreställningen att vi kan bestämma över världen men också de som motstår den passiva slutsatsen att vi bara är marionetter har då samma uppgift att överbrygga denna erfarenhetsmässiga bivalens och måste göra det på sådant sätt att deras moraliska val inte blir överksam och deras 'politiska' handling ineffektiv" (Archer 1988:x). Ontologiskt är aktör och struktur olika storheter med olika egenskaper. Också metodologiskt är det nödvändigt att särskilja dem för att kunna undersöka deras samspel (Archer 1996:692f). Människor är ständigt aktiva

subjekt som skapar de evigt passiva objekt som begränsar deras subjektivitet. "Vi är både autonoma skapare och beroende varelser, innovatörer och fångar" (Lichbach 1998:403).

Sålunda är samhället och historien ständigt konstruerade men inte individuellt, inte heller automatiskt, inte avsiktligt eller från grunden. De är konstruerade socialt genom strukturellt inneslutna aktörer, mestadels genom oavsedda effekter, på ett kontingent och kumulativt sätt. (Sztompka 1991:48)

Aktör-strukturmodellen kan användas som ontologisk grund för att pröva operativa samhällsteoriernas rimlighet. Teorier som helt bortser från endera strukturer eller aktörer är inte seriösa och kan aldrig läggas till grund för en samhällsteori med mer allmän syftning (jfr Archer 1988:x). Lite ironiskt skriver van den Berg (1998:222f) att Giddens "lovat att frälsa oss från den till synes oöverstigligen dualismen mellan aktör och struktur, mikro och makro, voluntarism och determinism, subjektivism och objektivism". Även om Giddens skulle ha lovat för mycket kan motsättningsparen ändå i viss utsträckning modifieras av aktör-struktur-tänkandet (jfr Mandelbaum 1987):

1. Aktör-struktur-tänkandet har *aktörer i strukturer*. Det pågår en *ständig interaktion* mellan aktörer och strukturer. De kan separeras analytiskt då deras egenskaper kan särskiljas. De svarar över tid för varandras ömsesidiga utveckling (jfr Archer 1996:680).
2. Mikro-makro-dualismen modifieras genom aktörers och strukturers *ömsesidiga påverkan och inneslutenhet*. Samtidigt har varje aggregeringsnivå en viss autonomi.
3. Voluntarism och determinism ersätts av *situationsbetingade grader av autonomi* för aktörer i strukturer.
4. Subjektivism och objektivism kan ses på flera sätt. Ett är relationen mellan individualistiska och institutionella synsätt. Båda måste beaktas vilket *sker just i aktör-strukturtermer*. Ett annat gäller frågan om det enbart finns en positiv ontologi. Den diskuteras med de tre verklighetsplanen.

Ingen ontologi kan precisera "vad som exakt motiverar aktörerna, eller *hur* kunniga de faktiskt är, eller *hur* de begränsas av strukturen" (van den Berg 1998:223). Sådana frågor måste besvaras genom konkret, empirisk analys som styrs av en operativ teori som i sin tur har sin grund i metateori. Ontologin anger utgångspunkter för den operativa teorin och besvarar inte konkreta, empiriska frågor.

3.3 Verklighetsplanen

"Vi lever i exakt en värld, inte två eller tre eller sju" hävdar en filosof (Searle 1995:11). Om han med detta bara hade markerat en positiv ontologi, dvs. att det finns en verklighet oberoende av iakttagaren, hade jag inte sett några problem. Men om vi definierar verkligheten som det som människor lever i och som påverkar deras idéer och beteenden och som de i sin tur söker påverka, finns det mycket mer. Vi har en oklar föreställning om innebörden i "exakt en värld" och *ingen* har fullständig kunskap om den. Människor styrs i stor utsträckning av vad de *tror* att verkligheten är, dvs. deras verklighetsuppfattning. De får ofta sin information om verkligheten från andra människor, dvs. andras verklighetsbeskrivning, och de förmedlar sin egen verklighetsbeskrivning till andra. Kanske finns det lika många världar som det finns iakttagare. Verkligheten för människan kan dessutom sträcka sig mycket långt:

Det behöver inte dröja länge förrän tron på evigt liv med dess ackompanjerande tankevärld uppfattas som lika sannfärdig som livet självt – vilket den på sitt sätt faktiskt också är. Tron på det övernaturliga är en levande realitet, verklig som andra upplevelser. Fenomenens existens behöver inte ifrågasättas. Människor är böjda att uppfatta dem som verkliga, eftersom de styr handlingar och formar institutioner. Alla länder är översållade med kyrkor, tempel eller moskéer. (Daun 1999:152)

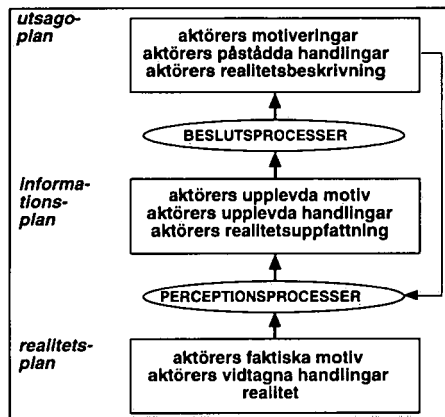
Att vi är just människor ger specifika möjligheter och begränsningar. Därigenom avgränsas ett visst område för människan som dock kan förändras genom hennes förmåga till innovationer. Människor kan inte åstadkomma, eller ens uppleva, vad som helst. Den mänskliga biologin är i

huvudsak konstant beträffande hur våra sinnen verkar. Fysikens lagar är också konstanta: vi faller när vi förlorar balansen, känner smärta när vi bränner oss osv. Vår verklighet formas också av omgivningen vilket ytterligare dämpar variationen. Alla kulturer lär de unga vad de måste känna till. Tillsammans med andra lär sig människor det som är självklart i deras sociala omgivning (common sense). Vid informationsutbyte anpassar deltagarna sina perspektiv till vad som kommuniceras. Redan förhållandet att informationen är gemensam ger den validitet (Tindale et al. 2001:3f). Inom ramen för det specifikt mänskliga förekommer sedan variationer. Vi uppnår en substantiell intersubjektivitet som bara är ungefärlig och oprecis. Aktörer upplever något olika sociala realiteter även när de deltar i samma transaktioner. De har olika personlighet, kompetens, skilda roller och olikheter i handlingsförmåga och intressen (Burns-Flam 1987:35).

För att förstå samhället måste vi se människornas *hela* verklighet i all dess komplikation. Vi måste alltid hantera tre plan av verkligheten. På *utsagoplanet*, som vi möter i texter och i muntliga utsagor, finns aktörers motiveringar, påstådda handlingar och realitetsbeskrivningar. På *informationsplanet* finns aktörernas självupplevda motiv och handlingar och deras realitetsuppfattningar. *Realitetsplanet* omfattar aktörers faktiska motiv (som de eventuellt inte är medvetna om själva) och vidtagna handlingar och den del av realiteten som är oberoende av den enskilde aktören. Tillsammans utgör de tre planen *verkligheten* (se figur 3).

Verkligheten är alltså inte *enbart* en text eller en föreställning i någons hjärna som extrem konstruktivism kan hävda. Det finns en gemensam realitet även om vi har mycket olika kunskap om, kontakt med och inställning till den. Att säga att tiggaren i Calcutta och den amerikanske presidenten befinner sig i samma *realitet* är korrekt, men påståendet är så trivialt att det inte är meningsfullt. De båda individerna konfronteras med vitt skilda delar av realiteten som behandlar dem på vitt skilda sätt. Ändå finns det endast en realitet.

Informationsplanet och utsagoplanet utgör konstruerade verkligheter som liknar reali-

Figur 3. Tre plan av verkligheten.

tetsplanet mer eller mindre. Informationsplanet finns i våra huvuden och kan vara olika för olika individer. Detta spelar en roll därför att "[o]m människor definierar situationer som verkliga är de verkliga i sina effekter" (WI Thomas citerad i Emirbayer 1997:308). Vi har också tillgång till delar av utsagoplanen med andra människors beskrivningar som påverkar vår egen verklighetsuppfattning. Förändringar på realitetsplanet kan påverka en individs informationsplan även om denne är ovetande om påverkan. Informationsplan kan förändras av aktörer utan föregående förändringar på realitetsplan. Skillnader mellan planen kan bero på att perceptionen ger aktören en ofullständig och/eller felaktig information om realitetsplanet. Beslutet kan (ibland med aktörens avsikt) leda till att en ofullständig och/eller felaktig bild av hans information uttrycks på utsagoplanen. Det kan vara skillnad på faktiskt motiv (realitetsplanet), upplevt motiv (informationsplanet) och motivering (utsagoplanen).

Analysen av verkligheten kan omfatta flera led. Det första är att forskaren klargör utsagoplanen, t.ex. genom innehållsanalys. Det andra består i att forskaren försöker ta sig från utsagoplan till informationsplan genom att undersöka vad som har skett i aktörers beslutsprocess. Det tredje ledet utgörs av forskarens försök att ta sig från informationsplan till realitetsplan genom att undersöka vad som sker i aktörers perceptionsprocess. Analysen kan alltså stanna på utsago- eller

informationsplanet som är viktiga delar av verkligheten.

Vilket av de tre planen som spelar störst roll för aktörerna låter sig inte avgöras generellt utan kräver analys av konkreta situationer. Vi baserar våra åtgärder på vad vi *tror*, även om detta avviker från hur det faktiskt *är*. Realitetsplanet påverkar oss oavsett om vi är medvetna om det eller inte. I sista instans innebär realiteten en mäktig möjlighet för eller restriktion på vad vi kan uppleva och åstadkomma.

De epistemologiska grundpositionerna – objektivism, intersubjektivism och nihilism – har olika relationer till verklighetsplanen (se figur 4). Objektivism och intersubjektivism har en positiv ontologi: de tror att det finns en verklighet oberoende av iakttagaren. Objektivismenaturvetaren har ingen anledning att gå in på något verklighetsplan därutöver. Intersubjektivismen arbetar med samliga tre plan. Nihilisten tar bara upp de båda socialt konstruerade verklighetsplanen: utsagoplanen och informationsplanet.

Verklighetsplanen har en viss autonomi i relation till varandra. Därmed kan det finnas plan-specifika mönster. Enligt historikern Charles Tilly återberättar, bedömer, analyserar osv. människor sociala händelser som *standardberättelser*. I dessa uppträder ett litet antal oberoende, medvetna, självmotiverade aktörer som interagerar inom ett snävt avgränsat område i tid och rum. Även om yttre omständigheter inverkar, som tillfälligheter, restriktioner och främjande, "sker allt meningsfullt handlande som en följd av de angivna aktörernas delibera-

		epistemologiska grundpositioner		
		objektivism	relativism	
			intersubjektivism	nihilism
verklighetsplan	utsagoplan		X	X
	informationsplan		X	X
	realitetsplan	X	X	

Figur 4. Epistemologiska grundpositioner och verklighetsplanen.

tioner och impulser”. Standardberättelser grundas i människors barndom eller kulturella omgivning. Tilly tror att de går tillbaka på den mänskliga hjärnans konstruktion (Tilly 2002: 8, 26ff, 73ff). Psykologen Robin Dunbar är på samma linje när han hävdar att det mänskliga medvetandet tycks vara konstruerat så att det tar för givet att andra individer försöker kommunicera med det. Vi utgår från att andra har medvetna avsikter med sitt handlande och ägnar stor tid åt att förstå vad de menar. Vi är så präglade av denna världsuppfattning att vi tror att också djur fungerar så och ibland även döda ting (Dunbar 1996:88).

De flesta människor, ”inklusive några lärare i samhällsvetenskap”, tror att standardberättelserna är *realiteten* (Tilly 2002:36). Så är det förstås inte. Standardberättelser, som finns på informations- och utsagoplanen, påverkar ändå praktiken och är viktiga vid all social interaktion. Men de ger inte alltid en korrekt bild av realiteten:

Om man står bakom ryggen på historieberättarna ser man att det mesta av socialt liv består av interpersonella transaktioner vilkas konsekvenser deltagarna varken kan förutse eller kontrollera. Ändå, sedan de inträffat bekräftas de av deltagarna i komplexa sociala situationer med historier. Dessa historier framställer deltagarna som om dessa handlar med deliberation och framsynthet. Än mer imponerande är att deltagarna ofta lyckas åstadkomma kollektiv enighet om vad som hänt. (Tilly 2002:x)

Tilly ser standardberättelserna som ett problem för humanvetenskapen då få av realitetsplanets samhällsprocesser har kausala strukturer som överensstämmer med standardberättelsernas logik. ”De flesta samhällsprocesser innehåller icke-anteciperade effekter, kumulativa effekter, indirekta effekter och effekter förmedlade genom den sociala och fysiska omgivningen, inget av detta passar standardberättelsernas kausala strukturer.” Han nämner några av sina forskningsområden, där berättelserna inte är relevanta, t.ex. organisatorisk förändring, politik med stark motsättning, nätverksförmedlad kommunikation, statstransformation, revolutionär

kamp, arbetsmarknadsoperationer, nationalism och migration. Han tror att detsamma gäller för allt annat samhällsliv (Tilly 2002:9,30ff,74f).

Standardberättelser accepteras inom vissa läger som vetenskaplig metodologi. Metodologisk individualism använder dem som analysmodeller. Detta ligger nära till hands eftersom inriktningen redan talar om självmotiverade aktörer inom avgränsad tid och plats vilkas beslut åstadkommer alla effekter som är värda att nämna vid samhällsanalysen. För andra inriktningar är standardberättelsen mindre självklar (Tilly 2002: 33, 74ff). Standardberättelsen kan i vilket fall som helst ha viktiga funktioner för aktörerna – särskilt berättelser som utformas av och för individer. När en människa skapar en sammanhängande berättelse om sig själv kan denna både hjälpa henne att stå ut för ögonblicket och ge ledning för färden mot framtiden (Hogget 2001: 42).

Som instrument att få oss att förstå verkligheten är skönlitteraturen inte sällan överlägsen standardberättelsen. Istället för att förenkla kan den belysa tillvarons komplexitet på ett sätt som få humanvetenskapliga framställningar förmår (jfr Mazlish 1998: 116ff). Författaren Hermann Broch motiverar påståendet:

Utgångspunkten för romanen är att litteraturens uppgift består i att behandla mänskliga problem, dels sådana problem som hamnar utanför vetenskapens ramar eftersom det inte finns någon som helst möjlighet att tackla dem med rationella metoder, varför de endast lever ett skenliv i ett utdöende filosofiskt kåserande, dels problem som vetenskapen med sin långsammare, mer exakta utveckling ännu inte fått något grepp om. Beläget mellan vetenskapens ”inte längre” och ”ännu inte”, har det litterära landskapet således blivit mera begränsat men samtidigt befästs ytterligare, till att nu omfatta den irrationella upplevelsens hela sfär i just det gränsområde där det irrationella manifesterar sig som handling, förmöget till uttryck och möjligt att beskriva. Detta resulterar i en konfrontation med den egenartade uppgiften att påvisa hur det drömlika inslaget styr handlingen, hur handlingen i sin tur ständigt håller på att glida över i det drömlika. Med rätta är det en uppgift för författaren, eftersom hans metod – till skillnad från veten-

skapsmannens – inte tar sig uttryck i de ord som faktiskt nedtecknas, utan i upprättandet av en spänning mellan ord och rader, den spänning som utgör metodens sanna uttryck. (Broch 1931)

Skillnaden mellan verklighetsplanen kan leda till att det krävs planspecifika analysinstrument. Analys av *utsagor* med hjälp av rationalitetsmodeller är ofta relevant i västvärlden med dess starka rationalitetsnorm. Människor förutsätts ha ordning och reda på tingen, sätta upp mål för sin verksamhet och räkna ut hur de bäst ska uppnå målen, och de presenterar gärna själva sin verksamhet på det sättet. Motsvarande rationalitetsanalys på informations- och, speciellt, realitetsplanet kan leda helt fel.

Även vid förändring använder vi de analyskategorier som vi redan har och tar den förståelse vi har för given. Men kategorier kan bli obsoleta, och vi uppfattar inte omedelbart att de inte fungerar. En kreativ potential tillåter oss dock att modifiera dem så att vi bättre kan relatera oss till det nya. Detta kan ske omedvetet (Alexander 1987:300f). Det finns både möjligheter och begränsningar i vår förmåga att inhämta kunskap. Vi kan vara intelligenta, medvetna och kalkylerande varelser i våra egna sociala system där vi förstår beteenderegler och effekterna av våra handlingar. ”Men när det gäller större frågor om vad som är funktionellt eller dysfunktionellt i den sociala och kulturella utvecklingsprocessen är vår kunskap ofta alltför begränsad för att vi ska kunna kalkylera, fast det inte hindrar våra ledare, våra filosofer och våra ideologer från att försöka” (Chirot 1994:7). Kanske vi inte kalkylerar ens i de små sociala system som vi har stor kunskap om utan snabbt kopplar om till rutiner som hjälper oss att lösa repetitiva problem.

Våra definitioner av olika begrepp måste beakta verklighetsplanen. Hur ska man t.ex. bestämma *rationalitet* (och icke-rationalitet)? Ska vi förutsätta att aktören med sina åtgärder får avsedda effekter på realitetsplanet för att betecknas som rationell? Kan räcka med att hon bara *syftar* till eller försöker åstadkomma rationalitet? Att det inte är tillräckligt att hon påstår sig vara rationell är väl uppenbart. Ett svar på frågan finns i beslutsteorin. Olika beslutsregler defini-

eras på olika verklighetsplan: den fullständiga rationaliteten för realitetsplanet och den begränsade (subjektiva) rationaliteten för informationsplanet. På det sättet kan vi gå igenom det ena humanvetenskapliga begreppet efter det andra och diskutera var det ska placeras i verkligheten. Detta säger något om verklighetsplanens betydelse för den humanvetenskapliga analysen.

4. Värdegrunder för humanvetenskap

Vilken är forskarens etiska ställning i samhällsprocessen? De egenskaper och problem, som tillskrivs aktörer i allmänhet, gäller även forskaren (Somers 1996). Då sociobiologin drar på sig mycket kritik i etiskt avseende hämtas exempel främst från diskussionen om denna. Ledande sociobiologer ser etik som central för mänskligt liv. E O Wilson menar att allting är etik. Människans sociala existens bygger på en ”genetisk benägenhet att sluta långtidskontrakt som genom kulturen utvecklas till moraliska föreskrifter och lagar. Reglerna om kontraktsslutande kom inte till mänskligheten från ovan, inte heller uppträdde de slumpvis i hjärnans mekanik. De utvecklades över tio- eller hundratusentals år eftersom de tilldelades gener som gav dem överlevnad och tillfälle att bli representerade i kommande generationer” (Wilson 1998:332).

Humanvetenskap är, liksom all annan mänsklig verksamhet, ideologiskt präglad. Ideologin omfattar kognitiva och emotiva moment vilka påverkar forskarens val från metateori till operativa analysinstrument och material. Det saknas en neutral position utom tid och rum. Ideologin kan ge forskningen (parti)politiskt bias. Argumentet att människor är naturligt konkurrensriktade och individualistiska kommer oftast från liberala och konservativa tänkare, medan socialistiska och anarkistiska tänkare hävdar att vi huvudsakligen verkar i ömsesidighet (Dickens 2000:82). Exemplet är legio. Inom välfärdsforskning skyller vänstern på systemet och ser individen som god. Högern upptäcker gärna pliktförgätna individer (Hogget 2001:37).

För att något *är* på ett visst sätt är det inte nödvändigt att det *bör vara* så. Det finns inte något

nödvändigt samband mellan empiriska data och värdesatser. Pinker utvecklar resonemanget till en granskning av kritiken av tesen om "det oskrivna bladet". Kritikerna fruktar tesen av följande anledningar:

- Om människor är olika av naturen skulle det rättfärdiga förtryck och diskriminering.
  - Om människor är omoraliska av naturen är det meningslöst att hoppas på att det går att förbättra människans tillstånd.
  - Om människor är biologiska produkter skulle den fria viljan vara en myt och vi kan inte längre hålla människor ansvariga för deras handlingar.
  - Om människor är biologiska produkter skulle livet inte ha någon högre mening eller ändamål.
- (Pinker 2002:139)

Det är svårt att finna *förnuftigt* stöd för att någon av dessa fyra faktorer vid evolutionsbiologisk forskning utgör något reellt etiskt problem. Genom att hävda det går man i olika fällor av vilka några ska nämnas. Den som menar att det som finns i naturen är moraliskt acceptabelt går i den naturalistiska fällan. Den som tror att något måste finnas i naturen för att vara moraliskt går i den moralistiska fällan (Pinker 2002:Ch.8-11).

Då den empiriska forskningen styrs av forskarens verklighetsföreställningar och värderingar har den en ideologisk sida. Den kan man *aldrig* komma ifrån. Det hjälper inte att man skärper sig och bestämmer att värderingar inte får komma in i analysen. De hamnar där ändå, t.ex. vid olika val. All mänsklig verksamhet är i den meningen ideologiskt betingad. Hur ska vi hantera detta? Våra tre epistemologiska grundpositioner står för följande uppfattningar:

1. *Objektivisterna* ser inte problemet eftersom de normalt uppfattar värden och värderingar som något som står utanför den (empiriska) forskningen.

2. *Intersubjektivisterna* måste stipulera vilka värden de arbetar utifrån. Detta får inte ske godtyckligt eller enbart på forskarens individuella grund. Istället bör hon söka sig till värderingssystem som ger bredare anknytning (jfr Flyvbjerg 2001:130f).

3. *Nihilisterna* anser att det ena värdet kan vara lika bra som det andra och ser inte någon anledning att blanda sig i diskussionen.

Var finns värdegrunden för intersubjektivistisk analys? Idéhistorien har två dominerande konstruktioner för att spåra gemensamma värden för mänskligheten. Den ena är naturrätten; den andra är samhällskontraktet. Naturrätten har metafysisk grund. Samhällskontraktet framställs som ett (fiktivt) kontrakt mellan människor. Ingen av de båda konstruktionerna är empiriskt rimlig. Istället bör man se samhällsvärdena som resultatet av en kamp mellan olika intressen (Tilly 2002:123ff). I dagsläget finns det emellertid en stabil värdegrund som är en historisk produkt med nästan naturrättslig status. Samtidigt kan den beskrivas som ett mycket brett kontrakt i meningen att en stor del av mänskligheten har ställt sig bakom. Vad som avses är FN:s *Universal Declaration of Human Rights*. Artikel 1 i deklARATIONEN anger huvudlinjen:

Alla människor äro födda fria och lika i värde och rättigheter. De äro utrustade med förnuft och samvete och böra handla gentemot varandra i en anda av broderskap.

Alla humanvetenskapliga framställningar bör värdemässigt knytas till deklARATIONEN. Det betyder att vi ska konfrontera vår empiri med deklARATIONEN och ha den som underlag för vår normativa och konstruktiva teori. De mänskliga rättigheterna ska ge den värdegrund som verkligheten ska mätas mot. För att detta ska vara möjligt måste deklARATIONEN göras mer instrumentell. En väg att åstadkomma detta är att specificera den genom att koppla in de demokratiska substansvärdena, nämligen *jämlikhet, frihet, rättvisa* och *solidaritet*. I nästa steg kan vi tillfoga de demokratiska processvärdena *öppenhet, ömsesidighet, diskussion* och *ansvar* (jfr Lundquist 2001).

5. Metodologi för humanvetenskap

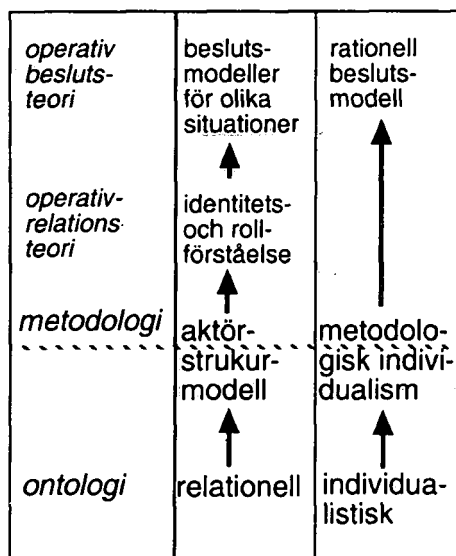
Metateorin ska styra metodologin som svarar för den konkreta vetenskapliga analysen. Metodologi handlar om de instrument – *problem, te-*

ori och *metod* – med vilkas hjälp vi väljer och analyserar *material* för att komma fram till *resultat* (jfr Lundquist 1993:115ff).

5.1 Samband mellan ontologi och metodologi

Ontologi och metodologi måste ha ett logiskt samband. I praktiken är detta inte alltid fallet. Många humanvetare blandar friskt metodologier över ontologiska gränser utan att alltid ens vara medvetna om att det finns någon ontologi. En sådan eklekticism är problematisk. Det är som om en fysiker ibland skulle använda modeller som förutsätter att jorden är rund, ibland att den är platt. Får han inte ett bra svar med den ena modellen, väljer han den andra och kan på det sättet vingla fram mellan olika verkligheter. Det går inte att skapa en syntes, t.ex. att jorden är en kub, mellan så oförenliga ontologier.

Sambanden mellan ontologi och metodologi är inte alltid entydiga inom humanvetenskap även om man anstränger sig att följa logiska principer (Lloyd 1993: 45f, 84f). Avsaknaden av en fast punkt kan bidra till detta. Figur 5 ger samband mellan ontologi och metodologi för ett

Figur 5. Exempel på relationer mellan ontologier och metodologier.

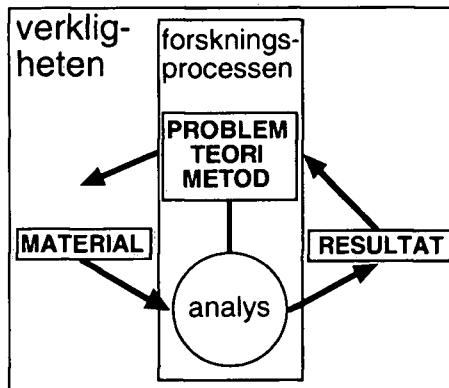
relationellt och ett individualistiskt fall. Relationella ontologier leder till en relationell metodologi, t.ex. en aktör-strukturmodell. Individualistiska ontologier leder till en individualistisk metodologi, t.ex. metodologisk individualism. Aktör-strukturmodellen leder sedan till en operativ relationsmodell (aktörers identitets- och rollförståelse) varefter följer beslutsmodeller för olika situationer. Den metodologiska individualismen går direkt till operativ beslutsteori – oftast utformad som (begränsad) rationalitet.

5.2 Forskningsprocessen

Forskningsprocessen befinner sig i verklighetens tid och rum (jfr Reed 1996:33f). Det finns inte några universella, givna, neutrala metodologier. Om man tror det förs dolda värderingar in i processen (jfr Bernstein 1983:44f). För intersubjektivismen saknar analysinstrumenten värde i sig. En operativ teori som inte är instrumentell förkastas. Följden blir ett evigt metodologiskt prövande för att finna mening, och det finns inga slutgiltiga svar. Allt är provisoriskt.

Relationen mellan forskaren, forskningsprocessen och resten av verkligheten är komplicerad. Forskaren har inte direkt tillgång till verkligheten utan väljer ett material (data) med hjälp av sin metodologi. Materialet konfronteras med metodologin (problem, teori, metod) i analysen och produkten blir forskningsresultatet (figur 6). Resultaten är alltså beroende av problem, teori, metod och material (vilka i sin tur är beroende av forskarens miljö och personlighet). Ändrar vi något moment kan resultatet förändras. Att tala om objektivitet är inte meningsfullt. Vad som krävs är intersubjektivitet inom ramen för analysen (jfr Lundquist 1993:115ff, Roberts 1996:x).

Forskaren går fram och tillbaka mellan det abstrakta och det konkreta. Processen genomförs gång på gång och gör det möjligt att bedöma om metodologin ger det relevanta materialet, om analysen omfattar de relevanta kategorierna och behandlar materialet på ett adekvat sätt och om resultaten ger mening. Vi kan se oöverensstämmelser mellan analysmodellen och det vi upplever och får indikationer på vad som är relevant och vad som ger mening. Vi ser kanske också vad som är beständigt och vad som är tillfälligt.

Figur 6. Modellen av forskningsprocessen.

Konkret och abstrakt hör samman – är olika nivåer av samma sak.

Olika operativa teorier utser olika förhållanden som relevanta för analysen. Valet av teori beror delvis på forskarens intresse. Forskaren tillför verkligheten sitt teorival som grundas i ”definition, synvinkel, strategi, tillnärmelse-sätt”. Man kan i detta fall inte tala om empiriskt rätt eller fel utan istället om olika stor relevans eller användbarhet. Därmed är varken generell, falsifierbar teori eller teoretisk kumulativitet möjlig (Knapp 1984:36).

5.3 Typ av operativ teori

Det finns *realistisk* och *reduktionistisk* operativ, empirisk teori. Den reduktionistiska teorin omfattar forskningsinriktningar som ”rational choice” och ”public choice”. Skillnaden mellan teorierna ligger framför allt i tre förhållanden:

1. Den realistiska teorin försöker efterlikna verkligheten i sina modeller – *abstraherar*, medan den reduktionistiska teorin *medvetet* bortser från realism – *reducerar*. I fysiska modellbyggen, t.ex. en båtmodell, bygger realister en förminskad kopia av båten. Allt finns med, men detaljerna syns inte så väl. Reduktionister återger någon del av originalet, exempelvis roddret, och hävdar att detta är tillräckligt för att ge prediktioner om fartyget.

2. Den realistiska teorin fordrar samstämmighet mellan ontologi och operativ teori. Den reduktionistiska teorin arbetar enbart på operativ nivå utifrån några enkla, analytiskt lätt hanterbara, stipulationer (t.ex. egoism och fullständig rationalitet). En forskare, som arbetar med reduktionistisk teori, kan mycket väl ha en realistisk ontologi, men denna beaktas inte i den operativa analysen.

3. Den realistiska teorins resultat (substans) kan värderas efter huruvida den *ger mening eller inte* (sann – falsk i positivistisk version). Den reduktionistiska teorins resultat värderas efter sådant som *förmåga till prediktion* eller, på en lägre ambitionsnivå, *förmåga att åstadkomma testbara hypoteser*.

Det föreligger således kvalitativa skillnader mellan de båda teorierna på inte mindre än tre centrala punkter. Olikheterna kan inte fejas av bordet med påståenden av typen ”all teori förutsätter någon form av förenklingar”. Det är korrekt men trivialt. Uttrycket *förenkling* är dessutom vilseledande. För realistisk teori innebär det en rörelse från konkret till abstrakt. För reduktionistisk teori gäller det en rörelse från helheten till delen. Även om reduktionistisk teori skulle komma fram till korrekta prediktioner gör den bristande realismen i stipulationerna att vi inte vet varför det blivit så (jfr Bütche 2002:483). I vilket fall som helst prövas nästan aldrig prediktionsförmåga i efterhand. Den fråga vi har rätt att ställa är: *varför skulle en teoribildning som är tveklöst orealistisk vara framgångsrik beträffande prediktion?*

Vi har hamnat i den absurda situationen att många inom public choice-skolan – i varje fall tyst – har accepterat egoism och fullständig rationalitet som approximeringar av realiteten. Detta har förstås mött motstånd och bl.a. föreslås att man går tillbaka till Herbert Simons modeller för begränsad rationalitet (Jones 2002, 2003). Jag vill påminna om att Simon redan på 1940-talet reagerade mot just den fullständiga rationaliteten genom att föra fram begränsad rationalitet som mer realistisk. Nu är vi åter där. Tala sedan om kumulativ samhällsforskning!

De enkla modellernas transhistoriska uttalanden tenderar att vara antingen felaktiga eller triviala. Det blir inte bättre om man gör de reduk-

tionistiska modellerna mer realistiska. Försöken att förse modellen med en institutionell kontext leder till att den förlorar sin tydlighet och logisk-deduktiva elegans (Mouzelis 1993:683). Förmedling av forskningen kompliceras av att modellbyggarna gömmer sig bakom tekniskt svåråtkomliga resonemang ibland uttryckta i matematiskt formelspråk. Ernst Gellner skriver att "liksom fysiken är ekonomin mer eller mindre stängd för lekmannen genom att den är teknisk och kontraintuitiv; till skillnad från fysiken, emellertid, återbetalar den inte denna förlust genom att presentera pålitliga och accepterade resultat eller att ens framstå som tydligt överlägsen lekmannen i sina bedömningar" (hämtat från Lloyd 1993:210f).⁸

Reduktionistisk teoribildning kan ändå vara till god heuristisk hjälp för att resonera om komplicerade frågor på ett enkelt sätt för att senare gå vidare med realistisk analys. Forskare är förhoppningsvis alltid medvetna om ett problems komplexitet, men i teoriformuleringsprocessen reducerar respektive abstraherar de tills problemen kan hanteras begreppsmässigt. Resultatet används sedan till att försöka förstå komplexiteten. Så gör också människor i allmänhet för att kunna hantera vardagssituationer (Adam 1990:4f).

5.4 Teoriprovning

Hur utvärderas operativ, realistisk, empirisk metodologi? Man kan värdera frågeställningar, operativa teorier och metoder för empirisk samhällsanalys utifrån flera olika nivåer, t.ex. ontologisk, epistemologisk och metodologisk. För just realistisk operativ teori gäller följande:

1. På *ontologisk* nivå (vad är verkligheten?) klagörs om den operativa teorin passar in i ontologins bild av verkligheten (t.ex. historiens, människans och samhällets natur).
2. På *epistemologisk* nivå (vad kan vi ha kunskap om och på vilket sätt?) klagörs om den operativa teorin förmår ge den typ av kunskap som är möjlig.
3. På *metodologisk* nivå (de operativa kategorierna) klagörs man om den operativa teorin fyller kraven på *processer* (t.ex. kontroller-

barhet med logik och ordning) och *substans* (t.ex. om resultaten är sanna eller ger gemensam mening).

Reduktionistiska modeller värderas enbart på *operativ* nivå. Upphovsmännen (men inte alltid epigonerna) är förstås medvetna om att modellen, dvs. den ekonomiska människan med fullständig rationalitet och egoism, inte är realistisk. Därför borde reduktionistiska teorier "testas primärt efter hur korrekta prediktioner de kan ge snarare än efter hur realistiska deras antaganden är" (Downs 1957:21). Prediktion är dock en mycket avlägsen möjlighet för humanvetenskapen. För meso- och makroproblem är den knappast möjlig. Även för mikronivå är den problematisk. Människor är nyckfulla, inkonsekventa, påverkas av omgivningen och ändrar sig. Prediktion är inte humanvetenskapens starka sida (jfr Mazlish 1998:18ff).

Objektivismen har instrument för att pröva om en operativ teori är bra eller dålig. Det finns kriterier för såväl process som substans (resultatet av processen). Vid processprovning undersöks om forskaren noga följt de metodologiska reglerna. Var och en som företar en viss analys ska därmed komma fram till samma resultat. Vid substansprovning konfronteras forskningsresultaten med teorin som verifieras eller falsifieras.

Intersubjektivismen kräver att processen ska redovisas så att läsaren kan följa med och ta ställning – kontrollerbarhet. Syftet med substansprovningen är att komma fram till vad som ger mening – "sanningen" – genom *gemensam* subjektivitet. Många forskare ska ha samma bedömning av resultatet.

Nihilismen saknar intresse för teoriprovning.

För intersubjektivismen är mikronivåns substans till en viss grad tillgänglig genom *introspektion*. Genom oss själva kan vi *förstå* andra människor dock utan att komma in i deras mentala operationer (jfr Sober-Wilson 1998:252ff). Metoden har begränsningar. Även om en person talar om för oss vad hon tror och gör förblir hennes tankar och aktiviteter hennes egna (Fuchs 2001:122). Individuell introspektion erbjuder osäker kunskap men kan som intersubjektiv el-

ler kompletterad med annan kunskap vara värdefull.

Svårigheterna att *förstå* ökar med antalet länkar i kausalkedjorna. Objektivismens substantiella teoriprövningsdimension sann–falsk ser intersubjektivismen som svår att upprätthålla på mesonivå och makronivå. Sanningen är inte något ”fast, permanent och absolut utan kan förstås som en pågående process, socialt konstruerad såväl som konstruerande, och öppen för ifrågasättande” (Adam 1990:7). Det finns inget givet förflutet som vi kan använda till att verifiera eller falsifiera våra teorier (Bevir 1994:328ff). Ambitionen för makroteorin blir att *begripa* tillvaron. Resultatet ska vara intersubjektivt tillgängligt i betydelsen att det ska kunna ge *gemensam, subjektiv mening*. Det är analogt med att vi kan hantera en maskin och ha begrepp om hur den verkar utan att kunna förklara dess funktionssätt kausalt. Våra upplevelser av verkligheten disciplineras med rationellt försvarliga kriterier som möjliggör jämförelser mellan olika metodologier (jfr objektivitetsbegreppet hos Bevir 1994:332f):

Rekonstruktionen av det förflutna visar sig sålunda vara en subjektiv process. När en gång de grundläggande och mest elementära fakta om den historiska situationen har etablerats – det datum som en händelse ägde rum, namnen på deltagarna – kommer framkallandet och återskapandet av förhållandena kring denna händelse att bero på den kritiska intelligensen, den historiska skickligheten och krafterna till fantasirik rekonstruktion hos den enskilde historikern. Den tolkning som mest sannolikt får instämmanden är den som är mest plausibel i sin användning av tillgängliga bevis och sin förmåga att inkorporera de olika bitarna av detta bevis i ett sammanhängande och övertygande helt. (Elliot 2003: 23)

Olika resultat kan ge olika mening för olika forskare. Makronivån är särskilt svårhanterlig. Strävan är att nå fram till bredast möjliga intersubjektiva enighet kring tolkningen av den kontrollerade forskningsprocessens resultat. Det finns annan kunskap än vetenskapens som kan ge mening. Humanvetaren kan söka sig till skönlitteraturen, journalistiken eller konsten för att finna meningsfulla analyser av verkligheten. Finns

det någon humanvetare (Weber inräknad) som har givit en mer inträngande bild av byråkratin än Kafka? Men tillgänglig genom kontrollerbarhet är hans böckers tillkomstprocess förvisso inte. Samma sak gäller för s.k. tyst kunskap.

Kontrollerbarheten kräver bl.a. en explicit redovisning av ontologi, epistemologi och metodologi. Utan att veta vilka kategorier som styr valet och analysen av materialet kan läsaren inte bedöma forskningsresultaten. Flyvbjerg (2001: 129) vill reducera vikten av att redovisa metodologin och hävdar att: ”forskare som arbetar i en fronesisliknande inriktning har en sund instinkt för att gå på med sin forskning och inte involveras i metodologi.” Jag håller inte alls med honom.⁹ Utan möjlighet till kontroll av forskningsprocessen är samhällsforskarens bidrag inte ens additiva.

Det finns problem med empiricismens överdrivna fokusering på metod (teknik). Tendensen är t.o.m. att metoden/tekniken utpekats som vetenskapens kärna medan metateori och operativ teori negligeras. Metodfokusering förklaras sannolikt av att metod uppfattas som tekniskt neutral, men någon neutral metod finns inte. Om vi inte redovisar metodologin kan vi precis lika gärna skriva romaner. Romanen är förstås ingen dålig genre för att förmedla insikter om människors sätt att fungera. Men vetenskap är den förvisso inte.

5.5 Vetenskaplig metodologi och multikunskap

Det finns många typer av kunskap utöver den vetenskapliga. Denna utgör inte ens riktlinje för all annan kunskap utan är bara en särskild typ av kunskap som har sina fördelar och nackdelar. Realistisk humanvetenskaplig kunskap omfattar *empirisk teori* (hur är det och hur kan det förstås?), *normativ teori* (hur bör det vara och hur kan det rättfärdigas?) och *konstruktiv teori* (hur kan det vara och hur kan det åstadkommas?). Alla tre är centrala kunskapsformer men ingen av dem, inte heller den konstruktiva teorin, kan direkt omsättas i politisk handling. För detta fordras kompletterande kunskap. Sådant som *lokalkunskap*, *politisk kunskap*, *expertkunskap*, *yrkeskunskap* och *konstnärlig kunskap* måste

också beaktas när man utformar konkreta åtgärder.

Den bredare, vetenskapliga diskussionen om kunskaps typer gäller så gott som uteslutande för- och nackdelar med respektive disciplin-, tvär- eller flervetenskap. Behovet av och möjligheterna till att koppla vetenskaplig kunskap till andra typer av kunskap lämnas därhän. Men vad vi mest behöver är en teknik för att utforma *multikunskap* sammansatt av alla erforderliga kunskapsformer. Hur vi når fram till en användbar multikunskap måste vara kärnfrågan för vår totala kunskapssträvan. Alla kunskapsformer kan vara viktiga och värdefulla. Vetenskaplig kunskap har egenskaper, främst knutna till intersubjektiviteten, som ger den en betydelsefull plats i den breda kunskapsprocessen.

Det är inte självklart att olika kunskaps typer går att förena. En undersökning av behandlingsmetoder för samma ändamål, utformade inom universitetsforskning, vårdforskning och professionell terapi, visar att de tre kunskapsformerna kom i konflikt i den praktiska tillämpningen. Detta trots att användarna på olika områden inte stod så långt från varandra utbildningsmässigt. Ännu mer problematiskt kan det vara när man ställer kunskap hos forskare, politiker och ämbetsmän mot varandra (Burns-Flam 1987:349ff).

I en konfliktsituation är det inte alldeles självklart vilken typ av kunskap som bör ha företräde. Olika kunskaps typer företräder olika intressen och behov i olika samhällssektorer. Kunskap är en maktkälla bland andra. Med hjälp av vetenskaplig kunskap kan politikerna i västdemokratierna legitimera sina beslut inför medborgarna. I en annan samhällstyp kan religionen spela samma roll (jfr Burns-Flam 1987:352ff). Denna omständighet ställer stora krav på forskarna att inte manipulera sina forskningsresultat. Omedveten manipulering kan man i viss mån komma tillrätta med genom att intersubjektivitetskraven är ordentligt tillgodosedda och den vetenskapliga diskussionen levande.

6. Olika typer av samhällsmönster

Enligt en vida spridd föreställning bör samhällsvetenskapen inriktas på att klarlägga mer allmänna regelbundenheter och samband i tillvaron. Detta innebär en nomotetisk strävan till skillnad från en ideografisk som gäller kunskap om enskilda fall. Svaret på frågan om vad som är nomotetiskt respektive ideografiskt är inte givet.

6.1 Olika typer av samhällsmönster

Förekomsten av *naturlagar* som är giltiga i alla situationer accepteras av de flesta. Det blir avsevärt mera komplicerat då vi kommer in på förhållandet mellan människor. Själva termen *lagar* styr tänkandet i riktning mot naturlagar varför jag väljer termen *samhällsmönster* som samlingsbeteckning på samhällets regelbundenheter. Tre positioner i frågan om samhällsmönster redovisas och kommenteras:

1. *Samhällslagarna*, beständiga mönster i tid och rum, är av samma karaktär som naturlagarna – kausala och ahistoriska, giltiga för alla tider och situationer. En allmän lag är ett påstående om ett nödvändigt samband mellan två händelser. Forskaren, som finner samhällslag och formulerar dem i en teori, kan förutse vad som kommer att ske i samhället.

Några påstår att om det inte finns några samhällslag, är en samhällsvetenskap omöjlig. Vetenskap är därmed att "upptäcka allmänna lagar som täcker ett brett område av specifika fenomen" (Gordon 1991:34,29). Enligt detta synsätt finns det ingen avgörande skillnad mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap. Därmed kunde man starta sökandet efter samhällslag i området för naturvetenskapen – frågan om människans biologiska natur.

2. *Samhällstendenserna*, probabilistiska mönster, har ibland uppfattats som en svagare variant av samhällslag (Miller 1987:20f). "Historiskt villkorlig teori" är en annan beteckning (Paige 1999:784ff). Människor som verkar inom samma typ av strukturer tenderar att socialiseras på liknande sätt, få liknande information och konfronteras med liknande begränsningar och möjligheter. Ställda inför likartade situationer tenderar människor att verka på liknande sätt. Ett tydligt *kontextberoende*

de gäller. Ibland talar man om "regelstyrt beteende". "Med 'regler' avser vi rutiner, procedurer, konventioner, roller, strategier, organisatoriska former och teknologier kring vilka politisk aktivitet är uppbyggd. Vi avser också de övertygelser, paradigmer, koder, kulturer och den kunskap som omgärdar, stöder, utvecklar och motverkar dessa roller och rutiner" (March-Olsen 1989:22).

Marxismen ansluter till samhällstendenser med utvecklingsmodellen för kapitalismen. Kapitalismen har en inneboende strukturell logik som förmår människorna att handla på visst sätt, vilket förstärker strukturen och ökar tvånget på människornas beteende osv. tills kapitalismen så småningom bryter samman. Andra mönster av liknande slag är Duvvergers relatering av valmetod och partisystem (majoritetsval leder till tvåpartisystem och proportionella val till flerpartisystem), Michels "oligarkins järnlag" (organisationer tenderar mot oligarki) samt sociologins generalisering om ökande specialisering i samhället (jfr Gordon 1991:32ff).

3. *Samhällslikheterna och -olikheterna* upptäcker man genom att jämföra sociala fenomen som uppträder i samma eller olika situationer, platser och tidpunkter. Man ser likheter och skillnader mellan konkreta fall. Bakgrunden kan vara det som i förra fallet beskrevs som "regelstyrt beteende", men ambitionen för teorikonstruktionen är lägre.

När vi ska förstå ett fenomen kan vi relatera det till vad det inte är, till vad det liknar och till vad det är olikt (Adam 1990:20). På grundval av de noterade likheterna och skillnaderna bygger vi upp sådant som analogier, metaforer, idealtyper, analyskeman och typologier vilka sedan konfronteras med konkreta fall. Analysmodeller ställer samman de faktorer som vi bör hålla ögonen på för att kunna analysera ett visst samhällsproblem. De riktar vår uppmärksamhet på de studerade elementen och relationerna och deras respektive egenskaper. De hjälper oss till en förståelse som gör att vi har vissa föreställningar då vi konfronteras med ett annat fall.

Hur ska man förhålla sig till dessa tre typer av samhällsmönster och deras teoretiska uttryck? *Samtliga tre befinner sig inom ramen för ett normotetiskt tänkande.* Hur förhåller de sig till de tre

aggregeringsnivåerna? Lagbundenheter förekommer i varje fall inte på meso- och makronivå. Tendenser förekommer inte på makronivå och är inte vanliga på mesonivå. Det verkar som om meso- och makronivå väsentligen har att förlita sig på samhällslikheter och -olikheter. Av särskild vikt är mikronivåns sammanknytning av natur och samhälle, biologi och kultur. Om någonstans bör samhällstendenser ligga inom räckhåll där.

6.2 Likheter och olikheter som samhällsmönster

Samhällslikheter och -olikheter spelar stor roll inom humanvetenskapen. Statsvetaren kan se att händelser av samma typ, t.ex. regeringsskiften, revolutioner, beslutsfattande eller väljarbeteende, har likheter. Erfarenheten från ett fall, uttryckt i analyskeman och idealtyper, hjälper till att hantera andra fall av liknande typ. Metaphorer och analogier riktar uppmärksamheten på samband som kan vara värda att studera. I sin analys av stater och sociala revolutioner pekar Theda Skocpol på svårigheten att använda de generella modeller som hon studerade när hon gick in i projektet. Istället valde hon att se på likheter och olikheter mellan de tre stora revolutionerna i Frankrike, Ryssland och Kina. En komparativ analys med två tillvägagångssätt, likhetsmetoden och skillnadsmetoden, blev hennes metodval (Skocpol 1979:5ff,33ff).¹⁰

Vi använder metaforer för att förstå oss själva och världen (Evans-Wamsley 1999:117). Analogier och metaforer ger en betydande heuristisk potential som gör att vi inte måste kasta oss ut i det okända varje gång vi granskar verkligheten. Värderingen av metaforer i samhällsforskning varierar starkt. Abrams menar att förändringsmetaforer, som evolution och utveckling, snarare leder bort från än fram till en genuin historisk sociologi (Abrams 1982:6). Andra ser ett stort värde i den språkliga rikedom och de möjligheter till associationer som metaforer förmedlar (jfr Petersson 1987:11). Metaforen ska vara relativt enkel, annars kan budskapet förloras. Den måste vara lätt identifierbar och känd av de personer till vilka den riktas. Viss återhållsamhet rekommenderas då en alltför kraftfull metafor

kan fånga intresset på bekostnad av det studerade fenomenet (Evans-Wamsley 1999:117f).

Analogier med naturen får inte betyda att man övertar naturvetenskapens lagmässighetssyn. Det har annars nästan varit regel att nytänkande inom naturvetenskap följts av analogiförsök inom humanvetenskaper. Man kan bara se på de mekanistiska, organiska osv. tänkesätt som utvecklats under århundradena. Idag gäller det kaosteori och biologisk evolutionsteori. Syftet med användningen av sådana metaforer har vanligtvis varit heuristiskt.

Det är inte vetenskapligt försvarligt att gå helt induktivt tillväga. Det krävs ramar för att sortera data. För den uppgiften konstrueras analys-scheman, analysramar, analysmodeller och idealtyper. Dessa samlar upp de faktorer som vi tror spelar en roll för förståelsen av ett visst fenomen. Detta är så långt humanvetaren har grundad anledning att sträcka sin nomotetiska ambition för meso- och makronivå. Historien kan dock inte ta sig vilka uttryck som helst. Strukturer och naturen ger både möjligheter till och restriktioner på vad människan kan åstadkomma.

Att beskriva hantering av likheter och olikheter som moment i ett *nomotetiskt* teoribygande är inte självklart. Men det är uppenbart att det inte kan gälla en rent ideografisk strävan. Humanvetaren klarlägger likheter och olikheter utifrån någon föreställning om att det kan finnas återkommande mönster. Därmed kan vi lära oss något av historien och inte ständigt ställas inför totalt oprövade situationer. Ambitionen är dock betydligt lägre än hos objektivisterna som förfäktar att det finns samhällslagar och samhällstendenser.

6.3 Samhällsmönster och förklaring

De tre olika typerna av samhällsmönster uppmuntrar olika teoretiska ambitioner. Samhällslagar och samhällstendenser syftar till att *förklara* och *förutsäga*. För samhällsligheter är ambitionen att *finna mening* och *förstå*. Av *förstå* kan man föreställa sig åtminstone två varianter. Den första är den hermeneutiska synens empati-präglade "införståelse" som primärt är aktuell för mikronivå. Den andra är förståelse i betydelsen att *begripa* något, att förstå sammanhang

och processer, vilket huvudsakligen gäller för makronivå. Forskning i komparativ historisk analys inom samhällsvetenskapen arbetar med tekniker som ska kunna ge underlag för att *begripa* (jfr Goldstone 2003).

Vi fokuserar på metodologi och kausalitet. Ju större sociala aggregat som studeras (som makronivåns kulturer, världskrig, imperialism), desto svårare är det att klarlägga samband kausalt. Kausalkedjorna innehåller många länkar, kommer från många håll och påverkar på olika sätt och med olika styrka. Ytterligare finns det ömsesidigheter och feedbackslingor som vi inte alltid förmår upptäcka. Det är inte möjligt att spåra och följa upp alla dessa sammanhang. Att som positivismen tala om beroende och oberoende variabler i detta virrvarr av relationer är direkt vilseledande. Man kan se användning av *begripa* som en kapitulation för de oerhörda krav som långa kausalkedjor med stor komplikation ställer på metodologin. Någon strikt rekonstruktion av alla kausalsamband är inte genomförbar (jfr Lloyd 1993:50f). Det finns en tydlig skillnad mellan realitetsplan och informationsplan beträffande kausalitet. Här följer informationsplanen:

Den mänskliga hjärnan är konstruerad för att söka enkla orsaker. Den undviker icke-orsakade händelser och föredrar istället att sluta sig till att när A och B uppträder tillsammans är det antingen A som orsakar B eller B som orsakar A. Tendensen är starkast hos schizofrena som ser kausala samband mellan de mest uppenbara slumpmässigheter. Men ofta är A och B enkla parallella symptom på någonting annat. Eller t.o.m. värre, A kan vara både orsaken till och effekten av B. (Ridley 2004:124)

En svårighet med likheter och olikheter är att det inte finns två samhällsliga händelser som är identiska utan bara i olika grad lika varandra (jfr Griffin 1992:414). Sztompka uttrycker det som att "strängt taget finns det inte två tidsmässigt särskilda tillstånd hos någon social enhet (en social handling, en grupp, en gemenskap, ett samhälle, en institution) som kan vara identiska" (Sztompka 1993:43f). Problemet kan illustreras med ett exempel. Exakt lika händelser kan inte

ens åstadkommas med något så enkelt som en idrottsmans spjutkast. Vartenda kast är unikt. Det gäller även om kastaren tränat i många år för att få till det optimala kastet som ansluter till hans egna förutsättningar och till bestämda konventioner om vad som är bra och dåligt i genren. Samtidigt har kasten likheter vilket motiverar att vi ser dem som av samma art och försöker beskriva dem med hänvisning till hur nära de ligger idealkastet. Denna metod, idealtypsmetoden, är viktig i samhällsvetenskaplig forskning. Det finns generellt skäl att utveckla formaliserade komparativa metoder. ”Den komparativa metoden är så gott som oundgänglig för strukturell historisk forskning även om varje struktur är unik i några avseenden” (Lloyd 1993:72).

Föreställningen att varje händelse är unik skrämmer nomotetiskt syftande humanvetenskap av typen positivism. Men att forskaren inser att varje händelse är unik behöver inte innebära att han bara ser mängder av obegripliga händelser som aldrig kan relateras till varandra. Olika händelser kan ha både likheter och olikheter, och dessa använder vi som utgångspunkt för att få ordning i vårt studium av samhället, dvs. för att *förstå* och *begripa* vad som sker. Våra analysinstrument är i första hand inriktade på att finna mening genom att peka på samhällsligheter. Med hjälp av analys-scheman, analogier, metaforer och idealtyper försöker vi ordna och tolka vår upplevelse av tillvaron. I användningen av analogier och metaforer finns ingen automatik. Forskaren får inte driva analogier alltför långt eller tänja metaforenas räckvidd till den grad att resultatet framstår som orimligt eller rentav löjligt.

6.4 Mekanismer och processer

Det görs ständigt försök att omformulera problemet om regelbundenheter. För tillfället uppmärksammas *mekanismer*. Eftersom dessa kan hjälpa till att klargöra skillnaden mellan mikronivån och övriga aggregationsnivåer ska jag gå in i resonemanget. Den första frågan är: vad är en mekanism?

Termen har använts tidigare vid analyser av förändring. Norbert Elias presenterar strukturen för sina civilisationsanalyser med att ”[d]en so-

ciogenetiska och psykogenetiska undersökningen går ut på att avslöja den ordning som ligger under historiska förändringar, deras mekanik och deras konkreta mekanismer” (Elias 1939: xv). Han nämner några ”historiska utvecklingsmekanismer” som han funnit under arbetets gång. Det gäller “[t]ermer som socio- och psykogenesis, affektivt liv och instinktprägling, externt och internt tvång, förlägenhetsströskel, social makt, monopolmekanism” (Elias 1939: xviii). Plotkin (2002: 122) beskriver mekanismer som strukturer av ömsesidigt anpassade delar som man kan se och röra vid.

Elster förnekar såväl att det finns lagar i samhällsvetenskapen som att den enbart kan beskriva och berätta. Vi står ”ljusår ifrån det stadium på vilket det är möjligt att formulera allmänna lagliga regelbundenheter om mänskligt beteende”. Istället, menar han, ”bör vi koncentrera oss på att klarlägga små och medelstora mekanismer för mänsklig handling och interaktion”. Mekanismer kan analysera relativt korta tidsrymder med ett relativt begränsat antal länkar i kausalkedjor (Elster 1998:45ff, 1989:viii). Elster föreställer sig tydligen att mekanismtänkandet skulle vara tillämpligt på mikronivå och, möjligen, (lägre) mesonivå.

Mekanismtanken har hämtats från naturvetenskaperna och finns t.ex. inom biologin. Idén är där att alla *processer* drivs av kausala *mekanismer*. Mekanismerna får processerna att verka. Inom psykologi uppfattas t.ex. medvetandet som en samling processer som drivs av mekanismer. Medvetandet är resultatet av kemi precis som allt annat som hör till människans biologi. På något sätt, som man ännu inte riktigt förstår, är medvetenheten och hjärnan samma sak. Att verkligen klarlägga detta är en formidabel uppgift som just påbörjats (Plotkin 2002:161ff). Vad som avses är biologiska och psykologiska mekanismer knutna till mikronivån.

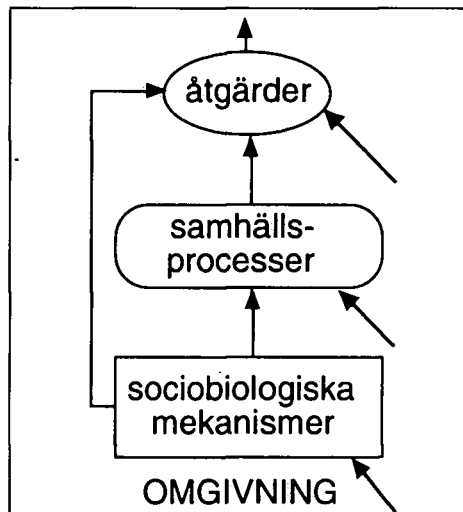
Att det finns ett samband mellan biologi och samhälle är självklart liksom att relationen är artspecifik. Det är inte någon tillfällighet att abborren, myggan eller elefanten inte har samma kultur(er) som människan. Speciellt mänskliga egenskaper, som att människan har språket och avancerade kunskapsstrukturer, styr oss i bestämda riktningar (Plotkin 2002: 171f). Olika

uttryck används för att beteckna människans biologiska bindningar. Boehm använder *medfödd benägenhet* (innate propensity). Han redovisar ett antal alternativ som används mer eller mindre synonymt. På engelska är det sådant som "pre-dilection, disposition, predisposition, learning disposition, behavior tendency, behavior trait, behavioral predisposition, genetic disposition, innate disposition and innate tendency" (Boehm 1999: 230). Människan är inget oskrivet blad utan reagerar från livets början på ett artspecifikt sätt. Inom den ramen är variationsmöjligheterna visserligen många, men det finns gränser.

I figur 7 presenteras ett nivåresonemang som är parallellt med Sobers och Wilsons (1998: 297ff) indelning i evolution, motiv och beteende. Det startar med mekanismerna som finns i människans biologi. Därefter kommer samhällsprocesserna (sådant som beslutsprocesser, maktutövning, kontrollverksamhet och kommunikation) som är produkter av aktörernas aktivitet och interaktion. Sist kommer åtgärderna, dvs. beslut, handlingar och utsagor (jfr Plotkin 2002: 121ff). Sociobiologiska mekanismer kan också påverka åtgärder direkt (reflexer) vilket mest gäller mikronivå (Boehm 1999:201).

Det finns ingen deterministisk relation mellan nivåerna. Avståndet mellan (socio)biologiska mekanismer (alltid mikronivå) och samhällsprocesserna (samtliga nivåer) ökar med aggregeringsnivån. Svårigheterna kan kanske vara överkomliga på mikronivå men är sannolikt oöverkomliga redan på mesonivå och är definitivt för stora på makronivå. För individer avgör biologiska mekanismer att de överhuvudtaget kan fungera: tänka, se, höra, stå, gå, tala, äta osv. Sambandet mellan genotyp och fenotyp är komplicerad eftersom det mellan dem ligger ett uppbåd av psykologiska mekanismer. Individer har en smidighet som gör att de inte alltid agerar efter sin genotyp. Den fenotypiska variationen inom och mellan grupper kan påverkas av flera faktorer (Wilson 1997:352f).

Ofta är det mönster i samhällsprocesser, inte sociala mekanismer, som diskuteras i mekanismtermer. Det är t.ex. inte lämpligt att använda uttrycket demokratins mekanismer på meso- och makroföreteelser. Istället bör man välja demokratins processer. Inneslutenheten ger grän-

Figur 7. Relationen mellan sociobiologiska mekanismer, samhällsprocesser och åtgärder.

ser för stabiliteten hos processer även om det kan finnas stabila mikroprocesser av tendensstyp. Ambitionen för processmönster på meso- och makronivå bör inte sträcka sig längre än till samhällsligheter. Vi förmår utforma analyscheman med alla relevanta element och samband där vi ibland menar oss kunna påvisa (inneslutna) kausala samband. Dessa är alltid kontingenta och vi förmår sällan lyfta dem ur den aktuella situationen.

Så mycket mer än en ny modeterm tillför den hittills förda mekanismdiskussionen inte humanvetenskapen. Mekanism är ett ord som ligger bra i munnen och som förmedlar ett intryck av att vi har ett funktionellt verktyg att tillgå. Vad vi har fått är dock bara en ny metafor som kan insinuera samhällstendenser även på meso- och makronivå. Man har hållt nytt vin i de gamla, positivistiska läglarna. Föreställningen om samhällslagar erbjuds därmed ännu en chans som den inte förtjänar. En angelägen uppgift är däremot att klargöra sociobiologiska mekanismer och deras samband med samhällsprocesser på mikronivå.

Det är säkert bäst att för närvarande acceptera de olikheter i analysmöjligheter som egenskaperna hos aggregeringsnivåerna (figur 8), ak-

dimensioner	MIKRONIVA	MESONIVA	MAKRONIVA
• <i>ontologisk</i> (1) Kausalkedjorna (2) Grundenheter (3) Typ av mönster	Korta Individ i grupp Samhällstendenser	Medellånga Mesokategorier och mesokollektiv Likheter och olikheter	Långa till mycket långa Makrokategorier och makrokollektiv Likheter och olikheter
• <i>epistemologisk</i> (4) Epistemologi	Objektivistisk (biologi) och intersubjektivistisk (samhälle)	Intersubjektivistisk	Intersubjektivistisk
• <i>metodologisk</i> (5) Förklaringstyp (6) Analysinstrument	Kausal och förstå Mekanismer och processer	Kausal och begripa Analys scheman	Korrelation och begripa Analys scheman

Figur 8. Nivåspecifika egenskaper.

törspositionerna och verklighetsplanen förorsakar.

6.5 Kumulativitet eller addition?

Historicismen hävdar att historien följer en förutbestämd väg mot bestämda mål. Något sådant har aldrig påvisats. Däremot kan det mycket väl vara så att människor genom sina tidigare åtgärder har skapat strukturer som gör att vissa åtgärder blir mer sannolika än andra. Fenomenet brukar diskuteras i termer av *stigberoende* (Pierson 2003).

Med kunskapsackumulering avses, ”åtminstone implicit och i breda termer”, att ”åstadkommandet av ny kunskap *bygger på* tidigare uppnådd kunskap” (Mahoney 2003:131f). Naturvetenskapen har ambitionen att vara *kumulativ*, dvs. att bidra till att vi efter hand får allt säkrare kunskap om världen.¹¹ Vad gäller för humanvetenskapen? Positivister delar, i enlighet med sin objektivistiska grundsyn, naturvetenskapens uppfattning. Intersubjektivismen menar istället att samhällsvetenskapen inte är kumulativ och aldrig har varit det (jfr Flyvbjerg 2001:29ff). Två förklaringar till den bristande kumulativiteten ligger nära till hands:

1. Det finns inga samhällslagar och samhällstendenser på meso- och makronivå som skulle möjliggjort en kumulativ analys.
2. Avsaknaden av en fast punkt omöjliggör själva ackumuleringen.

Det saknas grund för påståendet att vi efter hand får en allt bättre kunskap om samhället. Samhället förändras hela tiden så att våra statiska, operativa analysmodeller kommer på efterkälken, och vi blir tvungna att utforma nya. Samtidigt ökar komplikationsgraden och förändringshastigheten. Finns det någon som idag vet lika mycket om vårt samhälle som Aristoteles och Marx visste om sina respektive samhällen?

Med en viss metodologi tillämpad på en viss situation får vi ändå en allt bättre kunskap ”inom” situationen ifråga. Men den kunskapen kan inte utan vidare överföras till andra situationer. Vad vi uppnår är *additiv* kunskap. Den kan i och för sig byggas upp på ett systematiskt sätt utifrån ett intersubjektivistiskt perspektiv. Genom att utgå från en *konstruerad* fast punkt och fortsätta inom väldefinierade analysmodeller vet vi i alla fall var vår kunskap är placerad (Mahoney 2003:134f). Vi saknar fortfarande klarlagda samhällsmönster och en verklig fast punkt. Det går aldrig att koppla loss empiriska data från deras metodologi och använda dem till att bevisa eller motbevisa forskningsresultat som har åstadkommit med en annan metodologi.

7. Metateori och metodologi

Det är viktigt att understryka betydelsen av en metateoretisk observans inom humanvetenskaperna. Intersubjektivitetskraven nödvändiggör att forskaren inte bara känner till och redovisar

sina operativa analyskategorier utan också deras metateoretiska förutsättningar. I annat fall är forskningsprocessen inte kontrollerbar, och då är det definitoriskt inte frågan om vetenskap.

I den tudelade humanvetenskapen har å ena sidan mikronivån och å andra sidan meso- och makronivån helt olika förutsättningar. Försök att överbrygga klyftan mellan nivåerna tvingar fram analys av metateoretiska problem. Metateorin används för att ge ramarna för den operativa analysen. Forskaren måste konfrontera sina operativa kategorier med metateorin för att kunna avgöra om de är användbara. Syftet är att skapa överensstämmelse mellan metakategorier och operativa kategorier.

Olika metateorier, epistemologier och ontologier representerar olika grundläggande föreställningar om världen och kan inte sammanställas till en helhet. Någon eklekticism på metanivå är således inte genomförbar. Däremot är det fullt möjligt att förena teorier på operativ nivå. Det innebär att olika operativa teorier kan utformas inom en och samma metateori. Om de olika operativa teorier som vi vill använda kan relateras till varandra inom ramen för samma metateori är eklekticism legitim.

Lennart Lundquist

Noter

1. Detta kunde vara startpunkten *inom* forskarsamhället. Generellt bör som forskning betecknas de processer och den substans som forskarsamhället accepterar som vetenskap.
2. Skarpa skiljelinjer i praktiken brukar följas av utjämning: "De som tidigare kallade sig Sociala konstruktivister bekräftar nu sin tro på en verklighet som är autonom i förhållande till mänskliga begrepp medan de som har fått etiketten Naiva realister är snabba att erkänna vikten av sociala faktorer i vetenskapens historiska utveckling" (Koertge 2000:46, jfr Sober 1980:93ff).
3. Påståendet är oförsiktigt mot bakgrund av att sociobiologi i så hög grad bygger på Darwin (jfr Mahoney 2003:133). Dessutom verkar kontrasteringen av beteendet hos respektive humanvetare och naturvetare märkligt mot bakgrund av Wilsons negativa erfarenheter av egna kollegors beteende (jfr Segerstråle 2000).

4. Det finns även forskare, t.ex. Giddens, Foucault och Elias, som anser att mikro-makro-distinktionen saknar analytiska fördelar (jfr Sibeon 1999:328).

5. I debatten finns både företrädare för en radikal mikroteori (Collins 1981) och motståndare till denna (Ritzer 1985).

6. Metodologisk individualism betecknar metodologier som sträcker sig från att sociala fenomen förklaras helt utifrån individer, till metodologier som förlägger stor förklaringskraft till sociala strukturer (Udehn 2002:498 som inte ser alternativet aktörstruktur). I detta arbete reserveras begreppet för metodologier som ser enbart individer som ansvariga, målmedvetna, mänskliga aktörer (jfr Knorr-Cetina 1981:8ff).

7. Det föreligger en motsättning inom aktör-struktur-tänkandet mellan *struktureringsteori* (som den framför allt framställts av Giddens 1979, 1984) och *analytisk dualism* (som den företräds av bl.a. Archer 1982, 1988, 1995, 1996, 2000).

8. De reduktionistiska rationalitetsmodellerna beskrivs ibland som ett "kraftfullt verktyg" för samhällsanalys. Jag förstår inte vad detta betyder och söker efter en klargörande analogi. Är en spade ett kraftfullt verktyg för att reparera armbandsur? Om svaret är *ja* kan jag förstå varför de reduktionistiska rationalitetsmodellerna uppfattas som kraftfulla i samhällsanalysen.

9. Frågan är om Flyvbjerg själv tror på vad han skriver här – särskilt när han hänvisar till Foucault som exempel på föredömlig metodologisk knapphet. Flyvbjerg (och andra i hans situation) gör sig nämligen stort besvär med att rekonstruera Foucaults metodologi genom att söka hjälp i Foucaults lite tillfälliga utsagor vid intervjuer och i småartiklar. Det hade varit mycket bättre för alla parter om Foucault explicit redovisat sin metodologi i sina monografier.

10. Se diskussionen av kritiken av Skocpol hos Paige 1999:89ff.

11. Frågan är vad naturvetenskapen står i praktiken. Kuhn hävdar t.ex. att nya teorier ersätter de gamla snarare än bygger på dem (Kuhn 1962:84f).

Litteratur

- Abrams, P, 1982. *Historical Sociology*. Near Shepton Mallet, Somerset, England: Open Books
- Adam, B, 1990. *Time & Social Theory*. Cambridge: Polity Press
- Alexander, J, 1987. Action and its Environment, s. 289-318 i Alexander, JC, Giesen, B, Münch, R &

- Smelser, NJ (red) 1987. *The Micro-Macro Link*. Berkely: The University of California Press
- Alexander, JC–Giesen, B 1987. From Reduction to Linkage: The Long View of the Micro-Macro Debate, s. 1-42 i Alexander, JC, Giesen, B, Münch, R & Smelser, NJ (red) 1987. *The Micro-Macro Link*. Berkely: The University of California Press
- Archer, MS, 1982. Morphogenesis versus Structuration: On Combining Structure and Action, *The British Journal of Sociology* 33, 455-483
- Archer, MS, 1988. *Culture and Agency. The Place of Culture in Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press
- Archer, MS, 1995. *Realist Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press
- Archer, MS, 1996. Social Integration and System Integration: Developing the Distinction, *Sociology* 30, 679-699
- Archer, MS, 2000. *Being Human. The Problem of Agency*. Cambridge: Cambridge University Press
- Ashman, K–Baringer, PS (red) 2001. *After the Science Wars*. London: Routledge
- van den Berg, A, 1998. Is Sociological theory too grand for social mechanisms, s. 204-237 i Hedström, P–Swedberg, R (red) 1998. *Social Mechanisms. An Analytical Approach to Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bernstein, RJ, 1983. *Beyond Objectivism and Relativism. Science, Hermeneutics, and Praxis*. Oxford: Basil Blackwell
- Berreman, GD, 1978. Scale and Social relations, *Current Anthropology* 19, 225-245
- Bevir, M, 1994. Objectivity in History, *History and Theory* 33, 328-344
- Boehm, C, 1999. *Hierarchy in the Forest. The Evolution of Egalitarian Behavior*. Cambridge, Mass: Harvard University Press
- Broch, H, (1931). *Sömngångare 3. 1918 Huguenaue eller saktligheten*. Stockholm: Bonniers 1984
- Burns, TR–Flam, H 1987. *The Shaping of Social Organization. Social Rule System Theory with Applications*. London: Sage
- Büthe, T, 2002. Taking Temporality Seriously: Modeling. History and the Use of Narratives as Evidence, *American Political Science Review* 96, 481-494
- Caporael, LR, 1995. Sociality: Coordinating Bodies, Minds, and Groups, *PSYCOLOQUY* 6 (1), (<http://psycprints.ecs.soton.ac.uk/archive/00000448/>)
- Caporael, LR, 2001. Parts and Woles. The Evolutionary Importance of Groups, s. 241-258 i Sedikides, C–Brewer, MB (red) 2001. *Individual Self, Relational Self, Collective Self*. Philadelphia, PA: Psychology Press
- Caporael, LR–Baron, RM 1997. Groups as the Mind's Natural Environment, s. 317-343 i Simpson, JA–Kenrick, DT (red) 1997. *Evolutionary Social Psychology*. Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum
- Castoriadis, C, [1975]. *The Imaginary Institution of Society* [L'institution imaginaire de la société]. Cambridge: Polity Press 1987
- Chirot, D, 1994. *How Societies Change*. London: Pine Forge Press
- Collins, R, 1981. On the Microfoundations of Macrosociology. *American Journal of Sociology* 86, 984-1014
- Collins, R, 1987. Interaction Ritual Chains, Power and Property: the Micro-Macro Connection as an Empirically Based Theoretical Problem, s. 193-206 i Alexander, JC, Giesen, B, Münch, R & Smelser, NJ (red) 1987. *The Micro-Macro Link*. Berkely: The University of California Press
- Collins, R, 1988. The Micro Contribution to Macro Sociology, *Sociological Theory* 6, 242-253
- Collins, R, 1999. *Macrohistory. Essays in the Sociology of the long Run*. Stanford, Cal: Stanford University Press
- Collins, R, 2003. A Network-Location Theory of Culture, *Sociological Theory* 21, 69-73
- Daun, Å, 1999. *Det allmänmänskliga och det kulturbundna*. Stockholm: Prisma
- De Waal, F, 1996. *Good Natured. The Origins of Right and Wrong in Humans and Other Animals*. Cambridge, Mass: Harvard University Press
- Dickens, P, 2000. *Social Darwinism. Linking Evolutionary Thought to Social Theory*. Buckingham: Open University Press
- Downs, A, 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row
- Dunbar, R, [1996]. *Samvaro, skvaller och språkets uppkomst* [Grooming, Gossip and the Evolution of Language]. Stockholm: Norstedts 1998
- Elias, N, [1939]. *The History of Manners. The Civilizing Process*. Volume 1 [Über den Prozess der Zivilization 1]. New York: Pantheon Books 1978
- Elias, N, [1939a]. *Power and civility, The Civilizing Process*. Volume 2 [Über den Prozess der Zivilization 2]. New York: Pantheon Books 1982
- Elliot, J, 2003. The limits of historical knowledge, *European Review* 11, 21-25
- Elster, J, 1989. *The Cement of Society: A Study of Social Order*. Cambridge: Cambridge University Press
- Elster, J, 1998. A plea for mechanisms, s.45-73 i Hedström, P–Swedberg, R (red) 1998. *Social Mecha-*

- nisms. *An Analytical Approach to Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press
- Emirbayer, M, 1997. Manifesto for Relational Sociology, *American Journal of Sociology* 103, 281-317
- Evans, KG—Wamsley, GL 1999. Wher's the Institution? Neoinstitutionalism and Public Management, s. 117-144 i Frederickson, HG—Johnston, JM (red) 1999. *Public Management Reform and Innovation*. Tuscaloosa, Ala: The University of Alabama Press
- Fielding, NG, 1988. Between micro and macro, s.1-19 i Fielding, NG (red) 1988. *Actions and Structure. Research Methods and Social Theory*. London: Sage
- Flyvbjerg, B, 2001. *Making Social Science Matter. Why social inquiry fails and how it can succeed again*. Cambridge: Cambridge University Press
- Fuchs, S, 2001. *Against Essentialism. A Theory of Culture and Society*. Cambridge, Mass: Harvard University Press
- Gerstein, DR, 1987. To Unpack Micro and Macro: Link Small with Large and Part with Whole, s.86-112 i Alexander, JC, Giesen, B, Münch, R & Smelser, NJ (red) 1987. *The Micro-Macro Link*. Berkely: The University of California Press
- Giddens, A, 1979. *Central Problems in Social Theory*. London: MacMillan
- Giddens, A, 1984. *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press
- Goldstone, JA, 2003. Comparative Historical Analysis and Knowledge Accumulation in the Study of Revolutions, s.41-90 i Mahoney, J—Rueschemayer D (red) 2003. *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press
- Gordon, S, 1991. *The History and Philosophy of Social Science*. London: Routledge
- Griffin, LJ, 1992. Temporality, Events, and Explanation in Historical Sociology. An Introduction, *Sociological Methods & Research* 20, 403-427
- Hogget, P, 2001. Agency, Rationality and Social Policy, *Journal of Social Policy* 30, 37-56
- Jones, BD, 2002. Bounded rationality and public policy: Herbert A Simon and the decisional foundation of collective choice, *Policy Sciences* 35, 269-284
- Jones, BD, 2003. Bounded Rationality and Political Science: Lessons from Public Administration and Public Policy, *Journal of Public Administration Research and Theory* 13, 395-412
- Knapp, P, 1984. Can Social Theory Escape from History? Views of History in Social Science, *History and Theory* 23, 34-52
- Knorr-Cetina, K, 1981. The micro-sociological challenge of macro-sociology: Towards a reconstruction of social theory and method, s.1-48 i Knorr-Cetina, K—Cicourel, AV (red) 1981. *Advances in social theory and methodology. Toward an integration of micro- and macro-sociologies*. Boston: Routledge & Kegan Paul
- Knorr-Cetina, K, 1988. The micro-social order. Towards a reconception, s.21-53 i Fielding, NG, (red) 1988. *Actions and Structure. Research Methods and Social Theory*. London: Sage
- Koertge, N, 2000. Science, Values, and the Value of Science, *Philosophy of Science* 67, 45-57
- Kuhn, TS, [1962]. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press, 1970
- Lawler, EJ, Ridgeway, C & Markovsky, B 1993. Structural Social Psychology and the Micro-Macro Problem, *Sociological Theory* 11, 268-290
- Lichbach, MI, 1998. Contending Theories of Contentious Politics and the Structure-Action Problem of Social Order, s.401-424 i Polsby, NW (red) 1998. *Annual Review of Political Science* 1, Palo Alto, Cal: Annual Reviews
- Lindblom, CE, 1990. *Inquiry and Change. The Troubled Attempt to Understand and Shape Society*. New Haven: Yale University Press
- Lloyd, C, 1993. *The Structures of History*. Oxford: Blackwell
- Lundquist, L, 1987. *Implementation Steering. An Actor-Structure Approach*. Lund/Bromley: Studentlitteratur/Chartwell-Bratt
- Lundquist, L, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur
- Lundquist, L, 2001. *Medborgardemokratin och eliten*. Lund: Studentlitteratur
- Mahoney, J, 2003. Knowledge Accumulation in Comparative Research. The Case of Democracy and Authoritarianism, s.131-174 i Mahoney, J—Rueschemayer, D (red) 2003. *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press
- Mandelbaum, M, 1987. *Purpose and Necessity in Social Theory*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press
- March, JG—Olsen, JP 1989. *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*. New York: The Free Press
- Marx, K, [1852]. *Louis Bonapartes 18:e Brumaire* [Der achtzente Brumaire des Louis Bonaparte]. Stockholm: Arbetarkultur 1971
- Mazlish, B, 1998. *The Uncertain Sciences*. London: Yale University Press

- McLennan, G, 1995. After Postmodernism – Back to Sociological Theory? *Sociology* 29, 117-132
- Miller, RW, 1987. *Fact and Method. Explanation, Confirmation and Reality in the Natural and the Social Sciences*. Princeton, NJ: Princeton University Press
- Mouzelis, N, 1993. The Poverty of Sociological Theory, *Sociology* 27, 675-695
- Murdoch, J, 1998. The Spaces of Actor-Network Theory, *Geoforum* 29, 357-374
- Murdoch, J, 2001. Ecologising Sociology: Actor-Network Theory, Co-construction and the Problem of Human Exemptionalism, *Sociology* 35, 111-133
- Münch, R, 1987. The Interpenetration of Microinteraction and Macrostructures in a Complex and Contingent Institutional Order, s.319-336 i Alexander, JC, Giesen, B, Münch, R & Smelser, NJ (red) 1987. *The Micro-Macro Link*. Berkely: The University of California Press
- Newton, T, 2003. Truly embodied sociology: marrying the social and the biological? *The Sociological Review* 51, 20-42
- Paige, JM, 1999. Conjecture, Comparison, and Conditional Theory in Macrosocial Inquiry, *The American Journal of Sociology* 105, 781-800
- Petersson, O, 1987. *Metaforenas makt*. Stockholm: Carlssons
- Pierson, P, 2003. *Politics in Time. History, Institutions, and Social Analysis*. Princeton, NJ: Princeton University Press
- Pinker, S, 2002. *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*. London: Allen Lane
- Plotkin, H, 2002. *The Imagined World Made Real. Towards a Natural Science of Culture*. London: Penguin Books
- Reed, M, 1996. Organizational Theorizing: A Historically Contested Terrain, s.31-56 i Clegg, SR, Hardy, C & Nord, WR (red) 1996. *Handbook of Organization Studies*. London: Sage
- Ridley, M, 1996. *The Origins of Virtue. Human Instincts and the Evolution of Cooperation*. London: Penguin Books.
- Ridley, M, 2004. *Nature via Nurture. Genes, experience and what makes us human*. London: Harper Perennial
- Ritzer, G, 1985. The Rise of Micro-Sociological Theory, *Sociological Theory* 3, 88-98
- Roberts, C, 1996. *The Logic of Historical Explanation*. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press
- Searle, JR, [1995]. *Konstruktionen av den sociala verkligheten* [The Construction of Social Reality]. Göteborg: Daidalos 1999
- Seegerstråle, U, 2000. *Defenders of the Truth. The Sociology Debate*. Oxford: Oxford University Press
- Seegerstråle, U, (red) 2000a. *Beyond the Science Wars. The Missing Discourse about Science and Society*. Albany: State University of New York Press
- Sibeon, R, 1999. Anti-Reductionist Sociology, *Sociology* 33, 317-334
- Skocpol, T, 1979. *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China*. Cambridge: Cambridge University Press
- Sober, E, 1980. Holism, Individualism, and the Units of Selection, *PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association* 2, 93-121
- Sober, E–Wilson, DS 1998. *Unto Others. The Evolution and Psychology of Unselfish Behavior*. London: Harvard University Press
- Somers, MR, 1996. Where Is Sociology after the Historic Turn? Knowledge Cultures, Narrativity, and Historical Epistemologies, s.53-89 i McDonald, TJ, (red) 1996. *The Historic Turn in the Human Sciences*. Ann Arbor: The University of Michigan Press
- Sterelny, K, 2003. *Thought in a Hostile world. The Evolution of Human Cognition*. Oxford: Blackwell Publishing
- Sztompka, P, 1991. *Society in Action. The Theory of Social Becoming*. Cambridge: Polity Press
- Sztompka, P, 1993. *The Sociology of Social Change*. Oxford: Blackwell
- Tilly, C, 2002. *Stories, Identities, and Political Change*. Boston: Rowman & Littlefields
- Tindale, RS, Meisenhelder, HM, Dykema-Engblade, AA & Hogg, MA 2001. Shared Cognition in small Groups, s.1-30 i Hogg, MA–Tindale, S (red) 2001. *Blackwell Handbook of Social Psychology: Group Processes*. Oxford: Blackwell Publishing
- Turner, JH, 2003. *Human Institutions. A Theory of Societal Evolution*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers
- Udehn, L, 2002. The Changing Face of Methodological Individualism, *Annual Review of Sociology* 28, 479-507
- Wiley, N, 1988. The Micro-Macro Problem in Social Theory, *Sociological Theory* 6, 254-261
- Wilson, DS, 1997. Introduction: Multilevel Selection Theory Comes of Age, *The American Naturalist* 150, 1-4
- Wilson, EO, [1998]. *Consilience. The Unity of Knowledge*. London: Abacus 1999

Om värdet av demokrati

1. Demokrati och värde

Nästan alla anser idag, att demokratin har ett högt värde. Detta är en av vår tids dominerande konventioner. Men här bör vi påminna oss John Stuart Mills argument för yttrandefrihet. Jag kan aldrig, utan anspråk på ofelbarhet, säger Mill, vara säker på, att en uppfattning motsatt min egen är helt osann, eller på att den inte åtminstone delvis är sann, och dessutom, fortsätter han, även om den vore fullständigt osann, skulle jag i dess frånvaro hysa min egen uppfattning enbart som en ogenomtänkt fördom eller dogm.¹ Detta argument, vilket innebär ifrågasättande av en dominerande konvention, är utgångspunkt för följande granskning av demokratins värde.

2. En jämförande bedömning

Det är vanligt i den allmänna politiska diskussionen att kontrastera demokrati mot diktatur. Men detta är en alltför förenklad jämförelse.

Jämförelsen här gäller flera olika slag av styrelseformer. Demokrati är en styrelseform, dvs. en *form* som anger hur och vilka som fattar avgörande beslut.² Men *innehållet* i dessa beslut är också viktigt för de människor som berörs av dem. Innehållet kan av dem ses som viktigare än formen. Varför anses då demokratin vara så värdefull?

Jämförelsen här bör inte bara ta hänsyn till önskvärdheten av en given styrelseform utan också till dess empiriska sannolikhet, dess realism. Om denna styrelseform inte realistiskt kan antas förekomma i sinnevärlden, kommer den att utelämnas ur jämförelsen.

Jämförelsen mellan demokrati och andra styrelseformer kan däremot bara ta hänsyn till vad som är typiskt för de olika styrelseformerna: Det betyder, att jämförelsen måste utelämnas tillfälliga – fast kanske långvariga – omständigheter som medför, att demokrati i en given situation kan vara underlägsen en annan, klart icke önskvärd styrelseform. Det är t.ex. tänkbart, att infö-

rande av demokrati i ett tidigare diktaturstyrt land inom kort tid skulle leda till att demokratin störtades och ersattes av en ännu värre regim, vare sig av enmanskaraktär eller av något annat slag. En sådan situation skulle kunna fortleva länge, men den är inte typiskt förknippad med denna typ av styrelse. Därför tas den inte med bland de nedan specificerade styrelseformerna.

Någon kunde nu invända, att den här beskrivna jämförelsen är ofullständig: den bortser från alternativet att radikalt förneka värdet av styrelse överhuvudtaget. Detta anarkistiska förnekande kan ta form av ett motstånd mot samhälls-etablissemang från en socialistisk "vänster" eller av ett försvar för detta etablissemang från en nyliberal "höger".

Bägge dessa varianter av anarkism förutsätter dock en realistisk föreställning om den isolerade individens möjligheter. Alla människor behöver skydd mot övergrepp från andra människor, och de behöver också vägledning och samverkan med andra för att kunna förverkliga sina önskemål. För att kunna åstadkomma detta krävs med all sannolikhet, att samhället har någon form av styrelse. Av detta skäl kommer anarkialternativet att lämnas utanför jämförelsen.

3. Aristoteles' schema som urvalsgrund

En lämplig utgångspunkt för en jämförande bedömning av styrelseformer kan vara den klassifikation av olika statsskick som finns hos Aristoteles. Han kombinerar här svaren på två olika frågor: I vilkas (vems) intresse verkar styrelsen? och Hur många är de styrande? Resultatet blir en indelning av statsskick i sex olika typer:

- (1) Styrelse av en i allas intresse: kungadöme.
- (2) Styrelse av få i allas intresse: aristokrati.
- (3) Styrelse av många i allas intresse: medborgarstat.
- (4) Styrelse av en i den styrandes intresse: tyranni.
- (5) Styrelse av få i de styrandes intresse: oligarki.
- (6) Styrelse av många i de styrandes intresse: demokrati.³

Om man med anknytning till denna indelning söker hitta en grund för urval av jämförbara sty-

relseformer kan man utrensa vissa typer såsom (moraliskt) icke önskvärda och/eller empiriskt orealistiska.

Styrelse av en i allas intresse innebär den upplyste despotens styrelse till allas bästa. Det är svårt att se denna styrelseform som realistisk. Möjligtvis skulle en envåldshärskare med hjälp av insiktsfulla rådgivare kunna styra till allas bästa, men då har vi övergivit denna styrelseform och kommit över till nästa.

Styrelse av få i allas intresse kallar Aristoteles aristokrati, men eftersom den tycks förutsätta insikt hos de styrande om vad som ligger i allas intresse, tycks den innebära styrelse av de insiktsfulla, de sakkunniga. En mera klagörande beteckning för denna styrelseform är därför ”expertstyrelse”. Utan föregående seriös granskning kan denna styrelseform inte avvisas vare sig såsom icke önskvärd eller såsom orealistisk.

Styrelse av många i allas intresse – medborgarstyrelsen – kan framstå såsom den mest önskvärda styrelseformen. Men är den realistisk? Det finns i varje samhälle intressemotsättningar mellan dess medlemmar. Visserligen kan sådana motsättningar temporärt undvikas – eller överbryggas – genom varianter av ”kohandel” eller ”paketlösning” som innebär, att några grupper får igenom sina krav på ett område, medan deras motståndare i gengäld får igenom sina krav på ett annat område. Man kan dock inte anta, att de många i längden kommer att styra i allas intresse; en bestående intresseharmoni förefaller ytterst osannolik. Denna styrelseform kan därför avfärdas såsom orealistisk.

Styrelse av en i den styrandes intresse – tyranniet – kan omöjligen framstå som önskvärd, och denna statsform bör därför avfärdas.

Styrelse av få i de styrandes intresse – oligarkin – bör avvisas av samma skäl.

Styrelse av många i de styrandes intresse – demokratin – kan inte avvisas vare sig såsom orealistisk eller såsom icke önskvärd.

Grunden för denna diskussion om demokratis värde blir därför en jämförelse mellan de två kvarvarande styrelseformerna: *expertstyrelse* och *demokrati*.

4. Olika slag av värde

En styrelseform kan vara värdefull i sig själv, dvs. den kan ha det som kallas egenvärde eller inneboende värde. Den kan också vara värdefull såsom medel till något annat värdefullt, dvs. den kan ha det som kallas instrumentellt värde. Jämförelsen mellan expertstyrelse och demokrati måste därför ta hänsyn till såväl de inneboende som de instrumentella värden som dessa styrelseformer kan ha⁴.

Jämförelsen kommer att börja med en granskning av expertstyrelsens instrumentella värde.

5. Expertstyrelsens instrumentella värde

Expertstyrelsen innebär, att de styrande har sakkunskap, *expertis*. Det bör betonas, att deras sakkunskap *inte* innebär, att de nödvändigtvis (som Platons filosofer i dialogen *Staten*) vet vad det är som ligger i allas intresse. Deras *expertis* innebär endast, att de faktiskt, i den empiriska verkligheten, har goda utsikter att komma fram till sanna påståenden om vad som är i allas intresse.

Viika som är sakkunniga på ett visst ämnesområde är ofta svårt att säga, men i princip kan expertstyrelsen tillkalla alla de sakkunniga som kan tänkas ha kunskap som är relevant för att fatta beslut i en given fråga. Det betyder inte, att de som fattar beslut i regeringen (eller inom förvaltningen) nödvändigtvis själva har sakkunskap. Det betyder bara, att de har tillgång till all för besluten relevant sakkunskap.

Expertstyrelsens främsta instrumentella värde kan väl antas vara, att den bättre än demokratin säkerställer sakkunskapen i de beslut som de styrande fattar. Men håller detta antagande?

Antagandet förutsätter, att styrelsen beaktar alla sakkunnigas uppfattningar. Om den gör detta och finner, att dessa uppfattningar i den sakfråga som ett givet styrelsebeslut handlar om helt överensstämmer med varandra, då – och endast då – håller antagandet. I verkligheten torde denna situation vara utomordentligt ovanlig. Experter är (nästan) alltid oense, vilket innebär, att det (nästan) alltid finns sakkunnigt stöd för motsatta ståndpunktstaganden i den aktuella frågan. Oavsett hur sådana tvister slits – genom ma-

juritetsbeslut av sakkunniga, genom lottning eller genom röstning av folket eller dess valda representanter – kan giltigheten av sakkunskapen inte garanteras. Detta minskar expertstyrelsens instrumentella värde.

6. Expertstyrelsens egenvärde

Eftersom varje politiskt beslut innehåller ett avgörande i någon sakfråga, är sådan tillgång till sakkunskap ett betydande egenvärde hos expertstyrelsen.

Till expertstyrelsens egenvärde kanske också hör, att debatten bland styrelsens medlemmar blir saklig och upplysande. Man bör här emellertid inte bortse från risken, att prestigemässigt fasthållande vid egna expertsynpunkter kan göra denna debatt mindre saklig.

Det finns också en egenskap hos expertstyrelsen som har betydelse för diskussionen här. Denna egenskap är, att ingen politisk fråga utslutande är en fråga om kunskap. En politisk fråga innehåller alltid en moralisk aspekt, och avgörandet måste därför ta hänsyn till annat än rent kunskapsmässiga överväganden. Detta innebär, att expertstyrelsen nödvändigtvis är ofullständig och måste kompletteras med synpunkter som ligger utanför denna styrelseforms kompetensområde.

Denna egenskap begränsar expertstyrelsens egenvärde.⁵

7. Demokratins instrumentella värde

1. Ett vanligt antagande är, att demokratier tenderar att vara fredliga. Inte sällan förmodas antagandet implicera, att införande av demokrati tenderar att främja fred. Finns det skäl att tro på detta?

En fråga avser giltigheten av den förmodade implikationen. Man kan här invända, att även om demokratier skulle tendera att vara fredliga, skulle införande av demokrati kunna tendera att leda till krig. (Denna invändning utvecklas nedan.)

Därmed har vi kommit fram till giltigheten av själva antagandet. Utgångspunkten för en livlig

debatt kring detta antagande var ett påstående, att liberala stater sällan (eller aldrig) för krig mot varandra.⁶ Det är viktigt att klargöra innebörden av detta påstående och därmed av fredlighetsantagandet.

För det första gällde påståendet liberala, men inte nödvändigtvis demokratiska stater. Detta innebär, att den påstådda fredligheten inte hänger samman med den folkliga karaktären hos styrelseformen utan med den liberala. Detta medför också, att mängden av stater som antas tendera att vara fredliga blir större, om man för samman fördemokratiska liberala stater med demokratiska stater, vilket ger antagandet ett sken av att vara statistiskt mera tillförlitligt än vad det i verkligheten är.

För det andra – och viktigare – är antagandet svårt att förena med något som medges av en av antagandets främsta förespråkare⁷. Han erkänner, att demokratiska stater ofta har gått till anfall mot icke-demokratiska stater och mot sammanslutningar som saknar eller har osäker statskaraktär. Det betyder, att demokratiska stater kan börja krig mot t.ex. infödingsstammar i kolonialområden eller mot ännu ej färdigbildade stater, såsom dagens Palestina. Den som hävdar, att en värld av idel demokratier skulle vara fredligare än dagens värld, måste avväga krigstillståndet under övergångstiden – som kan bli mycket lång – mot det framtida fredstillståndet. Denna avvägning ger inte något självklart stöd åt demokratiers krig för att utbreda demokratin.

Man bör följaktligen vara skeptisk mot antagandet om demokratins fredliga och fredsfrämjande karaktär.⁸

2. Ett annat möjligt samband som kan vara relevant för frågan om demokratins instrumentella värde gäller levnadsstandarden. Forskare som har studerat Indien, olika delar av Afrika och andra utvecklingsländer har hävdad, att risken för svält är mindre i demokratiskt än i odemokratiskt styrda länder.⁹

Den fråga som ovan nämnda forskare har diskuterat gäller upprätthållande av en minimal överlevnadsstandard. Främjar demokrati mera allmänt en hög levnadsstandard? Vissa undersökningar antyder, att det finns ett visst historiskt samband mellan demokrati och hög lev-

nadsstandard. Men här kan uppstå ett annat problem. Det finns skäl att tro, att en förutsättning för den höga levnadsstandarden, marknadssekonomi, idag innebär en marknadsdominans, vilken dels leder till att levnadsstandarden blir ojämnt fördelad, dels genom sin avpolitisering av samhället medför en urholkning av demokratin.¹⁰

Sambandet mellan demokrati och levnadsstandard är således komplicerat och inte enbart positivt.

3. I diskussioner om motsättningar mellan religiösa och etniska grupper i olika länder förekommer inte sällan påståenden, att demokrati tenderar att motverka sådana gruppmotsättningar. I ljuset av de motsättningar som idag finns (i det f.d. jugoslaviska området och i Makedonien) mellan serber, kroater, bosniaker och albaner är det svårt att finna några starka skäl för dessa påståenden. Utan tvivel skulle demokratin fungera bättre utan dessa motsättningar, men därav följer inte, att demokrati skulle motverka dem. Demokrati kanske ibland rent av skulle öka motsättningarna.

8. Demokratins egenvärde

Med demokrati menas här folkstyrelse. I denna form av styrelse fattas besluten vanligen av folkets valda representanter, men de kan också fattas direkt av folket genom folkomröstningar.¹¹ Denna styrelse kan i övrigt vara utformad på olika sätt, med olika rättighetsbestämmelser, olika valsystem, olika sammansättning av representationen, etc.; diskussionen här bortser från sådana olikheter. Demokratins främsta egenvärde är alla (vuxna) medborgares principiella jämlikhet i inflytande på styrelsens avgörande beslut. Sådana beslut fattas i sista hand enligt majoritetsprincipen, vilken är formellt icke-diskriminerande mellan olika röstande individer.¹²

Eftersom en och samma politiska majoritet kan fortleva över lång tid, kan den politiska minoriteten uppleva sin situation såsom förtryck från majoritetens sida. En sådan möjlig situation är en oundviklig följd av det demokratiska beslutssystemet, vilket inte på denna punkt – utan

inskränkning av demokratin – skulle kunna åsidosättas till förmån för den politiska minoriteten. Men just därför skulle man kunna se denna möjlighet som en i demokratin inneboende svaghet, vilken följaktligen skulle minska dess egenvärde. Minoritetsställningen skulle dock vara mindre förtryckande, om minoritetens medlemmar hade andra reella möjligheter att påverka styrelsebesluten. En marknadsekonomiskt dominerande minoritet kan exempelvis utöva inflytande på dessa beslut genom att ställa upp oeftergivliga villkor för sin medverkan till samhällets välfärdsutveckling.¹³ Sådana villkor kan dock (vilket har påpekats ovan) leda till en försvagning av demokratin.

Det finns två andra allvarliga reella inskränkningar i den principiella jämlikheten i inflytande.

Den ena inskränkningen är, att medlemmar i olika slag av permanenta (t.ex. etniska) minoriteter i verkligheten kan utsättas för diskriminering. Fast sådan diskriminering antagligen i viss utsträckning kan undvikas eller minskas genom rättighetsbestämmelser av olika slag, är den svårhanterlig.

Den andra inskränkningen ligger i karaktären av styrelsens avgörande beslut. Dessa gäller alltid en oviss framtid. De blir därför ofråkomliga i stor utsträckning generellt och ospecificerat utformade. Detta medför, att det nödvändiga verkställandet (implementeringen) måste överlåtas på de högsta exekutiva organen (presidenten eller regeringen) eller på underordnad administrativ personal. Vi kan därför inte bortse från risken, att folkets formella avgörande i verkligheten ibland kan förvandlas till en fiktion.

9. Demokrati jämförd med andra styrelseformer

Demokrati, vilken innebär, att folket i princip avgör alla allmänna ärenden i sista hand, kräver inte – i motsats till expertstyrelse – komplettering från element utanför dess eget område. Demokratin är i denna mening heltäckande och slutgiltig. Det blir då lättare att förstå det gamla uttrycket "Vox populi, vox dei" ("Folkets röst, Guds röst").

Demokratin är (som vi har sett) emellertid inte nödvändigtvis bättre än andra styrelseformer i alla situationer och i alla avseenden.

Man kan inte utesluta möjligheten, att en viss enmansdiktatur i något land temporärt – fast kanske under lång tid – är ett effektivare hinder än demokrati för tillkomsten av en ännu värre regim i detta land. I en sådan situation skulle denna diktatur vara att föredra framför demokrati.

Antagandet att demokratin är fredlig och fredsfrämjande är tvivelaktigt. Sambandet mellan demokrati och levnadsstandard är komplicerat. Demokrati tycks bidra till att motverka svält, men dess samband med hög levnadsstandard förefaller medföra både ekonomisk ojämlikhet och försvagning av demokratin. Demokratins påverkan på etniska och religiösa gruppmötsättningar är osäker.

Demokratins principiella jämlikhet i inflytande inskränks dels av risk för diskriminering av permanenta minoriteter, dels av möjligheten, att styrelsebeslutens ofta ospecificerade karaktär kan göra folksuveräniteten fiktiv.

I ljuset av föregående granskning framstår demokratin trots sina begränsningar ändå sammantaget såsom överlägsen andra styrelseformer.¹⁴

Med andra ord: Demokrati är på grund av sin principiella – fast i praktiken starkt kringskurna – jämlikhet i inflytande på styrelsen i brist på bättre att föredra framför andra styrelseformer. Den här genomförda granskningen utmynnar alltså i omdömet icke utan beröm godkänd. Men denna återhållsamma slutsats är tillräcklig som stöd för den dominerande konventionen om demokratins höga värde.

Elias Berg

Noter

1. "First, if any opinion is compelled to silence, that opinion may, for aught we can certainly know, be true. To deny this is to assume our own infallibility. Secondly, though the silenced opinion be an error, it may, and very commonly does, contain a portion of

truth; and since the general or prevailing opinion on any subject is rarely or never the whole truth, it is only by the collision of adverse opinions that the remainder of the truth has any chance of being supplied.

Thirdly, even if the received opinion be not only true, but the whole truth; unless it is suffered to be, and actually is, vigorously and earnestly contested, it will, by most of those who receive it, be held in the manner of a prejudice, with little comprehension or feeling of its rational grounds. And not only this, but, fourthly, the meaning of the doctrine itself will be in danger of being lost, or enfeebled, and deprived of its vital effect on the character and conduct: the dogma becoming a mere formal profession, inefficacious for good, but cumbering the ground, and preventing the growth of any real and heartfelt conviction, from reason or personal experience." Mill 1946, ss. 46–47.

2. För en annan uppfattning se Sandel 1996.

3. Aristoteles 1993 s. 163.

4. Frågan om värdeomdömen kan eller inte kan vara sanna eller falska kommer inte att diskuteras här.

5. För expertstyrelsens instrumentella värde och dess egenvärde jfr Berg 1997 och 2000.

6. Doyle 1986.

7. Se Russett 1990 och 1993.

8. För en ingående diskussion mellan antagandets anhängare och motståndare om definitionsproblem, frågor om statistiskt urval, tolkning, mm. se Brown, Lynn-Jones & Miller 1996. Se också Gowa 1999.

9. Drèze & Sen 1989, ss. 19, 126, 212–214, 224–225, 230, 239–242, 248, 257–259; Drèze 1990, ss. 45, 91–99, 133–136, 149–162.

10. Se Berg 2002, Gray 1998 och Hertz 2001.

11. Jfr Berg 2000.

12. Jfr Berg 1965.

13. Se Lindblom 1982.

14. Jfr Churchill 1947: "Many forms of government have been tried, and will be tried in this world of sin and woe. No one pretends that democracy is perfect or all-wise. Indeed, it has been said that democracy is the worst form of Government except all those other forms that have been tried from time to time."

Litteratur

- Aristoteles, 1993. *Politiken*. Översättning med inledning och kommentarer av Karin Blomqvist. Jonsered: Paul Åströms förlag.
- Berg, E., 1965. *Democracy and the Majority Principle*, Stockholm: Scandinavian University Books.
- Berg, E., 1997. "Om sakkunskap och demokrati", *Tidskrift för politisk filosofi*, Nummer 3, ss. 38–52.
- Berg, E., 2000. "Om direkt och representativ demokrati", *Tidskrift för politisk filosofi*, Nummer 2, ss. 5–22.
- Berg, E., 2002. "Om kapitalism och demokrati", *Häften för kritiska studier*, Nummer 2–3–4, ss. 96–104.
- Brown, M. E., Lynn-Jones, S., & Miller, S. E., Eds., 1996. *Debating the Democratic Peace*, Cambridge, Mass. & London: The MIT Press.
- Churchill, Winston, House of Commons, November 11, 1947.
- Doyle, M. W., 1986. "Liberalism and World Politics", *American Political Science Review*, Vol. 80, No. 4, December, pp. 1151–1169.
- Drèze, J. & Sen, A., 1989. *Hunger and Public Action*. Oxford: Oxford University Press.
- Drèze, J., 1990. *The Political Economy of Hunger*. Volume 2. *Famine Prevention*. Oxford: Clarendon Press.
- Gowa, J., 1999. *Ballots and Bullets: The Elusive Democratic Peace*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Gray, J., 1998. *False Dawn: The Delusions of Global Capitalism*, London: Granta Books.
- Hertz, N., 2001. *The Silent Takeover: Global Capitalism and the Death of Democracy*, London: Heinemann.
- Lindblom, C. E., 1982. "The Market as Prison", *The Journal of Politics*, Vol. 44, No. 2.
- Mill, J. S., (1859) 1946. *Essay on Liberty*, in McCullum, R.B., Ed. *On Liberty and Considerations on Representative Government*. Oxford: Blackwell.
- Russett, B., 1990. *Controlling the Sword: The Democratic Governance of National Security*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Russett, B., 1993. *Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Sandel, M. J., 1996. *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press.

Vertical line on the left side of the page.

Vertical line on the right side of the page.

Small mark or character in the center of the page.

Small mark or character on the right side of the page.

Small mark or character on the right side of the page.

Small mark or character on the right side of the page.

Horizontal line near the bottom left of the page.

Vertical line near the bottom left of the page.

Litteraturgranskningar

JACOB WESTBERG *Den nationella dröm-trädgården. Den stora berättelsen om den egna nationen i svensk och brittisk Europa-debatt* Stockholm Studies in Politics 94, 2003.¹

I 1936 utgav Harold Lasswell en bok med tittelen *Politics: Who gets what, when, how*. I skandinaviske statsvitenskap, som etter Den annen verdenskrig ble tiltagende amerikanisert, har den brede tradisjonen samlet seg omkring en slik politikkforståelse. De siste tredeve årene har imidlertid en annen forståelse av politikken vesen begynt marsjen tilbake til oppmerksomhetens midtpunkt. Det dreier seg om en variant av en klassisk gresk forståelse av politikken vesen, om hvordan en *polis* kan reproducere seg selv. I dialogen *Statsmannen* drøftet Platon dette problemet. Som tittelen angir, tillegger han den politiske lederen den sentrale rollen her. Kongen leder *polis*. Hans rolle er å veve *polis* sammen til ett, å bruke den offentlige mening som en skyttel for å binde borgerne sammen. Politikk er rett og slett å holde *polis* sammen:

Det er altså avslutningen av denne veven vi betegner som statsmannens gjerning. Den gir oss et tøyestykke som føyer sammen det dristige og sindige i menneskesinnene, slik at gjennom enighet og vennskap styrer kongekunsten deres liv sammen. Han skaper dermed den største og vakreste av alle vever, der alle byens slaver og fri omfattes og er sammen, og slik gjør kongekunsten byen så lykkelig som den kan bli, en lykke den aldri vil miste når den blir rett styrt og ledet (Platon, *Statsmannen*, 311 c).

Politikk er med andre ord ikke først og fremst et spørsmål om hvem som får hva når, men om *hvem vi er*. Før vi kan gå løs på fordelingspolitikken, må vi vite hvem de "vi" som det skal fordeles på faktisk er. La meg gjøre et hopp 2000 år frem i tiden, til Thomas Hobbes. I *Leviathan*

dreier de tolv første kapitlene seg nettopp om problemet med å skape et "vi", og da som et spørsmål om å trekke opp en bindende kontrakt som konstituerer *polis*. Resten av boken dreier seg om hva som skjer når et vi er blitt et vi. Man kan anklage amerikansk statsvitenskap for å ha glemt spørsmålet om hvem vi er, for å ha glemt spørsmålet om hvem vi er, for å ha glemt både Platons *Statsmannen*, de tolv første kapitlene av *Leviathan* og en god del av det som fantes av politisk tenkning mellom disse to punktene i tid. I kontinental politisk tenkning har man imidlertid alltid holdt seg dette spørsmålet for øyet, og det er nettopp innflytelsen fra kontinentale tenkere som de siste tredeve årene har gjeninnført spørsmålet om hvem vi er i politisk debatt.

Hos Westberg opptrer disse to politikkforståelsene som et spørsmål om hva slags balanse man finner mellom interesser og identitet i svensk, og subsidiært britisk, Europa-politikk. Avhandlingen faller i fire deler. Første del er en teori- og metodegjennomgang. Annen del er en sporing av det Westberg kaller de to identitetstematene tilsynkomst – folkhemmet og nøytraliteten. Del tre drøfter folkhemstemaets rolle for sosialdemokratiets fremstilling av Europa-politikken i etterkrigstiden og frem til 1994. Fjerde og siste del er kontrasterende case-studier av moderatens fremstilling av Europa-politikken i samme periode, samt av fremstillinger av Europa-politikken i britisk Europa-debatt. Det er ingen tilfeldighet at Westberg hva interessedspørsmål angår først og fremst lener seg på to amerikanere – Milward og Moravcsik – mens han hva identitetsspørsmål angår holder på to tyskere – Haas og Risse. Riktignok er det snakk om to sterkt amerikaniserte tyskere, men slik er det intellektuelle hegemonis vesen; i våre hoder er ikke bare Haas og Risse, men de aller fleste statsvitere nå om dagen mer eller mindre amerikanske.²

Teoretisk sett er denne avhandlingens drama balansen mellom interesse og identitet. På den ene side er Westberg ikke i tvil om at politikere maksimerer interesser – det være seg som partipolitikere og da i forhold til andre partier, eller som statsmenn og da i forhold til andre stater. (Jeg bruker det alderstegne begrepet "statsmenn" med god samvittighet, for her dreier det seg helt overveiende om menn; æresmannen Margaret Thatcher er den eneste kvinnen som spiller en nevneverdig rolle). På den annen side er Westberg heller ikke i tvil om at identiteter spiller en rolle. Som han på karakteristisk teknisk vis uttrykker det, kan politiske identiteter betraktes som "en oberoende variabel som begrensar antalet handlingsalternativ". Men motsatt kan man tenke seg at det er "aktöernas exogent givna och icke identitetsspecifika interessen som förklarar deras handlingsval" (p. 32). Et viktig aspekt ved avhandlingen er nettopp å sirkle inn akkurat *hva slags rolle* identiteter spiller, og dermed altså også hva som karakteriserer en politisk sekvens som svensk politikk vis-à-vis EEC/EG/EU.

Westbergs svar er, kort fortalt, at politikere må forholde seg til at *polis* – i dette tilfellet nasjonalstaten Sverige – er tuftet på en myte, en stor fortelling om hva Sverige "er". Westberg støtter seg på Bo Stråth, som siteres med at "En grupps selvforståelse grundas i dess kollektiva minne och dito glömska" (siteret på p. 20). Her støtter Stråth seg i sin tur på Renan og Nietzsche, som begge pekte på at vi er vi ikke bare fordi vi er blitt enige om å huske noe sammen, men også fordi vi er blitt enige om å glemme noe sammen.³ Han støtter seg også på historikeren Hayden White (særlig 1973), som insisterer på at enhver historie har et plot med en helt og en eller flere skurker. I den store fortellingen sosialdemokratene fortalte om Sverige på 1940-tallet og fremover, var det folket som er helten – Sverige "er" et folkhem. Westberg går ikke så langt som til å hevde at Europa er fortellingens skurk (men se p. 115). Han har en langt mer nyansert analyse enn som så.

Begrepet "myte" skal her selvfølgelig forstås i sin antropologiske betydning, som det Clifford Geertz kaller modeller av og for virkeligheten. Myter er i en antropologisk forståelse *nødvendi-*

ge, og ikke som i dagligtalen en slags falsk bevissthet. De er helt generelle modeller som tillater at man former spesifikke modeller. De er, som Westberg understreker, en "større tolkningssammenheng" (p. 68), en "övideologi" (p. 23). Modellen av Sverige som en nasjon og et folkhem gjør det for eksempel mulig å forme spesifikke modeller av hva slags relasjoner nasjonen Sverige skal ha til andre nasjoner og samlinger av andre nasjoner, for eksempel til den europeiske gemenskapen. Westberg bruker ikke mytebegrepet konsekvent, men snakker snarere om identitetstemata. I tillegg til folkhemmet er det andre sentrale identitetstema i avhandlingen nøytralitet. Noe av det mest stimulerende med avhandlingen er demonstrasjonen av hvor tett sammenvevede disse to størrelsene er. I mye foreliggende sikkerhetspolitisk litteratur fremstilles nøytralitet som et strategisk handlingsvalg for en småstat i et statssystem, altså som en direkte reaksjon på systemets karakter og spesifikke form på et git tidspunkt. Ved å trekke inn et identitetsperspektiv kompletterer Westberg et slikt interesseperspektiv. Nøytralitet er – eller var – ikke bare et generelt småstatsvalg, men også et specifikt *svensk* valg, som blant annet henger sammen en svensk selvforståelse av Sverige som et folkhem som er andre europeiske nasjoner moralsk overlegent. Teoretisk knytter han an til Stanley Hoffmanns mye siterte arbeid om nasjonal identitets betydning for utenrikspolitikk og Europa-politikk.

For Westberg fremstår folkhemmet som "færdigutvecklad" i 1935, da "Det sena 1920-talets idéer om en ny samhällelig gemenskap, uppbyggd kring projektet om demokratis suksessiva fördjupning, vidareutvecklades i [Per Albin Hanssons] 1935 års anföranden till en pragmatisk samförstandspolitik, där en socialdemokratisk regeringschef stod stadig vid rodret och valde den för hela samhällets lämpligaste manövern" (p. 61).⁴ Den kursen som ble fulgt, var nøytralitet. Westberg behandler både folkhemmet og nøytraliteten som både myter og strategier. Westberg dveler ved hvordan nøytralitet som strategi betraktet gikk fra å være utfordret til å bli mindre utfordret, og demonstrerer hvordan strategien var i stand til å avstøte andre forslag til strategier nettopp ved å hente styrke fra ideen

om folkhemmet. Konkret viser han hvordan Hjalmarson-debatten la en ny dimensjon til nøytralitetsforståelsen ved å gjøre nøytralitetens troverdighet i andre staters øyne til en avgjørende faktor (se spesielt pp. 149, 165, 175). Om det som skulle unndras stormaktspolitikk var folkhemmet, kunne dette gjøres. Om man derimot som Hjalmarson og hans moderate insisterte på å se Sverige som et eierdemokrati snarere enn som et folkhem, plasserte man umiddelbart Sverige som et demokrati blant demokratier, i kontrast til diktaturer. Nøytralitet kunne dermed lett få et moralsk dubiøst anstrøk. Her ligger det en sentral mekanisme, for implikasjonen for svensk utenrikspolitisk ordskifte er at lesninger av hva Sovjetunionen var også ble lesninger av hva Sverige var. Å understreke Sovjetunionens karakter av diktatur ble automatisk en utfordring mot ideen om Sverige som et nøytralt folkhem, fordi det å representere Sverige som et demokrati stilte landet i motsats til regimetyper diktatur, og dermed la en føring på utenrikspolitikken som pekte bort fra en nøytral posisjon, i retning av en mer vestlig, demokratisk posisjonering. Man skulle ikke snakke om statsskikk – demokrati eller diktatur – men om nasjonalt særtrekk – folkhemmet. Dette forklarer vel hvor oppsiktsvekkende langt sosialdemokratiet gikk i å disiplinere opposisjonen i Hjalmarson-saken, der moderatenes leder rett og slett ble nektet sete i Sveriges parlamentariske delegasjon til FN's generalforsamling.⁵ Denne disiplineringen hadde sin pris – svensk utenrikspolitisk ordskifte ble mer hatsk enn for eksempel norsk utenrikspolitisk ordskifte. Westberg ser i Hjalmarson-saken en direkte kobling til Europa-politikken, fordi troverdighetskravet også løftes ut av den spesifikke debatten om forholdet til Sovjetunionen "och finner ett nytt tillämpningsområde, Europapolitiken och frågan om ett svensk medlemskap i EEC" (p. 134). Den sentrale teksten her er Erlanders metalltal fra 1961, som ifølge Westberg lykkes i å sette likhetstegn mellom "vi" sosialdemokrater og "vi" svensker, og i å peke ut en annen og mer progressiv fremtid for folkhemmet Sverige enn for (resten av) Europas nasjoner (se pp. 129, 136). Folkhemsmysten og nøytralitetsstrategien rammer inn et spørsmål som alternativt kunne ha vært rammet inn på an-

net vis, for eksempel som først og fremst et økonomisk spørsmål (for "varför skulle medborgarna i den stolta välfärdstaten Sverige vilja identifiera sig med rollen som ett litet exportberoende land i Europas periferi?" spør Westberg retorisk på p. 154).

Innrammingen var ikke total. Som Westberg viser, kunne sosialdemokratiet i 1967 sende en åpen søknad til EG, hvilket vil si at nøytraliteten ikke nok ble representert som et hinder for medlemskap, men ikke som et totalt hinder. Westberg snakker om unntaket som bekrefter regelen i denne sammenheng, og foreslår at det dreiet seg om en partitaktisk manøver fra sosialdemokratiet side. Ved å fremme et forslag som var likt Folkpartiets linje fra EEC-debatten i 1961 forsøkte man å kooptere Folkpartiet og dermed splitte det som så langt hadde vært en ganske samlet borgerlig opposisjon.

Mens det i 1967 var høy grad av enighet blant partiene fordi sosialdemokratiet selv åpnet for muligheten for medlemskap, beskriver Westberg bare fire år senere en situasjon der det var høy grad av enighet blant partiene fordi de andre fulgte sosialdemokratiet. Westberg demonstrerer hvordan folkhemsmysten og den nøytralitetsstrategi som var forbundet med den i en stakket stund omkring 1971 langt på vei ble akseptert av samtlige partier, også moderatene. Det springende punkt i avhandlingen kommer kanskje nettopp i denne forbindelse, ganske nøyaktig midtveis i avhandlingen, ganske nøyaktig midtveis i tid mellom den europeiske integrasjonens begynnelse omkring 1947 og det svenske medlemskapet i 1994. På sidene 178 til 184 analyserer Westberg med hjelp fra Cambridge-historkeren Quentin Skinner et innlegg av Bohman fra 1971 som følger:

Här gjorde alltså till slut det socialdemokratiska EEC/EG/EU entré i svensk Europadebatt, den tredje vägens EG: EG som brobyggare mellan öst och väst och EU som ett "alternativ" till både "amerikansk kapitalism" och sovjetmakten – det EG som socialdemokratiska partier i Västeuropa kämpade för redan åren omedelbart efter det andra världskrigets slut. Men i den svenska debatten var det inte socialdemokraterna eller ens kommunisterna som lanserade denna alternativa bild av EG – det var socialdemokratins ideologiska huvud-

motståndare! Hur skall detta förklaras? Jag har svært att se någon annan förklaring till detta än att socialdemokraterna vid denna tid vunnit en så stark dominans i den offentliga debatten att dess meningsmotståndare var tvungna att använda sig av de språklige resurser som den socialdemokratiske samhällssynen erbjød: moderaternas ledare kunde inte utmana vare sig folkhemstemats eller det neutralitetspolitiske temats grundleggande målsättningar, utan var tvungen att argumentera for sin ståndpunkt med utgangspunkt i socialdemokratins värderinger. Och skulle Sverige då nærma sig EG, så var det ett EG [som] kunde oppvisa de egenskaper som förknippas med en europeisk socialdemokratisk Europavision och som dessutom var förenlige, for att inte säga identiske, med de egenskaper som neutralitetstemat och folkhemstemat tillskrev den egne nationen (p. 181).

Det er en spenning i Westbergs lesning her, for han har delt opp behandlingen av moderaternas linje i Europa-spørsmålet i to. Mens han i del tre bygger opp mot og fremhever en lesning som den jeg nettopp gav, fremhever han i del fire hvordan moderatene også faktisk hadde en alternativ lesning av Sverige ikke som et folkhem, men som et eierdemokrati, og hvordan Bildt lyktes med å sette igjennom en representasjon av Europa som med Westbergs eget uttrykk hvilte på "arvet från Bohman" (p. 212 *et passim*). Denne Europa-lesningen hvilte nettopp på ideen om at Europa hadde en felles frihetsarv, at demokrati var en felles europeisk politisk form, og at borgere av et demokrati dermed kunne være borgere ikke bare i en nasjonalstat, men samtidig også i en region og i EU—de kunne for eksempel være *Hallänning, Svensk, Europé*, for å si det med tittelen på Bildts bok fra 1991 (se p. 242: "Den aspekt av EG-samarbetet som hade störst originalitetsvärde i moderat Europapolitik var [...] framtidsvisionen 'Medborgarnas Europa'").

Dermed er vi ankommet 1990-tallet og sosialdemokratiets skifte. Med utgangspunkt i Jakob Gustavssons avhandling skisserer Westberg opp hvordan statsminister Carlsson sammen med bl.a. Årbrink og Larsson åpner for EU-medlemskap som del av en økonomisk kriseoperasjon. Den gamle representasjonen av Sverige som et moralsk overlegent folkhem som må holde avstand til kontinentet får et støt. Det drei-

er seg ikke om en total kortslutning, for folkhemsideen som sådan overlever; "identiteter är klistriga som flugpapper och tøjbara som gummi-band" (p. 207). Det som forandres, er den direkte koblingen mellom folkhemsbegrepet og nøytralitetsbegrepet, samt innholdet i nøytralitetsbegrepet. Sosialdemokratiet fjerner nå troverdighetskravet som det hadde lagt på nøytraliteten fra Hjalmarson-affæren og utover. Nøytralitet og EU-medlemskap blir kompatibelt. I tolkningen av denne politiske sekvensen trekker Westberg linjen tilbake til spørsmålet om forholdet mellom interesse og identitet i politikken. Slik han formulerer det, finnes det øyeblikk der den interessebaserte normalpolitikken settes til side, fordi de identitetshistoriene innen hvilke denne interessebaserte politikken kan spille seg ut ikke lenger mobiliserer, legitimerer og veileder (p. 197). For at en spesifikk politisk sekvens skal kunne karakteriseres på denne måten, må det kunne observeres motstrid mellom identitetsbasert og interessebasert forutsetning for handling, det må være strid om identitet, og utfallet må ikke alene kunne forklares med interesser. For Westberg oppfyller regjeringen Carlssons snuoperasjon klart de to første kravene, og kanskje det tredje; dette er litt usikkert fordi det var klare økonomiske interesser som pekte i retning av EU-medlemskap. Sosialdemokratiet snudde, det ble ja i folkeavstemningen som fulgte, folkhemmet ble forandret.

Oppbygning speiler hegemoniet

Et første problem ved denne avhandlingen gjelder kandidatens egen situering. Del tre handler om folkhemmet, og delene en og to bygger opp mot del tre. Designet hviler altså på at historien om Sverige, fra Per Albin Hansson til den tidlige Ingvar Carlsson, rett og slett er historien om folkhemmet. I del fire kommer så to andre lesninger av identitetstemata. Den første er en — forøvrig meget god—tekstanalyse av moderaternas fortellinger om Sverige fra Bohman til Bildt, den andre et overblikk over britisk Europa-debatt. Analysen av moderaterna konkluderer med å fremheve "styrkan i folkhemstemat och socialdemokratins fasta grepp om 1900-talets svenska historia: folkhemstemat och socialdemokra-

tins gjorde det svært for Sveriges konservativa parti och [det skal vel være "att"] bedriva annat än en liberal antipolitik och man blev i Europa-debatten ett parti utan eget perspektiv på nationen, ett högerparti utan fosterland" (p. 246). Jeg er overbevist av denne lesningen – det må ha vært "svært". Problemet er at Westbergs egen fremstilling bekrefter sosialdemokratiets historieskrivning. Avhandlingen kan leses som følger. Den er bygget opp omkring én av flere representasjoner av Sverige – sosialdemokratiets representasjon. Denne representasjonen kontrasteres så med en annen, mindre tydelig og dominerende, men konkurrerende svensk representasjon, nemlig moderaternas. Lesningen av denne representasjonen er at moderaterna fremstår som "utan fosterland". Som for å understreke det fosterlandsløse ved moderaterna, likestilles de i oppbyggingen av avhandlingen med britene og britenes Europa-debatt. Attpåtil understreker Westberg at moderaterna var påvirket av "Thatchers nyliberalism" (p. 217). Selve oppdelingen av avhandlingen bekrefter altså sosialdemokratiets egenforståelse som det fosterlandske partiet, og en gammel sosialdemokratisk lesning av moderaterna som en del av en "fremmed" kapitalistisk tankeverden. For meg blir dette ekstra tydelig fordi Westberg fremstiller den svenske folkhemstradisjonen først og fremst som en nasjonal tradisjon som skyter fart med Per Albin, heller enn for eksempel som en logisk del av en europeisk sosialdemokratisk tankefigur, slik Lars Trägård og en rekke andre har gjort det tidligere.⁶ Både sosialdemokratiets og moderaternas representasjoner av nasjonen er altså innleiret i en generell europeisk diskurs, men dette fremheves på ulikt vis, med klare politiske følger.

Kilder

Primærkildene er taler, noen av dem riksdagstaler, riksdagsdebatter og politiske skrifter. Det trekkes også i noen grad på memoilitteratur. I-gjen er jeg ikke veldig kritisk; jeg har selv skrevet en bok om hvorfor Norge sa nei til EG der Stortingsdebatter står sentralt (Neumann 2001). Men som utenforstående er det ikke uten videre klart for meg hvor sentrale riksdagsdebattene er

for den partipolitiske kamp og som bakgrunn for den kongelige utenrikspolitik. Selv om sosialdemokratiets disiplinering av de andre partienes parlamentarikere står sentralt i analysen, refereres det ikke til beslutningsteoretisk litteratur. Det finnes en mediefaglig litteratur om betydningen av reportager og debatter i presse og på TV. Denne nevnes heller ikke. Årsaken til at jeg reiser dette spørsmålet er prinsipiell, og dreier seg om akkurat *hvor* i den politiske prosess en identitetsanalyse bør ha sitt hovedfokus. Det bør neppe være på politikernes intensjoner. Det bør heller ikke være på den umiddelbare resepsjonen av politiske budskap – for eksempel slik de forekommer i Riksdagsdebatter. Hovedfokus må i et demokrati være fremstillingen *slik den når velgerkorpset*. Indirekte erkjenner Westberg dette, for han behandler taler holdt i Riksdagen og taler holdt annetsteds likt. Det er han i sin gode rett til å gjøre, nettopp fordi det ikke er selve presentasjonen av talen som først og fremst er virksom, men de re-presentasjoner av talen som finner sted via hele rekken av massemedia, fra gjenopptrykte pamfletter til referater i aviser til TV-debatter som har sitt utspring i alt dette. Det jeg derfor gjerne skulle ha sett Westberg gjøre rede for, er Riksdagens karakter ikke som arena, men som produksjonssentral for politikk, hvor viktig denne produksjonssentralen er i forhold til andre produksjonssentraler, og hva som skjer med produktet før det når velgerne.

Nå avgrenser Westberg gjentatte ganger mot spørsmålet om hvordan de brede lag forsto de fortellingene som ble fortalt, og det er i sin orden. Men det er altså *ikke* fortellingenes resonans blant, gjenklang hos, "uptake" av eller interpellasjon til borgere og velgere jeg tenker på i denne omgang. Dette er et spørsmål som statsvitenskapen nå snart må slutte å overlate til medievitere og andre om de ikke vil bli marginalisert fra studiet av politikk. I og med at det dreier seg om en kollektiv statsvitenskapelig unnlattelses-synd, ville det være urimelig å legge den spesiell for Westbergs dør.

Hva bruk av sekundærkilder angår, er det livsfarlig å kunne noe om et naboland, for så refleksjonsløst å anvende det på et tilsynelatende likt land. Derfor var det en utfordring for meg som

leser å forsøke å *ikke* lese avhandlingen opp mot det norske tilfellet, som jeg kjenner langt bedre enn det svenske. På den annen side vil en leser som selv har forsket på den danske, norske eller for den saks skyld altså den britiske Europa-debatten implisitt og uvegerlig løpende sammenligne med disse tilfellene under lesningen (sml. avhandlingens side 46, note 45). I litteraturene om Danmarks og Norges forhold til europeisk integrasjon er forholdet mellom folk og stat helt sentralt. I avhandlingen er det forholdet partiene imellom som står i sentrum, men i *fortellingene* de kiver om å fortelle synes forholdet mellom stat og folk å være avgjørende. I folkhemmet synes det for eksempel å være staten som er den implisitte *paterfamilias*. I den foreliggende svenske litteraturen jeg kjenner best er dette begrepsparet også sentralt – men her tar jeg altså forbehold om at jeg er dårlig belest. La meg likevel nevne at både af Malmborgs avhandling om Sveriges forhold til EEC, som er en av hovedkildene her, og Lars Trägård, hvis avhandling også nevnes, legger stor vekt på forholdet mellom folk og stat. Trägård (2002) publiserte i fjor endog en 20.000 ords glimrende analyse av den samme problematikken som diskuteres i avhandlingen, der stater og statsbegrepets rolle fremheves som helt sentralt (dette bidraget nevnes dog ikke i avhandlingen). I et sentralt bidrag til svensk identitetslitteratur som Erik Ringmars bok om hvorfor Sverige gikk til krig i 1630, er også staten i sentrum av analysen (dette bidraget nevnes forøvrig heller ikke i avhandlingen). Westberg hevder riktignok i forbifarten at folkhems-tenkningen legger til grunn et organisk statsbegrep, mens Rudolf Kjellén i *Staten som livsform* ser staten som hevet over særinteresser. Men selv dette er en lovlig rask behandling av statsbegrepet, for i *Staten som livsform* og annetsteds synes også Kjellén å legge til grunn et organisk statsbegrep når han skriver om ethnopolitikken. Spørsmålet er altså om det ikke er for lite om staten og statsbegrepet i en avhandling som handler om hvordan et parti og en bevegelse nettopp brukte staten som et apparat for å marginalisere og disiplinere andre partier og bevegelser.

Sprogets status

Som en tilsynelatende raritet vil jeg gjengi avhandlingens fotnote 61 (p. 52) i sin helhet. Den lyder slik: "'Sverige' och 'Sverige' används omväxlande och utan synbart system i texterna; jag har i samtliga fall normaliserat stavningen". Men allerede seks sider senere har Westberg *ikke* foretatt noen uavmerket normalisering, men i stedet er normaliseringen avmerket som følger: "Sver[i]ge". Forskjellige kilder normaliseres altså på forskjellig vis. Sproglige uttrykk søkes homogenisert, uten at dette lykkes. Sproget behandles som et gjennomsliktig fenomen. Westberg er ikke alene om å gjøre dette; alle som snakker om identitet som en "variabel" havner lett i samem situasjon. Det går en linje mellom en slik tilgang – la oss kalle det en tynn konstruktivisme – og en tilgang som ser spoget som virkelighetskonstituerende – la oss kalle det en poststrukturalisme. Jeg vil gjerne angripe Westberg som representant for førstnevnte posisjon, fra sistnevnte posisjon.

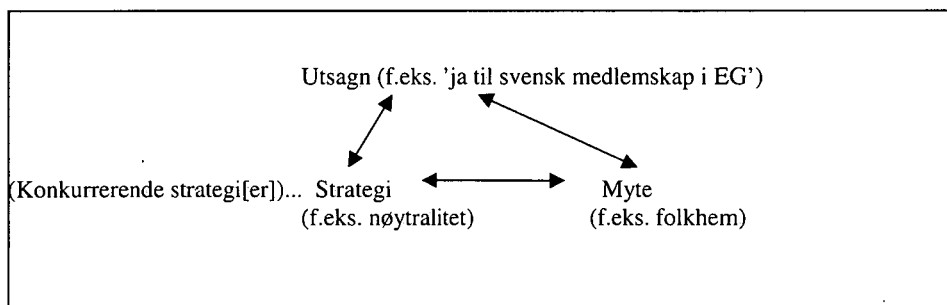
Som antydte i min oppsummering av avhandlingen er det et par sider ved saksforløpet som fremstår som uklare. Et eksempel er at sosialdemokratiet i 1967 kunne sende en åpen søknad til EG. Westberg ser dette som et partitaktisk trekk av sosialdemokratiet der identiteter ikke gjaldt, men han viser ikke hvordan interesseforståelsen omkring 1967 var så forskjellig fra hva de var i årene før og årene etter at identitetshensyn måtte vike. I stedet benytter han uttrykket unntaket som bekrefter regelen. En slik adhocisering signaliserer en løs ende i analysen. Jeg antydte også at det ikke er klart for meg hva forholdet er mellom moderatens spill på folkhemsbegrepet for å presentere EEC som "den tredje vei" på den ene side, og deres samtidige understrekning av eierdemokratiet på den annen. Westberg synes å hevde at moderatene presses til å si det første, mens de "egentlig" mener det andre. Det forutsettes da at politiske ledere har et fullt ut avklart forhold til identiteter. Identitetene fremstår som en ting, som noe man kan ta hensyn til eller ikke ta hensyn til. Westberg snakker om identiteter som variable – ting som forskeren kan fryse fast som uavhengige eller avhengige og bruke derefter. Forskeren kan altså forholde seg til identiteter på samme vis som politikerne. Det finnes

både for den politiske analytiker – det være seg om hun arbeider for et part eller ved en akademisk institusjon – et Arkimedes-punkt, et rom utenfor diskursen fra hvilket man kan skue utover det hele for så å treffe en rasjonell avgjørelse om hva som skjer, og eventuelt hva man kan og bør gjøre. Vanligvis slipper man endatil å tenke på identiteter, for normalpolitikken er om interesser; Westberg hevder således et sted for eksempel at ”Det finns litet som tyder på att oppositionens ställningstagande för ett medlemskap överhuvudtaget var identitetsdrivet” (p. 157). I en slik lesning av identiteter blir *tro* avgjørende: en identitet er viktig om grupper eller individer tror på den. Jo større grupper som tror på folkhemmet, jo sterkere er denne identiteten, og jo mer må politikere ta hensyn til den. En politiker som tror på en myte, blir i en slik analyse en dårligere politiker, for han forblindes av en tro som i mindre grad gjør ham i stand til å se det politiske feltet fra Arkimedes-punktet, se på en ”objektiv” måte (se pp. 207–208).

Mitt problem med en slik identitetsforståelse er at den legger til grunn en forståelse av sprogets rolle i menneskelivet som jeg rett og slett er uenig i. Det gjelder for *alle* mennesker at de bare kan gripe verden gjennom sproget. Sproget er værens hus. Verden fremtrer for oss gjennom sprog. Sprog skaper mening. Sprog er noe som ikke kan være privat, det er per definisjon noe kollektivt, noe strukturelt. Men om identiteter, som alt annet sosialt, formuleres i sprog, og sprog og identiteter er en uadskillelig del av det apparatet vi bruker til å gripe verden med, så er identiteter noe *konstitutivt* for mennesker og menneskelige samfunn. Alt dette forsvinner når Westberg snakker om kollektive identitet som en ting, som en ekstremt gitt variabel, som noe individer ”har” snarere enn som noe individer ”gjør” i relasjonene seg imellom. Årsaken til at jeg ovenfor stoppet opp ved Westbergs forsøk på å forandre to sproglige uttrykk for Mor Svea – Sverige og Sverge – til ett, for så å vise at han ikke gjennomfører det, var for nå å kunne foreslå at dette uproblematiskerte og altså ugjennomførbare trekket er symptomatisk for Westbergs forhold til sprog som fenomen.

Westberg bruker mye tid på tekstanalyse og på begreper, og han snakker i tittelen om identiteter

som noe narrativt. Tema for oppgaven er en ”berättelse om den egna nationen” – identitetstemaene er altså å forstå som fortellinger. For Westberg kan disse fortellingene fortelles strategisk av politikere når de opplever det som fordelaktig å gjøre det. Det er et empirisk faktum at politikere skifter mellom fortellinger. Det er også et empirisk faktum at de ofte er seg dette bevisst. Men å gjøre hele spørsmålet om identitet om til et spørsmål om i hvilken grad tilhørere og fortellere *tror på* det de forteller, ser bort fra sprogets og de kollektive identitetenes konstitutive rolle i menneskesamfunn. Hele poenget med den sproglige vendingen som bragte identitetsperspektivet tilbake i politisk analyse var nettopp at sproget og de fortellinger det manifesterer seg i har sin egen logikk. Poenget er ikke om politikere tror på det de forteller, men at fortellingene har en egendynamikk som politikere er prisgitt, også når de tilsynelatende velger mellom fortellinger. Hvorfor er dette avgjørende viktig? Fordi det dermed blir uheldig å skille mellom identiteter og interesser, og å hevde at det ene kan gjelde på ett tidspunkt, mens det andre kan gjelde på et annet, i form av fortellinger er identiteter alltid til stede, det er alltid et identitetsaspekt ved handling, fordi identiteter teller med blant forutsetningene for handling. Fortellinger forteller hvem vi er og fortellinger forteller hva slags handlinger som eksisterer. På side 156, note 146 uttrykker Westberg overraskelse over at en politiker oppsummerer en debatt ved å fortelle en historie om konsensus, selv om det er åpenbart at det ikke forelå konsensus. Men fortellingen om at vi er vi er selve den konstitutive historien som enhver *polis* må ha, og i Skandinavia forteller vi hverandre attpåtil at vi er vi fordi vi alltid når frem til konsensus på fredelig vis. Det å veve fortellinger om hvem vi er ved løpende å understykke andre fortellinger er en del av politikens vesen, og fordi det alltid vil være en eller annen grad av uenighet om ikke annet så fordi sproget ikke er noe entydig fenomen, vil denne konsensusen alltid være forestilt. Jeg vet ikke om noe er vunnet ved derfor å kalle det å fortelle en historie for en voldshandling, men sikkert er det at det er en makthandling, og at vi er hva vi forteller. Vi – det være seg vi forskere eller vi skandinaver eller dere svensker –

Figur 1

kan ikke slutte å fortelle disse historiene, for da vil vi ikke lenger være vi. Vi er i fortellingenes vold. Vi kan bytte ut elementer, men vi kan ikke gripe noe utenfor fortellingene, og vi kan ikke drive politikk utenfor dem.

La meg gå tilbake til Westbergs grunnleggende temamatiser for mer konkret å vise hvor jeg mener problemet ligger. Westberg snakker altså om identiteter som myter. Men, i instrumentell ånd snakker han også og samtidig om identiteter som strategier. Han samler diskusjonen av avhandlingens to identitetstemata – folkhemmet og nøytralitet – i to temamatiser, der de nettopp presenteres som strategier, på linje med andre strategier. De henter sin kraft fra fiendebilder og positivt ladete egenskaper. I lys av det jeg nettopp har anført, melder det seg en rekke problemer. For det første er det her snakk om kollektive identiteter, som *må* konstitueres i forhold til noe. Om identiteter er avhengig av en konstitutiv utside, blir det dermed problematisk å se ”fiender” som noe som kan eller ikke kan virke – de vil være innebakt i selve identiteten. For det andre blir det problematisk å sette likhetstegn mellom identitet og strategi, slik Westberg synes å gjøre. Det vil snarere være slik at identiteter er forutsetninger for handling, mens strategier er handlingsskjemaer. Folkhemmet vil, som Westberg selv på en rekke vis demonstrerer, være en modell av og for virkeligheten. Det følger da at den vil være en *nødvendig* del av svensk politikk. Dette forklarer også hvorfor den ikke avgår ved døden i oktober 1990. Som Westberg selv fremhever, er det en del av den virkeligheten som folkhemmet gjør mulig, nemlig nøytralitet, som drastisk opprives, ikke myten om folkhemmet

selv. Men om så er tilfellet, er ikke da folkhem og nøytralitet begreper av forskjellig orden? Har ikke folkhem, forstått som myte, en annen og mer overgripende status enn nøytralitet, forstått som strategi? Ved å instrumentalisere både folkhem og nøytralitet og sette likhetstegn dem imellom, dekker Westberg til at folkhemmet synes å være et mer overgripende fenomen enn nøytraliteten. I tråd med dette vil jeg foreslå en annen og mindre voluntaristisk lesning av det interessante materialet avhandlingen bringer frem enn det Westberg gjør, etter modellen i figur 1.

Poenget er å få frem at hvert utsagn er avhengig av og setter i spill strategier og myter, og at et utsagn i prinsipp alltid kan forandre både strategi og myte. Strategier vil alltid finnes i flertall, og ofte i varianter. Det samme vil myter – det er et sentralt poeng i antropologisk litteratur at myter er flertydige, og slik kan få resonans hos forskjellige grupper i forskjellige kontekster. I og med at myte muliggjør strategi og strategi muliggjør utsagn, og i og med at myter vil være sterkere institusjonalisert enn strategier, vil et utsagn ha sterkere problemer med å rukke en myte enn en strategi. Typisk vil de aller fleste utsagn simpelthen bekrefte en gitt strategi, og slik må det være, ellers ville det sosiale ikke ha hatt noen regularitet og *polis* ville ha vært en umulighet.

Konklusjon

Vi er samfunnsvitere, ikke filosofer. Vår jobb er derfor ikke å ha den best mulige vitenskapsteoretiske lesningen av sprog eller annet, men å fortelle best mulige historier om sosiale sekvenser.

Fordelen med denne avhandlingen er at den har et klart og tydelig handlingsbegrep. Ulempen er at den opererer med et sprogbegrep og et identitetsbegrep som jeg ser som problematisk. Men, man kan ikke få alt. Den analysetilgangen som mest effektivt har lagt til grunn et sprogbegrep som det jeg har skissert her for å studere identiteter, nemlig diskursanalyse, har så langt frembragt mye interessant om *forutsetninger* for handling, men lite om handlingene selv. Denne avhandlingen lykkes derimot i å anvende et identitetsperspektiv på spesifikke handlinger. Kanskje det er verd prisen. Vår felles oppgave bør imidlertid så vidt jeg kan forstå være å utvikle analyseopplegg som *både* legger til grunn at sprog og identitet er konstitutive fenomener, og har noe å si om spesifikke handlinger og spesifikke sosiale sekvenser.

Iver B. Neumann

Noter

1. Teksten bygger på mitt innlegg som fakultetsopponent, Stockholms Universitet, 6. juni 2003.
2. Hvorfor gå over bekken etter vann: som eksempel nevner jeg i fleng meg selv.
3. I Norge husker man at Sverige ikke anerkjente Norges London-regjering før etter slaget ved Stalingrad; i Sverige husker man det ikke. I det ene tilfellet er det minnet som er konstituerende for nasjonal identitet, i det andre er det glemsel.
4. Ordvalget er her litt uheldig, for han betoner ellers gjennomgående at en fortelling alltid vil være i forandring.
5. Oppsiktsvekkende langt i svensk og skandinavisk målestokk; det å sette godt innarbeidede normer til side med loven i ryggen er ikke akkurat noe ukjent politisk fenomen generelt sett.
6. Det skal dog nevnes at Westberg gjør et poeng av at det var Rudolf Kjellén, og ikke sosialdemokratiet, som først brukte begrepet folkhem.

Referanser

- Bildt, Carl (1991) *Hallänning, Svensk, Europe* Stockholm: Bonnier.
- Lasswell, Harold (1936) *Politics: Who Gets What, When, How* New York, NY: McGraw-Hill.

Statsvetenskaplig Tidskrift 2003/04, årg 106 nr 4

- Neumann, Iver B. (2001) *Norge – en kritikk. Begrepsmakt i Europa-debatten* Oslo: Pax.
- Ringmar, Erik (1996) *Identity, Interest and Action. A Cultural Explanation of Sweden's Intervention in the Thirty Years War* Cambridge: Cambridge University Press.
- Trägaard, Lars (2002) "Sweden" i Lene Hansen & Ole Wæver [eds.] *European Integration and National Identity. The Challenge of the Nordic States* London: Routledge.
- White, Hayden (1973) 'Introduction', pp. 1–42 i *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-century Europe* London: Johns Hopkins University Press.

MAGDALENA INKINEN: *Mobilizing the Lower Castes: The Rise of the Bahujan Samaj Party in India* Uppsala: Statsvetenskapliga institutionen 2003.

Magdalena Inkinen successfully defended her Ph.D. dissertation in Uppsala on May 22, 2003. This study was conducted at the Department of Government, Uppsala University, under the supervision of Professors Anders Westholm and Hans Blomkvist, and I had the pleasure of being the external examiner at her defense. Apart from it being a wonderful education for me in terms of the cultural experience – I had never before attended any Swedish, or even any Scandinavian, doctoral dissertation defense – it was also a delight for me intellectually. Some truly remarkable academic work with important practical consequences is being conducted at Uppsala University on India and many other developing countries. I met and spoke with graduate students working on social, economic and political issues in diverse countries, including Bangladesh, Chile, China, Ghana, Kenya and Zambia, and I never failed to be impressed with their cutting-edge knowledge of issues and theories highlighted within the contemporary international development debate. I did, of course, find many things to quibble about – I am a full-time academic after all! – and it would be wrong for me to pretend that these quibbles are minor or unimportant. But the fact that these young scholars' work gives rise to thoughtful and

sometimes passionate arguments is something to be celebrated rather than decried.

Magdalena Inkinen's doctoral dissertation is no exception in this regard. Inkinen considers that a basis of party politics in India has changed fundamentally over the last 50 years. Soon after national independence (in 1947) and the advent of democratic rule (in 1950), the parties that came to power in India, including the long-ruling Congress Party, were dominated mostly by upper caste (and upper class) elites. More recently, however, lower-caste parties such as the Bahujan Samaj Party, the BSP, have come to power at the level of state governments in India. The BSP draws its members and leaders predominantly from among *Dalits*, India's former untouchables, also known as Scheduled Castes, and at the time Inkinen conducted her field research, it was the party in power in the most populous Indian State, Uttar Pradesh.

This change in the nature of Indian politics is important to explain: How and why has a party of Dalits risen to power? Why has this change occurred principally in one Indian state and not in others? And what patterns of voting behavior have made this change possible in the state of Uttar Pradesh.

Inkinen addresses herself to two basic questions: Which voters have aligned themselves with the BSP in Uttar Pradesh, and what has motivated these voters to do so? More precisely, she asks:

- (1) Is the rise of the BSP in Uttar Pradesh in the 1990s explained by the fact that Scheduled Castes – Dalits – have voted for this party in larger numbers, or have voters from other caste groups also voted for this party in numbers large enough to make a difference to its electoral prospects? Is it a Dalit party, by and large, or does it also have any considerable appeal among members of other caste groups?
- (2) Why have these voters shifted to the BSP in increasing numbers? Here, she consults different theories of voting behavior, and she formulates four alternative sets of possible motivations:
  - because they agree with the ideology or the political program of the BSP (“political opinions” or issue-based voting);

- because they believe that this party will benefit the groups with which they identify (“group interests”);

- because they follow the dominant voting norm within their groups (“group norms” or group loyalty);

- or because they expect to get patronage benefits if the BSP comes to power (“patronage”).

These four alternative explanations are tested with the help of a very comprehensive and multi-level data set that Inkinen has constructed, and for which she deserves considerable credit.

Inkinen does well to start by examining alternative explanations available in the literature that seek to account for the rise of the BSP in UP. Four alternative explanations are addressed by her in the main. Politely yet firmly, she informs us that each of these explanations is either incorrect or incomplete (or both).

First, there is the hypothesis that caste and class have merged to some extent, and different parties represent the class interests of different population groups, thus the rise of the BSP can be explained in terms of its appeal to the common class interests of the lower classes in UP. This is a hypothesis, Inkinen claims; it is not yet a complete explanation because it has not been tested empirically so far; and she examines it later alongside her own preferred explanation.

Second, she dispenses with the explanation that parties rather than voters are the fundamental change agents in this case. Proponents of this explanation would have it that parties and political entrepreneurs have created issues and exploited divisions – including, most notably, affirmative action, or as it is better known in India, reservations (of spaces for lower castes within government jobs and educational institutions) – and these divisive politics have tended to herd individuals to vote along the cleavages of caste. Inkinen dismisses this explanation as incomplete – voters are not so easily “manipulated” by parties, she claims, and in any case, she asks, why did the Dalits become divided from Other Backward Castes in Uttar Pradesh, even when both these groups shared a similar reservations benefit?

Third, Inkinen considers explanations based on the secular improvement in the socio-economic conditions of Dalits, but she concludes that this explanation is also not sufficient by itself for explaining the rise of a Dalit party in Uttar Pradesh. The socio-economic position of Dalits rose higher also in other Indian states, her data show, but neither the BSP nor any other Dalit party came to power in these states. Thus, rising socio-economic status among Dalits does not by itself provide any complete explanation.

Finally, she rejects the explanation that patronage is the single important factor explaining the rise of the BSP in Uttar Pradesh. Patronage, she claims, can help explain why parties once in power tend to remain in power. But it does not explain why a party that was not in power – and that was not therefore able to dispense any considerable patronage benefits – was nevertheless able to expand its support base and come to power for the first time.

None of the received explanations for the rise of the BSP to power in Uttar Pradesh withstands her scrutiny, and it is necessary for Inkinen to construct her own explanation. She does so by constructing a formidable database of evidence gathered from both primary and secondary sources. A remarkable strength of this dissertation comes from the large numbers of different data sources that Inkinen has consulted, that have permitted her to undertake focused comparisons of many different levels and types. She starts – in Chapter 3 – by making comparisons across time. She focuses for this part of the analysis on trends observed in different *election years* in Uttar Pradesh. But she undertakes comparisons not just over time but also over space. And – most commendably – she considers different spatial units of diverse size. In Chapter 4, she provides a comparison across different *states* of India. In Chapter 5, she undertakes comparison over different *regions* within the state of Uttar Pradesh. For this purpose she looks first at different administrative *districts*, and then separately, she analyzes trends in 10 particular electoral *constituencies*. In Chapter 7, she performs similar comparisons across a selected set of *towns and villages* in UP. And in Chapter 6, she compares voting behavior over a random

sample of SC *individuals* residing in these selected towns and villages.

She has visited these localities herself, constructing her own original data set for this part of the dissertation. But she has also consulted other datasets, put together at different times by different researchers and institutes, and she has looked carefully at data made available by official sources, including by the Indian Election Commission and the Census of India. Taking these multiple different approaches and levels of analysis is a very significant strength of Inkinen's dissertation, for it allows her to "triangulate" her conclusions from diverse unrelated directions. But it also introduces some additional factors complicating what might otherwise have been a slim and parsimonious explanation.

Inkinen's preferred explanation to her two can be stated briefly as follows. In terms of the two questions she sets herself to answer, Inkinen concludes:

- (1) To the first question, i.e., whether it was Dalits alone or also other castes who voted for the BSP in increasing numbers, she concludes that the BSP gained in Uttar Pradesh because Dalits – and not so much other voters – began to support it in very large numbers. The party is, therefore, a party of Dalits; it does not have any significantly broad-based appeal in Uttar Pradesh. Over time in this state, just as overall support for the BSP has increased, differences in voting patterns have grown between Dalits and other caste groups.
- (2) In terms of her second question – why did Dalits commence voting for the BSP in these steadily increasing numbers? – Inkinen considers the four alternative sets of motivations reviewed above, and she concludes that among these four motivations, patronage and group norms are not supported by her data. Survey data show that BSP voters do not consider these elements to be the primary reasons why they are attracted toward this party. Issue-based voting is also not supported: the party does not provide any coherent issue-based program that voters can judge for themselves, and in any case, a majority of those surveyed were not aware of any such

issues. The fourth motivation – *group interests* – is much better supported by these data; and two factors help Inkinen explain why group interests have become so influential among Dalit voters.

First, education has grown considerably among Dalits over the last few years, and their socioeconomic position has also improved overall. They are not, therefore, as helpless as they used to be 50 years ago, and they are no longer dependent on others for articulating their political interests. However, even as the economic positions of Dalits have improved in these past decades, the economic positions of non-Dalits have improved even faster, resulting in a widening gap between non-Dalits and Dalits, and therefore increasing resentment among Dalits themselves. It is this combination of *absolute improvement together with relative worsening* of socioeconomic status that provides, in Inkinen's reasoned view, the cause for group interests to be formed and to work themselves out in altered voting behaviors and the resultant electoral results.

This is an interesting and provocative explanation. And it has potentially interesting implications for the study of minority groups in different parts of the world, not least because it challenges some early views about the effects of modernization on voting behavior.

Early modernization theorists expected that as urbanization, democratic voting, and mass media became more prominent within developing countries, people's affiliation with their ascriptive groups, such as tribe or caste, would tend to weaken. More cross-cutting social and political alliances would play more important parts, these theorists predicted, and older cleavages based on religion or ethnicity would tend to fade away. These predictions (hopes?) were expressed quite stridently, particularly in the 1950s and sixties as independence from colonial rule was gained and democratic republics established in country after country in Asia and Africa. But such views are rarely heard more recently. Events of the recent past have tended, by and large, to provide relatively little support for modernization theorists' perspectives. Instead of fading away, as they had hoped, cleavages based on ascriptive

differences have tended to widen in many developing countries, though not all, and ethnic strife has taken a heavy toll of life and property in many of these countries. Rwanda and Burundi are perhaps the most horrific examples, followed closely by Congo, and caste- or religion-based rioting is reported frequently as well from otherwise peaceful countries, such as India. Violence is not the only expression, however, of ascriptive differences that have tended to abide. Even where democratic elections are carried out peacefully, voters have been divided very often along lines dictated by abiding ethnic or religious differences.

These differences were expected to weaken or disappear altogether as countries and voters became more modern, but either these countries have not become "modern" enough, or else modernity does not have the effects it was predicted to have by modernization theorists of the fifties and sixties. In some countries and at some times, ascriptive differences have indeed become less pronounced, but in other situations these cleavages have persisted or even become deeper. Existing theory is not very helpful for distinguishing between these different outcomes – why do ethnic differences deepen in one situation while becoming weaker in another situation?

Inkinen's explanation in terms of absolute improvement together with relative worsening is therefore a helpful first step toward building a more general theory. Absolute improvements in socioeconomic status are not enough by themselves, *contra* modernization theory. Rather, they must be seen in context of people's relative positions vis-à-vis the relevant comparison groups. Hutus revolt and kill Tutsis not because they are doing poorly by themselves but because Tutsis are doing comparatively better. Dalits come together in Dalit-first parties not because they have slid back economically in any absolute sense but because they have slid back relative to others. Their absolute progress enhances their capacity for political action, much as modernization theory had predicted, but their relative decline provides the spark for ethnicity-based political action.

This is an interesting hypothesis, capable of robust empirical testing in diverse milieu, and I hope someone else among Inkinen's colleagues at Uppsala will take up the challenge of examining its validity elsewhere in the developing world or in the new democracies of Eastern and Central Europe.

I did not state all of these impressions as clearly when I spoke before at Inkinen's dissertation defense – I was told by my Swedish colleagues that it was a venue more for criticism than for praise – and so I focused at that time on laying treacherous traps (which she mostly evaded) and asking quibbly questions (which she most politely answered). Some of these quibbles bear importantly, however, on how her theory might be extended and made more general. Let me end by sounding once again these cautionary notes.

Just as it cannot be assumed that groups based on ascription will simply go away as modernization occurs, it also cannot be assumed that they will remain or grow stronger. In any particular setting, it needs to be demonstrated – and not assumed – why caste, or ethnicity, or religion, or some other ascriptive category is valid and relevant for political analysis. Inkinen follows the example of many other analysts of Indian politics, for instance, in selecting caste as the relevant category for analyzing political outcomes. But is caste equally relevant for political analysis everywhere in India? Observers have commented upon the quite rapid changes in Indian economy and Indian society, especially in recent years, and there are parts of India that are probably better connected with the global rather than the local economy. Is caste equally relevant for political analysis in all of these parts? Is it less

relevant in some parts? Where and why is caste (or some other ethnic category) more fruitful for political analysis? It is important to examine these questions in order to build better theoretical explanations; as we saw earlier, theory is relatively poorly developed in this regard. But it is also important for practical and humanitarian purposes to have, as the Americans say, a better handle on caste and on ethnicity. By knowing better how and why some ascriptive grouping becomes important (and possibly turns violent), we can better handle and prevent the suffering it might cause. Ethnicity-based social and political movements are not always undesirable or violent. Quite often, they represent the only voice, the only forum for self-expression available to some particularly deprived and marginalized groups in a society. The aspirations of these groups and their leaders must be seen then against the backdrop of a larger societal failure: Providing equal opportunities for self-development, equal protection of the laws, and equal benefits from social welfare programs, not just in theory but also in everyday practice, is a particular need for disempowered groups. States, societies and political leadership are all implicated when social movements emphasize ethnic differences and divide people among themselves. It remains for theorists to explain better why these events happen in some contexts more than others and how they can be prevented or made peaceful in the climates where they arise.

Anirudh Krishna

Redaktörsskifte

Från och med årgång 107 kommer Mats Sjölin att överta uppdraget som redaktionssekreterare för Statsvetenskaplig tidskrift. Skiftet kommer bl.a. att innebära stora organisatoriska förändringar för tidskriften.

Jag vill varmt tacka alla som i olika funktioner verkat för tidskriften under min redaktörstid, som författare, redaktionsmedlemmar, teknisk personal, redaktionsutskottsmedlemmar och platsombud.

Samtidigt vill jag önska den nya redaktionen all framgång.

Lund den 10 mars 2005

Lennart Lundquist

Medarbetare i Statsvetenskaplig Tidskrift

Docent Mikael Sandberg är verksam vid Högskolan i Halmstad.

Professor Lennart Lundquist är verksam vid statsvetenskapliga institutionen i Lund.

Docent Elias Berg var tidigare verksam vid statsvetenskapliga institutionen i Stockholm.

Fil.dr Iver B. Neumann är verksam vid Norsk Utenrikspolitisk Institutt i Oslo.

Fil.dr Anirudh Krishna är verksam vid Terry Sanford Institute of Public Policy, Duke University.

Abstracts

MIKAEL SANDBERG: *Hur växer demokratin fram? Dynamisk (evolutionär) komparation och några metodtest på europeiska regimdata* (HOW DOES DEMOCRACY EVOLVE? DYNAMIC (EVOLUTIONARY) COMPARISON AND SOME TESTS OF METHOD ON EUROPEAN REGIM DATA).

This article presents a way of dealing scientifically with the problem of comparison among dynamically evolving units of analysis in social science, namely by using methods from theoretical, computational and mathematical biology and phylogeny (evolutionary tree) analysis. First, the standard political science and static method of comparative analysis is criticized. Second, some important aspects of the dynamic comparison are presented from its multidisciplinary and historic context, commenting on the compatibility with evolutionary institutional as well as universal Darwinian theoretical perspectives. Third, dynamic comparison is approached using first techniques from standard social science statistical software (SPSS) and then from molecular genetics (MEGA, Molecular Evolutionary Analysis). Examples of evolutionary tree analyses of the European nations are presented and discussed. Similarities and dissimilarities between social science and biological applications of the dynamic comparison techniques are discussed, emphasizing the importance of openness to new techniques and application of panel data for elaboration of new methods of dynamic comparative analyses in social sciences.

LENNART LUNDQUIST: *Problem med den tudelade humanvetenskapen* (PROBLEMS WITH THE DIVISION OF HUMAN SCIENCES INTO TWO PARTS).

It is epistemologically motivated to describe the human sciences as divided into one objectivistic

(nature/body) and one intersubjectivistic (society) part. The problem is to bridge these parts, and evolutionary theory is chosen as a possible instrument. As a preparation it is necessary to find the relevant epistemological and ontological categories. Two epistemological (objectivism and intersubjectivism) and three ontological (levels of aggregation, position of actors and plans of reality) dimensions are discussed together with some fundamental methodological problems. Another important part of the task is to elucidate societal change in relation to different types of societal patterns (from laws to similarities and differences).

ELIAS BERG: *Om värdet av demokrati* (ON THE VALUE OF DEMOCRACY).

On the Value of Democracy, takes as a starting point Aristotle's cross-tabulation of forms of government, which combines the size of the governing body (one, few, many) with the purpose of the governing (in the governors' interest or in the interest of all). Among the six possible combinations, the discussion rules out those which are unrealistic and/or undesirable. This exclusionary process selects two governmental forms for comparison: government by experts (the equivalent of Aristotle's "aristocracy", i.e. government of few in the interest of all) and democracy.

The comparison counts both intrinsic and instrumental value of these governmental forms. Expert government's instrumental and intrinsic values are circumscribed. Democracy's instrumental value is overrated. The intrinsic value of democracy is theoretical equality of its citizens to influence their government. While this equality may be flawed in practice, no alternative form of government seems better than democracy.

Vertical line on the left side of the page.

Vertical line on the right side of the page.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

ETTHUNDRASJÄTTE ÅRGÅNGEN
(NY FÖLJD: ÅRG 85)

2003/04

UTGIVEN AV
FAHLBECKSKA STIFTELSEN

REDAKTION:
FAHLBECKSKA STIFTELSENS KOLLEGIUM

REDAKTIONSSEKRETERARE OCH ANSVARIG UTGIVARE:
LENNART LUNDQUIST

UPPSATSER

<i>Bent Flyvbjerg</i> : Fem missförstånd om fallstudieforskning	185
<i>Patrik Hall</i> : Autonoma krafter och anpassade människor: diskursiv makt inom svensk IT-politik	97
<i>Martin Lindström</i> : Skånes Vål. De skånska regionalisternas möte med de svenska nationalisterna	32
<i>Mikael Sandberg</i> : Hur växer demokratin fram? Dynamisk (evolutionär) komparation och några metodtest på europeiska regimdata	265
<i>Steven Saxonberg</i> : Attitudes toward Welfare Policy in Sweden Revisited	1

ÖVERSIKTER

<i>Björn Badersten</i> : Att studera det önskvärda – om värdeanalys och normativ metod	207
<i>Elias Berg</i> : Om värdet av demokrati	335
<i>Magdalena Bexell</i> : Statsvetenskap och studiet av mänskliga rättigheter	221
<i>Martin Carlstedt</i> : Aristotelisk dygdetik och deliberativ demokratiteori – En jämförande idéanalys	125
<i>Tom Christensen</i> – <i>Katarina Eckerberg</i> – <i>Axel Hadenius</i> : Sakkunnigutlåtanen över sökanden till professuren i statsvetenskap i Karlstad	145
<i>Leif Johansson</i> : Med kritiskt uppdrag. Fakultetsopponenternas recensioner av statsvetenskapliga doktorsavhandlingar 1976–1996	75
<i>Lennart Lundquist</i> : Problem med den tudelade humanvetenskapen	305
<i>José Luis Ramírez</i> : Retorik som humanvetenskaplig kunskapsteori och metod i samhällsplanering – En idéöversikt	55

LITTERATURGRANSKNINGAR

<i>Anna Bendz</i> : I välfärdsstatens hägn. Autonomi inom arbetslöshetsförsäkringen. Anm. av Ingrid Helgøy	242
<i>Hans Blix</i> : Disarming Iraq. Anm. av Joseph B. Board.	85
<i>Alex Callinicos</i> : Jämlikhet. Anm. av Nichlas Johansson.	167
<i>Stig Hadenius</i> : Dagens Nyheters historia. Tidningen och makten 1864–2000. Anm. av Torbjörn Vallinder	176
<i>Nils Hertting</i> : Samverkan på spel. Rationalitet och frustration i nätverksstyrning och svensk stadsdelsförnyelse. Anm. av Eva Sørensen.	248
<i>Magdalena Inkinen</i> : Mobilizing the Lower Castes. The Rise of the Bahujan Samaj Party in India. Anm. av Anirudh Krishna	349

	359
<i>Björn Johnson</i> : Policanspridning som översättning. Den politiska översättningen av metadonbehandling och husläkare i Sverige. Anm. av Roine Johansson.	238
<i>Karin Lindgren</i> : Vad styr ledaren? Om beslutsfattare och policyförändring i säkerhetspolitiska kriser. Anm. av Jakob Gustavsson.	170
<i>Ingrid Pincus</i> : The Politics of Gender Equality Policy. Anm. av Beatrice Halsaa.	229
<i>Birgitta Rydén</i> : Principen om den anpassningsbara försvarsförmågan. Anm. av Björn von Sydow.	83
<i>Peter Santesson-Wilson</i> : Studier i symbolpolitik. Anm. av Gunnar Falkemark.	252
<i>Jacob Westberg</i> : Den nationella drömträdgården. Den stora berättelsen om den egna nationen i svensk och brittisk Europadebatt. Anm. av Iver B. Neumann.	341
<i>Ulrika Winblad-Spångberg</i> : Från beslut till verklighet. Läkarnas roll vid implementeringen av valfrihetsreformer i hälso- och sjukvården. Anm. av Bo Bengtsson.	159
<i>Kerstin Vinterhed</i> : Kärlek i tjugonde seklet – en biografi över Alva och Gunnar Myrdal. Anm. av Sven Eliaeson.	250

ABSTRACTS	95, 184, 264, 355
------------------------	-------------------

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT, BOX 52, 221 00 LUND

Anvisningar till författare

Manuskript insändes per e-post till Statsvetenskaplig.Tidskrift@svet.lu.se som orbehandlingssdokument. Uppsatser och översikter granskas genom anonym peer-review. Författaren får dock ta del av granskarnas kommentarer. Litteraturgranskningar och meddelanden genomgår redaktionell granskning. Efter beslut om publicering insändes slutgiltigt manuskript som orbehandlingssdokument per e-post till Statsvetenskaplig.Tidskrift@svet.lu.se. Vid tveksamhet om den tekniska utformningen, kontakta Bengt Lundell, Statsvetenskaplig Tidskrift, Box 52, 221 00 Lund, tel. 046-222 10 71, Bengt.Lundell@jur.lu.se. Tidskriften byter från årgång 107 layout och redigeringsteknik.

Statsvetenskaplig Tidskrift publicerar uppsatser, översikter och meddelanden, litteraturgranskningar samt notiser, på svenska, danska, norska och engelska. Författare får granska korrektur.

Manuskript bör utformas enligt följande anvisningar.

- 1 Arbetets titel anges på separat titelsida, med uppgift om författare, institutionsanknytning, fullständig adress inklusive e-postadress och telefon.
- 2 *Uppsatser* och *översikter* inleds med en *abstract* på engelska, högst 150 ord. Uppsatsers omfång bör ej överstiga 75 000 tecken, inkl. noter, exkl. litteraturförteckning.
- 3 Huvudtexten skall innehålla högst två rubriknivåer (förutom arbetets titelrubrik).
- 4 Tabeller och figurer skall vara numrerade och försedda med beskrivande rubrik. Figurer och större tabeller bifogas separat. I huvudtexten anges var tabeller och figurer skall inplaceras.
- 5 För referenser används parentesssystemet. Ex: (Lukes 2005: 5-7, Gilljam – Hermansson 2003: 10). Kommenterande fotnoter numreras löpande.
- 6 Refererad litteratur redovisas i särskild litteraturförteckning, placerad efter huvudtexten. Förteckningen utformas i enlighet med följande exempel.

Dahl, Ann-Sofie. 2005. Freivalds förklaringar, *Smedjan* 20/1, tillgänglig på <http://www.smedjan.com>, citerad 2/2 2005.

Esaiasson, Peter, 2003. Vad menas med folkviljans förverkligande?, s 30–53 i Gilljam, Mikael – Hermansson, Jörgen (red), *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber.

Hall, Patrik, 2004. Autonoma krafter och anpassade människor: diskursiv makt inom svensk IT-politik, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 106, s 97–124.

Hegeland, Hans, 2004. "Europeiska unionen I nationella parlament – inrikespolitik eller utrikespolitik?". Paper, Statsvetenskapliga Förbundet, arbetsgrupp Europaforskning, Stockholm.

Sjölin, Mats, 2004. *Politisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- 7 Vid *litteraturgranskningar* redovisas på titelsidan det granskade arbetet enligt följande exempel.

Katarina Barrling Hermansson: *Partikulturär. Kollektiva självbilder och normer i Sveriges riksdag*. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala 159. Uppsala 2004: Acta Universitatis Upsaliensis.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

Box 52, SE-221 00 Lund
Sverige